

Elina Hokkanen

HÄMÄRÄN JA KOITON KOHTAAMISIA

Suomen vaikutus virolaisen sivistyneistön kansallisen identiteetin rakentamiseen 1800-luvun jälkipuoliskolla

Jyväskylän yliopisto

Historian laitos

Suomen historian

pro gradu -tutkielma

syksy 2000

JYVÄSKYLÄN YLIOPISTO

Tiedekunta
humanistinen

Laitos
historian

Tekijä
Elina Hokkanen

Työn nimi
Hämärän ja koiton kohtaamisia. Suomen vaikutus virolaisen sivistyneistön kansallisen identiteetin rakentamiseen 1800-luvun jälkipuoliskolla

Oppiaine
Suomen historia

Työn laji
pro gradu

Aika
syksy 2000

Sivumäärä
124+4

Tiivistelmä

Työn lähtökohtana on tutkimuksissa moneen kertaan esitetty käsitys Suomen suuresta vaikutuksesta virolaisten kansalliseen identiteettiin. Koska virolaiset 1800-luvun jälkipuoliskon kansallisen heräämisen ajalla suhtautuivat Suomeen ihailevasti, oli Suomi mallimaan asemassa virolaisille. Suomen esimerkin mukaisesti haluttiin kehittää omaa maata. Nationalismin kansakäsitys perustui ajatukseen, että kansat olivat ikuisia. Jos jokin kansa ei juuri sillä hetkellä täyttänyt paikkaansa kansakuntien joukossa, tuli se herättää huomaamaan arvonsa. Kansan herättäjänä toimi kansallinen sivistyneistö. Virossa tämä joukko oli varsin vähän koulutettua, lähinnä kansakoulunopettajia ja kunnankirjureita. Kansan historiaa tutkimalla saatiin selvyys sen olemuksesta. Kansan sivistäminen ja oman kansallisen kulttuurin luominen olivat tärkeässä asemassa. Vaikka virolaisten kansallinen liike oli lähinnä kulttuurista, oli siinä sosiaalisia ja poliittisiakin piirteitä.

Lähdemateriaalina on sanomalehtiä. Lehdistö oli kansallisen elämän tärkein toimintamuoto. Liikkeen johtohahmojen kirjeenvaihto ja erilaisien seurojen tilaisuuksissa pidetyt puheet ovat toinen keskeinen materiaali.

Suomen vaikutus ei ollut pelkkä esimerkin antaja. Virolaisten jatkuva itseänsä vertaaminen suomalaisiin korosti kansallisen identiteetin suuntautumista tulevaisuuteen, jolloin asiat olisivat paremmin. Lisäksi se vahvisti muutenkin pienille kansoille tyypillistä piirrettä pitää omaa kansaa pienenä, huonona ja mitättömänä.

Asiasanat

Viron historia, kansallinen identiteetti, kansallinen herääminen

Säilytyspaikka

Muita tietoja

SISÄLTÖ

1. JOHDANTO	1
1.1. TUTKIMUSKYSYMYKSET	1
1.2. LÄHTEET	8
2. OMA KOTI KULLAN KALLIS	12
2.1. KOTIMAAN PYHÄLLÄ KAMARALLA	12
2.1.1 LUONTO MENNEEN SÄILYTTÄJÄNÄ	12
2.1.2. RAJATTU ISÄNMAA	17
2.2. PALAVA ISÄNMAANRAKKAUS	18
3. MYYTIT IDENTITEETTIÄ VAHVISTAMASSA	21
3.1. IKUINEN YHTEYS MENNEESEEN	21
3.1.1. ONKO VIRON KANSALLA HISTORIAA?	21
3.1.2. KALEVIEN KULTTUURIN KUKKEUS	32
3.1.3. 700 VUODEN PIMEYS	34
3.2. PIENEN KANSAN SUURUUS	36
3.2.1. SUURMIEHET KANSAN HENGEN KANTAJINA	36
3.2.2. KOKO KANSAN MERKKIPÄIVÄT	40
3.3. SUVUN TURVA	42
4. KANSALLISTA KULTTUURIA	46
4.1. TUNTEITA HERÄTTÄVÄ MUSIIKKI	46
4.1.1. LAULUN MERKITYS	46
4.1.2. SEURAT TOIMIKSI	47
4.1.3. LAULUJUHLIEN INNOITUS	50
4.2. VALISTAVA TEATTERI	55
4.3. HYÖDYLLINEN KIRJALLISUUS	58
4.3.1. KIRJALLISUUDEN KANSALLINEN TEHTÄVÄ	58
4.3.2. KIRJAMIESTEN SEURA ASIAN AJAJAKSI	65
4.3.3. KIELI JA KIRJALLISUUS	67

4.4. RAITISTUMALLA KUNNON KANSAKSI	72
5. ARVOSTUSTA KIELELLE, SIVISTYSTÄ KANSALLE	74
5.1. KIELELLISET OIKEUDET PÄÄOSASSA	74
5.1.1. TASA-ARVOA VIRON KIELELLE	74
5.1.2. ALEKSANTERINKOULU – SUURI UNELMA	80
5.2. KEHITTYVÄ LEHDISTÖ	84
5.2.1. KANSALLISEN HERÄTYKSEN KESKUS	84
5.2.2. ESIKUVIA RAJOJEN TAKAA	87
5.3. SIVISTÄVÄ KOULUTUS	89
5.3.1. SIVISTYSKANSAN RAKENTAMINEN	89
5.3.2. HISTORIA JA USKONTO PUHUTTAVAT	92
6. YHTEINEN TALOUS	97
6.1. MAATALOUS KAIKEN PERUSTA	97
6.2. NAISET MUKANA TYÖSSÄ	100
6.3. KAUPUNGIT KANSALLISESSA TOIMINNASSA	102
6.3.1. YLIOPISTON HIDAS MUUTOS	102
6.3.2. MERIMIESTEN LINDA	104
7. VAPAAN KANSAN OIKEUDET	106
8. PIENEN KANSAN SUURET TAVOITTEET	111
LÄHTEET	115

LIITE

1. JOHDANTO

1.1. TUTKIMUSKYSYMYKSET

Työn lähtökohtana on kansallinen herääminen, joka liittyi 1800-luvulla vallinneeseen nationalistiseen käsitykseen kansoista ja niiden luonteesta. Nationalismin syntyminen sijoitetaan yleensä 1700-luvulle.¹ 1800-luvun kansakuntakäsityksessä tärkeä osa oli ns. historiallisella koulukunnalla, joka oli omaksunut organismiteorian, käsityksen yhteiskunnasta elimistönä. Kansa ei siis olisi mikään hetkellinen ilmiö vaan useista sukupolvista muodostuva yhteisö. Siihen kuuluivat niin menneet, nykyiset kuin tulevatkin sukupolvet. Tärkeimpänä kansaa määrittävänä tekijänä pidettiin historiaa. Muita tekijöitä olivat yhteinen syntyperä, kieli, asuinalue tai hallinto.²

Näin syntyi nationalismiin suosituin ja yleisin myytti: ajatus siitä, että kansakunta on ollut aina olemassa ja että se täytyy herättää ottamaan oma paikkansa kansakuntien joukossa.³ Kansojen kuviteltiin olevan jotakin ikuista ja pysyvää. Niiden kuviteltiin olevan paitsi peräisin ikimuistoisesta menneestä ajasta myös jatkavan elämäänsä ikuisuuteen. Benedict Anderson on käyttänyt nimenomaan sanaa kuvitella määritellessään kansakuntaa. Hän perustelee tätä kansakunnan kuvitteellisuutta sillä, että vaikka ihmiset eivät tunne yhteisönsä jäseniä, on jokaisen mielessä silti olemassa ajatus yhteydestä näiden kanssa. Tämän täytyy siis perustua kuvitteluun.⁴ Ernest Gellner on määritellyt ihmisten olevan samaa kansaa kahdella ehdolla: heidän on jaettava yhteinen kulttuuri eli ideoiden, merkkien, tapojen ja kommunikaation systeemi sekä tunnistettava toisensa kuuluvan samaan kansaan.⁵

“Suomen osuus ja asema Viron älymystön orientoitumisessa sekä kansallisen identiteetin

¹Kemiläinen 1964, 60; Smith 1991, 44.

²Gerholm – Magnusson 1983, 498; Kemiläinen 1985, 5.

³Smith 1991, 19–20.

⁴Anderson 1991, 6–7, 11–12.

⁵Gellner 1986, 7.

muovautumisessa on kiistaton.”⁶ “Eriline koht eestlaste identsuse seas on ühistundel soomlastega.”⁷ “Suomi sai suuren merkityksensä silloin, kun Virossa alettiin hahmotella kansallisen minuuden sisältöä.”⁸

Sekä virolaisten että suomalaisten tutkijoiden keskuudessa tuntuu vallitsevan yksimielisyys siitä, että Suomi oli tärkeä tekijä, kun virolaiset 1800-luvulla rakensivat kansallista identiteettiään tai “kansallisen minuutensa sisältöä”. Asiaa ei kuitenkaan ole tarkemmin selitetty: Mitä tämä Suomen suuri merkitys kansallisen identiteetin luomisprosessissa todella merkitsi? Kari Alenius on toki väitöskirjassaan⁹ tutkinut virolaisten suhtautumista Suomeen ja havainnut virolaisten Suomi-kuvan olleen ihaileva. Suomea pidettiin esimerkkinä monilla eri aloilla: kulttuurissa, yhteiskunnallisessa elämässä, taloudessa. Näin ollen voidaan varmasti olettaa, että Suomen vaikutus esimerkkinä identiteetin muodostamisessa oli merkittävä. Suomen ja Viron yhteyksiä kansallisen heräämisen aikana on muutenkin tutkittu varsin paljon. Suomen merkittävä asema tulee esiin lähes jokaisessa Viron tuon ajan kehitystä tarkastelevassa tutkimuksessa. Virolaisista historioitsijoista varsinkin Ea Jansen ja Toomas Karjahärm ovat tutkineet paljon tätä aikaa ja aihepiiriä.

Mitä tällä Suomen suurella merkityksellä tarkoitetaan? Haluan selvittää, minkälainen vaikutus Suomella esimerkki- tai mallimaana oli virolaisten kansallisen identiteetin muodostamisessa. Millaisissa nimienomaan kansalliseen identiteettiin liittyvissä asioissa Suomi oli virolaisille mallimaa? Vielä olisi selvitettävä, miksi Suomen asema juuri joissakin tietyissä seikoissa oli merkittävä. Suomen asema mallimaana aiheutti oletettavasti sen, että samankaltaisuuksia maiden välillä oli paljon; Virossa matkittiin suomalaisten toimintaa. Näiden samankaltaisuuksien lisäksi on otettava huomioon myös mahdolliset

⁶ Veidemann 1999, 288.

⁷Karjahärm 1995b, 688. Erityinen osa virolaisten identiteetissä on yhteisyyden tunteella suomalaisiin.

⁸Alenius 1996, 227.

⁹Alenius, Kari, Ahkeruus, edistys ja ylimielisyys. Virolaisten Suomi-kuva kansallisen heräämisen ajasta tsaarinvallan päättymiseen (n. 1850–1917.) Jyväskylä, 1996.

vastakohtaisuudet: myös tekemällä toisin kuin muut, voidaan määrittää omaa olemusta.

Juuri Suomi oli tärkeä maa virolaisille ja sen takia mielenkiintoinen tarkastelun kohde tutkittaessa virolaisten kansallisen identiteetin luomista. Vaikka Virossa ihannoitiin saksalaista kulttuuria ja nationalismia, oli Suomi siitä huolimatta esikuvamaa kansallisissa pyrkimyksissä. Saksalaisuuden ihannointi oli luonnollista: saksa oli Virossa parhaiten tunnettu vieras kieli suuren baltiansaksalaisen yläluokan takia ja saksalaisten oma voimakas yhdistymisliike näytti käytännön esimerkkiä kansallisuusliikkeen tuomista mahdollisuuksista. Baltiansaksalaisten ajama saksalaiskansallinen aatteellisuus vaikutti laajasti Virossa. Virolaiset kuitenkin kiinnostuivat yhä enemmän Suomesta ja se nousi selväksi esikuvamaaksi 1860-luvulla. Suomi sopi Saksaa paremmin esimerkiksi, koska se oli pieni kuten Virokin – siihen oli helpompi samastua. Myös kielisukulaisuus ja maantieteellinen läheisyys vaikuttivat asiaan. Eurooppalaisen kulttuurin suhteen Suomi oli Viroa kehittyneempi, joten se tuntui virolaisista heitä korkeammalla kehitystasolla olevalta maalta.¹⁰ Muutenkin veto Pohjolaan on aina ollut virolaisille kaikkein vahvin. Se on näyttänyt houkuttelevalla kolmannelta tieltä tasapainoiltaessa vahvojen saksalaisten ja venäläisten välissä, idän ja lännen rajalla, kuten Virossa uskottiin ja uskotaan.¹¹ Pohjola ei siis ole ollut virolaisuuden, Viro-myytin, luonnollinen osa, vaan virolaiset ovat päätyneet siihen nimenomaan muovatessaan ja puolustaessaan kansallista identiteettiään. Toisaalta Saksan vaikutus näkyy myös Suomen kautta: Saksan vaikutus suomalaiseenkin kansallisuusliikkeeseen oli suuri, varsinkin oman kansallisen kulttuurin luomisen painottaminen oli saksalaista vaikutusta.¹²

Käsittelen kansallista identiteettiä lähinnä kulttuuri- ja sukuidentiteettinä. Kulttuuri-identiteetti painotti varsinkin kielen ja merkitystä. Sukuidentiteetissä kansa ymmärrettiin suvun laajentumana. Sillä käsitettiin olleen yhteinen alkuperä ja siten tunnistettavissa olevat yhteiset piirteet. Yleensäkin aikaulottuvuus oli identiteetissä oleellinen, mutta tässä tyypissä

¹⁰Jansen 1998, 84.

¹¹Karjahärm 1995b, 686; Karjahärm 1997, 31, 18. Paitsi idän ja lännen välillä virolaiset uskovat olevansa myös pohjoisen ja etelän välillä. Veidemann 1998.

¹²Veideman 1998, 18; Karjahärm 1995b, 685.

sen merkitys vielä korostui, sillä historiallisella menneisyydellä voitiin korostaa yhteisiä juuria. Kielisukulaisuus liittyi myös sukulaisuuteen.¹³ Sukuidentiteetin tarkasteluun tuo Suomen ja Viron tapauksessa mielenkiintoisen lisän heimoaate, joka oli yksi romanttiseen nationalismiin liittyviä sivujuonteita. Sen kautta genealogisesti ymmärretty kansa laajeni menneisyydessä huomattavasti nykyistä suuremmaksi yksiköksi. Kansa ymmärrettiin ikään kuin suvun laajentumana, jolloin sukulaiskansat olivat vuorostaan kansan laajentuma. Sukulaiskansojen ajateltiin tuohon aikaan kehittyvän jo sukulaisuuden takia saman suuntaisesti. Sukulaisuus näkyi kaikkein selvimmin kielten samankaltaisuudessa. Lisäksi sukukansoilla oletettiin olleen yhteinen historia ennen kansojen eriytymistä omille teilleen. Voitiin siis puhua suomalais-ugrilaisesta kansanrunoudesta, -perinteestä, -musiikista, antropologiasta sekä kansatieteestä.¹⁴ Sukulaisuus sopii siis lähtökohdaksi myös kulttuuri-identiteetistä lähdettäessä. Siinä painotetaan nimenomaan kielen ja historian tärkeyttä.

Suomessa heimokansallinen aate syntyi 1840-luvulla. Koska kansallisromantiikan käsitysten mukaan kieli ja kansakunta olivat erottamattomasti yhdessä, oli kansallisuuskäsite helppo laajentaa koskemaan myös suomensukuisia kansoja, joiden kielet olivat lähellä suomea. Taustalla oli pyrkimys löytää Suomen kansalle mahtavat juuret menneisyydestä. Kielisukulaisuuksien osoittamisella ei ollutkaan lingvistisiä päämääriä vaan alueellisia ja isänmaallisia tavoitteita. Heimoharrastuksen aloittivat runoilijat ja tiedemiehet. Aluksi se oli hyvin yleistä: kohteena ei ollut mikään tietty heimokansa. 1850-luvulta lähtien huomio suunnattiin varsinkin Itä-Karjalaan, jonka ajateltiin olevan alkuperäisimmän suomalaisuuden ja Kalevalan runojen säilytyspaikka.¹⁵ Kiinnostus Viroa kohtaan oli vähäistä 1860-luvulle asti, jolloin tilanne muuttui Viron kansallisen heräämisen johdosta. Esimerkiksi Yrjö-Koskinen oli innostunut heimoaatteesta nimenomaan kansallisuusliikkeiden takia. Itsenäisesti toimiva sukukansa ylentäisi hänen mukaansa myös suomalaisuuden asemaa: Suomi ei olisi enää yksin Euroopassa, jos sillä olisi kansojen joukkoon kuuluva sukulainen naapurissa. Missään vaiheessa Virossa ei kuitenkaan ollut

¹³Saukkonen 1996, 8–11.

¹⁴Branch 1991, 13.

¹⁵Lehti 1993, 21; Branch 1991, 12.

kilpailijaksi Itä-Karjalan suunnalle.¹⁶ Samanlaista apua myös Viro ajatteli saavansa Suomesta. Varsinainen heimoaate ei siellä noussut kovin suureen osaan, mutta muuten yhteys Suomeen on aina ollut virolaisille tärkeämpää kuin vastaava yhteys Viroon suomalaisille.¹⁷

Pidän perusteltuna puhua nimen omaan kansallisen identiteetin muodostamisesta, en sen muodostumisesta. Identiteetin luominen oli nimittäin täysin tiedostettua toimintaa. “Herättämällä” tavallisen kansan tietoisuuteen omista kyvyistään ja mahdollisuuksistaan älymystö tunsu toimivansa oman kansansa parhaaksi, nostavansa sen kansakunnaksi muiden joukkoon. Yläluokan johtoasema toiminnassa oli luonnollinen, sillä kun se oli omaksunut ulkomaisista vaikutteista kansallisuusaatteen, otti se samalla luontevasti myös keskeisen roolin uudenlaisen toiminnan johtajana.¹⁸

Nationalismin esiintulo eri maissa oli intellektuellien aikaansaamaa. He loivat mielikuvia, myyttejä ja symboleita, joiden varaan kansallinen tietoisuus rakennettiin.¹⁹ Pekka Alasuutari on kirjoittanut yläluokan, älymystön tärkeästä tehtävästä kansakunnan sisällä. Vaikka hän käsittelee tilannetta kansallisvaltiossa, sopivat hänen ajatuksensa mielestäni myös ilman valtiota olevan kansan tilanteeseen. Alasuutarin mukaan älymystön tehtävänä oli toimia henkisenä johtajana: johtaa kansakunnan sisäistä puhetta itsestään, tuottaa itsemäärittelyä ja -reflektiota. Täten se tuotti määritelmiä ja käsityksiä, joiden puitteissa käytiin keskustelua kansakunnan tilasta ja tulevaisuudesta ja esitettiin visioita tai kerrottiin menneisyydestä. Samalla vaikutettiin kansakunnan henkiseen johtajuuteen ja poliittiseen ilmapiiriin. Tällainen älymystön toiminta vaati konkreettisia laitoksia toimiakseen. Näitä olivat lähinnä kansanopetus ja joukkoviestintä. Molempien avulla voitiin levittää tietoa kansakunnasta, jota oltiin luomassa. Näiden lisäksi älymystö loi kansallisen taide- ja sivistyselämän, jolloin myös taidepolitiikka oli osa kansallisuusaatetta. Esimerkiksi Suomessa tärkeällä

¹⁶Nygård 1978, 37; Zetterberg 1977, 26.

¹⁷Lehti 1993, 109; Alenius 1997, 51.

¹⁸Alasuutari 1998, 154

¹⁹Smith 1991, 93.

sijalla olivat kansankielinen teatteri, ooppera, taidemusiikki, kuvataide ja kirjallisuus.²⁰ Kansallisen tietoisuuden nousulle on muutenkin pidetty ratkaisevana tekijänä kansankielisen painetun sanan muuttumista yhä yleisemmäksi. Varsinkin sanomalehden yleistyminen antoi nopeasti kasvavalle ihmisjoukolle mahdollisuuden ajatella itseään ja suhdettaan muihin aivan uudella tavalla.²¹

Virossa kansallinen älymystö, heräämisajan toimijajoukko oli varsin pieni. Tutkimuksen keskipisteessä ovat sen tärkeimpinä pidetyt henkilöt lehtimiehet J.V. Jannsen ja C.R. Jakobson, pastori Jakob Hurt, lääkäri ja kansalliseepoksen kirjoittaja Fr.R.Kreutzwald sekä runoilija Lydia Koidula.²² Suurimman ryhmän Viron kansallisen liikkeen toimijoissa muodostivat maalaiskansakoulun opettajat ja kyläkirjurit, jotka osallistuiivat voimallisesti seurojen toimintaan ja sanomalehtiin kirjoittamiseen.²³

Tšekki Miroslav Hroch on jakanut pienten, alistetussa asemassa olevien kansojen identiteetin rakentamisen kolmeen eri vaiheeseen. Ensimmäisessä vaiheessa pieni joukko yksilöitä alkaa tutkia kansan kieltä, kulttuuria ja kansatiedettä. Tämä toiminta ei ole poliittista, eikä sillä ole juurikaan kosketusta tavalliseen kansaan. Virossa tätä vaihetta edustaa 1800-luvun alun estofiilien toiminta (1830–1860). Toisessa vaiheessa kansallisuusaatteen puolesta puhuva ryhmä pyrkii levittämään aatettaan laajempiin kansankerroksiin, herättämään kansallista tietoisuutta kansan parissa. Juuri tätä toista vaihetta elettiin Virossa (kuten myös Suomessa) 1800-luvun jälkipuolella (Virossa n. 1860–1900). Kolmannessa vaiheessa kansallisesta liikkeestä tulee massaliike sen saavuttaessa joukkokannatusta. Vasta tässä vaiheessa voidaan puhua koko kansan yhteisestä toiminnasta, aiemmin se on sivistyneistön varassa.²⁴ Toivo Raun pitää Hrochin jaottelun toista ja kolmatta vaihetta ongelmallisina ja on tehnyt uuden jaon tämän rinnalle. Hän on

²⁰Alasuutari 1998, 155–156.

²¹Anderson 1991, 36.

²²Katso liite.

²³Veidemann 1999, 285.

²⁴Hroch 1985, 23.

lyhentänyt Hrochin kakkosvaiheen päättymään jo vuoteen 1885 ja kutsuu ajanjaksoa kansallisen heräämisen ajaksi. Tämän jakson intensiivisin vaihe oli Raunin mukaan 1870-luku. Raunin kolmas jakso käsittää vuodet 1885–1905, joka oli venäläistämisen ja pettymysten aikaa. Tämän jälkeen virolaisten nationalistiset ja sosiaaliset pyrkimykset pääsivät laajenemaan vallankumousten avulla (1905–1914).²⁵

Anthony D. Smith on määritellyt kansallisen identiteetin peruspiirteiksi seuraavat: 1) historiallinen alue tai kotimaa, 2) yleiset myytit ja historialliset muistot, 3) yleinen ja massakulttuuri, 4) kaikkien jäsenten lailliset oikeudet ja velvollisuudet, 5) yhteinen talous.²⁶ Aira Kemiläinen puolestaan on jakanut kansallista tietoisuutta muodostavat tekijät kahteen ryhmään: poliittisiin ja kulttuurisiin. Virolainen kansallisuusliike pysyi pitkään, koko tutkimuksen ajankohdan, lähinnä kulttuuriliikkeenä, joten pääosissa olisivat kansakuntaa määrittävät kulttuuriset tekijät.²⁷ Käsittelyssäkin kulttuuriset seikat, lähinnä kohdat kaksi ja kolme, korostuvat poliittisten ja taloudellisten kustannuksella.

Kotimaa-käsite on merkittävä tekijä kansalliselle identiteetille, mutta virolaisten tapauksessa se oli myös varsin merkillinen, sillä mitään varsinaista Viro-nimistä aluetta ei tuohon aikaan ollut olemassa. Virolaisten asuttama alue kuului kahden eri hallinnollisen yksikön alaisuuteen. Varsin merkittävässä asemassa on myös luonto. Sen uskottiin vaikuttavan suuresti kansan luonteeseen ja kehittymiseen. Luonnonoloihin liittyvät pitkälti myös isänmaata koskevat teemat, esimerkiksi alueen rajaaminen ja sen symbolointi.

Myyttien ja historian käsittelyssä historia ja folklore muodostavat hyvin yhtenäisen parivaljakon: kun kansalla ei ollut olemassa omaa kirjoitettua historiaa, löydettiin todisteet kansan menneisyydestä kansanperinteestä. Sen avulla voitiin todistaa kansan suuruutta menneisyydessä. Jos kansalla oli takanaan loistava menneisyys, ei ollut mikään mahdottomuus saavuttaa samanlaista kulta-aikaa myös tulevaisuudessa. Näin menneisyyden

²⁵Raun 1986, 70–71.

²⁶Smith 1991, 14.

²⁷ Kemiläinen 1985, 7.

tutkimus oli sidoksissa tulevaisuuteen.

Kulttuuria tarkastelen lähinnä musiikin ja kirjallisuuden kautta. Nämä molemmat liittyivät tiiviisti seuratoimintaan. Virossa erilaisilla seuroilla oli tärkeä tehtävä yleisen mielipiteen muodostajina (yhdessä lehdistön kanssa), demokraattisen yhteiskuntajärjestyksen esittelijöinä sekä suurten kulttuuristen muutosten aloittajina.²⁸ Keskeisellä sijalla korkeakulttuuria luotaessa oli tulevaisuuden suunnittelu, vaikka innoitusta etsittiin kansankulttuurista. Seuratoimintaan liittyi myös yleinen kansan siveyden ja etenkin raittiuden edistäminen.

Aikakauden teoreetikot korostivat kansallisen sivistyksen merkitystä. Esimerkiksi Snellmanin mielestä sivistyksen vahvistaminen oli jopa tärkein kansallinen tehtävä.²⁹ Niinpä tarkastelen myös lehdistöä ja koulutusta. Kansalliseen identiteettiin yleensä liitetty oma kieli liittyi näihin molempiin. Omakielinen koulu- ja lehtitoiminta olivat hyvä väylä kiinnittää huomiota kielen asemaan.

Virossa varsinkin Jakobsonin linjassa myös taloudelliset seikat olivat paljon esillä. Yksi tarkastelun kohde on siis talous, lähinnä maatalous agraarisesta Virosta puhuttaessa. Koko identiteetin rakentaminen nimittäin pohjautui maatalouskulttuuriin, agraariseen elämänmuotoon. Myös kaupungit olivat kuitenkin merkittävässä asemassa, joten niidenkään olemassaoloa ei sovi unohtaa.

Ihmisten poliittisiin oikeuksiin virolaiset eivät juurikaan julkisessa keskustelussa kiinnittäneet huomiota. Lehdistö oli sensuuriin takia varsin hiljaa poliittisista kysymyksistä, joten jo lähdeaineiston takia liikkeen poliittisen puolen tutkiminen jää vähälle.

Tutkimuksen alkamisaika on vuosi 1857, joka oli merkittävä vuosi virolaiselle kansallisuusliikkeelle. Tänä vuonna aloitettiin kansalliseepoksen Kalevipoegin julkaiseminen ja perustettiin ensimmäinen vironkielinen sanomalehti (Perno Postimees)

²⁸Arukaevu 1994, 4.

²⁹Liikanen 1995, 127.

vuoden 1825 jälkeen. Loppumisajankohta puolestaan on 1880-luvun puolivälissä. 1880-luvun alkupuolella Suomi oli Kari Aleniuksen mukaan virolaiselle kansalliselle eliitille tärkeämpi kuin koskaan. Tällöin virolaiset yhä etsivät kansallista identiteettiään ja paikkaansa kansojen joukossa. Tämä määriteltiin pitkälti Suomen kautta. 1890-luvulle tultaessa virolaisten kansallinen identiteetti oli vahvistunut niin, että ulkomaisten esikuvien tarve ja merkitys vähenivät huomattavasti. Toisaalta varsinaisen kansallisen heräämisen ajan on tavallisesti katsottu loppuvan 1880-luvun puoliväliin, esimerkiksi Toivo Raunin jaottelussa. Tämän jälkeen kansallinen liikehdintä muuttui poliittiseksi nationalistiseksi liikehännäksi. Myös venäläistämiskauden katsotaan alkavan vuodesta 1885.³⁰

1.2. LÄHTEET

Päälähteenä käytän sanomalehtiä. Sanomalehdistö oli hyvin tärkeä tekijä Viron kansallisessa heräämisessä, sillä lähes kaikki kansallisuusliikkeen johtohahmot olivat lehtimiehiä. Johan Köler oli oikeastaan ainoa poikkeus. Kansallisuusliikkeen maltilliseen siipeen lukeutunut J.V. Jannsen perusti vuonna 1857 Perno Postimees -lehden ja vuonna 1863 Eesti Postimees -lehden. Nämä olivat Viron ensimmäiset pitkäaikaisesti ilmestyneet vironkieliset sanomalehdet. Jannsenin sovittellevaa yleislinjaa noudattanut Eesti Postimees oli 1860–70-lukujen tärkein lehti: enimmillään sillä oli tilaajia 1870-luvun lopulla noin 5000. Myös Jakob Hurt kirjoitti Eesti Postimeehen ja Lydia Koidula auttoi isäänsä varsinkin lehden mukana ilmestyneen lisälehdän toimittamisessa.³¹ Suosituimman lehden paikan vei pian perustamisensa jälkeen (1878) radikaalin siiven johtajan C.R. Jakobsonin Sakala-lehti. Sen ilmestyminen aiheutti nopeasti Eesti Postimehen tilaajamäärien alenemisen. Sakalalla oli tilaajia enimmillään 1880-luvun alussa noin 6000. Myös Jakobson oli ennen oman lehtensä perustamista kirjoittanut Jannsenin Postimeehen ja näin tehnyt nimeään tunnetuksi. Hänen omaa lehteään Sakalaa on kuvattu Viron ensimmäiseksi lehdeksi, jolla oli oma poliittinen ohjelmansa. Toki aiemminkin oli käsitelty ongelmia, mutta nyt Jakobson esitti myös ohjelmallisia poliittisia vaatimuksia. Opettavaisen ja moralisoivan tyylin sijaan tavoitteena oli saada lukijat tietoisiksi sosiaalisesta tilanteestaan.

³⁰Alenius 1996, 221–222; Raun 1986, 70–71; Raun 1989, 80–81, 89.

³¹Eesti ajakirjanduse teed ja ristteed 1994, 93, 115, 131.

kehittää heidän arvostuksiaan ja nostaa esiin ongelmia.³²

Tuon ajan virolainen lehdistö oli siis valjastettu tiukasti kansallisen liikkeen palvelukseen. Nimenomaan se, että lähes kaikki johtavat intellektuellit osallistuivat lehtityöhön, kasvattaa lehdistön merkitystä. Lehdistön poliittinen ja kulttuurinen vaikutus kansalliseen heräämiseen oli todella suuri. Se muovasi yleistä mielipidettä, mutta kun se samalla myös heijasti yhteiskunnan muuttuvia asenteita, oli sen kasvu sekä syy että seuraus kansalliselle heräämiselle.³³ En varsinaisesti tutki lehdistöä, vaikka lehdet ovatkin tärkein lähdemateriaalini, vaan käsitän sanomalehdet virolaisen sivistyneistön kanavana tuoda esiin omia mielipiteitään. Kansallisen liikkeen sivistyksellisiä tavoitteita noudattaen yleinen tyyli laji tuon ajan kirjoittelussa oli valistava uutinen. Tällaisessa juttutyypissä on sekä uutisen että mielipidekirjoituksen piirteitä ja sillä on selvästi vaikuttamaan pyrkivä funktio. Tähän päämäärään pyritään esittämällä asioita normatiivisen välttämättöminä, käyttämällä runsaasti puhuttelua, kysymyksiä, kieltoja, käskyjä ja toivomuksia. Lisäksi lukijoille annetaan ohjeita tai nuhteita ja tuodaan selvästi esiin kirjoittajan oma arvomaailma. Valistavan uutisen lisäksi lukijat saivat lukea kirjoittajien ajatuksia myös pääkirjoituksista ja artikkeleista. Näidenkin sävy oli tuohon aikaan hyvin valistava, tarkoituksena oli antaa kansalle ohjeita ja niin hyviä kuin huonojakin esimerkkejä.³⁴

Tuon ajan sanomalehdistöä käyttäessä on otettava huomioon sensuurin vaikutus kirjoitusten aiheiden valintaan sekä tapaan käsitellä erilaisia aiheita. Vuoteen 1863 asti korkein sensuuriviranomainen oli kansanvalistusministeriö, jonka alaiset sensuurikomiteat toimivat yliopistoissa, myös Tarton yliopistossa. Vuonna 1863 sensuuriasiat siirrettiin sisäministeriön alaisuuteen. Sensuurijärjestelmä oli hyvin monimutkainen. Sensuuri myös rajoitti huomattavasti lehtien käsittelemiä aiheita: esimerkiksi Perno Postimehen julkaisuluvan mukaan lehdessä saatiin julkaista uutisia koti- ja ulkomailta, kirkko- ja kouluelämästä sekä lähetystyöstä ja kirjoituksia peltotöistä, taloudenpidosta sekä

³²Eesti ajakirjanduse teed ja ristteed 1994, 116–117, 131, 140, 152–153.

³³Raun 1985a, 395, 398.

³⁴Saukkonen 1992, 142–147.

terveydenhoidosta. Esimerkiksi poliittiset pääkirjoitukset eivät olleet sallittuja. Voi silti sanoa, että Venäjän hallitus suhtautui varsin myönteisesti virolaiseen lehdistöön. Kuitenkin Sakala jouduttiin sensuurin takia sulkemaan toukokuussa 1879 kahdeksaksi kuukaudeksi.³⁵ Suurin osa sanomalehtien tilaajista ja lukijoista oli etelävirolaisia. Lehdet ilmestyivät siellä ja lukutaitokin oli siellä parempi kuin pohjoisessa. Kansan sivistystason nousu ja kirjoitustaidonkin yleistyminen 1860-luvulta lähtien saivat aikaan sen, että yhä useammilla oli mahdollisuus osallistua lehtien tekemiseen, kirjoittaa lehtiin omia juttujaan.³⁶

Lehtien lisäksi käytän kansallisen heräämisliikkeen johtohahmojen kirjeenvaihtoa. Kreutzwaldin kirjeenvaihtoa monien kulttuurivaikuttajien kanssa on koottu yhteen ja painettu, niistä käytän ainakin hänen kirjeitään suomalaisille Yrjö-Koskiselle, Julius Krohnille, Otto Donnerille ja Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle. Valitettavasti näiden vastauskirjeet eivät ole säilyneet. Lisäksi käytän Kreutzwaldin kirjeitä maanmiehilleen Johann Kölerille, Jakob Hurtille, C.R. Jakobsonille, Mihkel Veskille, Jaan Adamsonille ja Lydia Koidulalle. Myös Koidulan ja suomalaisen Antti Almbergin kirjeenvaihto on julkaistu painettuna.³⁷ Koidulan suhtautuminen Suomeen oli ihannoivaa, hän oli kiihkein heimoaateen kannattaja Virossa. Kirjeiden lisäksi Koidulan runoista löytyy varmasti paljon ajatuksia ja ilmaisuja, jotka myöhemmin tulivat yleisempäänkin käyttöön. Niidenkin lukeminen on siis perusteltua. Kaikki Koidulan runot, sekä aiemmin kokoelmissa ilmestyneet että lehdissä julkaistut, on koottu kokoelmaan "Luuletused".³⁸

Tutkin myös joidenkin johtomiesten pitämiä puheita. Jakobsonin tärkein linjaveto ns. kolme isänmaallista puhetta on julkaistu painettuna ja kommenteilla varustettuna vuonna 1991. Niitä pidetään Viron kansallisen heräämisliikehdinnän ideologisena perusteoksena. Nämä kolme puhetta ("Eestirahva valguse-, pimeduse- ja koiduaeeg", "Võitlemised Eesti

³⁵Eesti ajakirjanduse teed ja ristteed 1994, 38, 93, 140; Heino 1996, 9.

³⁶Eesti ajakirjanduse teed ja ristteed 1994, 31.

³⁷Fr.R. Kreutzwaldi kirjavahetus IV, VI, VII. Eesti Riiklig Kirjastus, Tallinn 1959, 1979; Koidula ja Almbergi kirjavahetus. Toim. August Anni. Eesti Kirjanduse Seltsi Kirjastus. Tartu 1925.

³⁸Koidula, Lydia, Luuletused. Koostanud E.Aaver. Eesti raamat, Tallinn 1969.

vaimupõllul” ja “Nõia-usk ja nõia-protsessid”³⁹) on kirjoitettu vuosina 1868 ja 1870 ja Jakobson esitti ne Vanemuine-seuran kokouksissa. Ne koottiin kirjaksi jo vuonna 1870, kirja julkaistiin Pietarissa. Myös Jakob Hurtin tärkeimpiä puheita ja kirjeitä on koottu kirjaksi.⁴⁰

Kansallisen identiteetin ymmärtäminen kansallisen sivistyneistön tietoisesti luomana asiana, tukee myös lähdevalintojani. Sanomalehdet ja puheet olivat älymystön kanavia tuoda julkisesti esiin ajatuksiaan identiteetin rakentamisesta. Niissä voitiin ohjalla kansaa, kehottaa sitä toimimaan sivistyneistön mielestä oikealla tavalla, jotta se lopulta voisi muodostaa yhtenäisen ja kansallisesti ajattelevan kansakunnan. Toisaalta kirjeissä toisilleen liikkeen johtajat keskustelivat keskenään identiteetin rakentamiseen liittyvistä ongelmista, pohtivat sopivia toimintatapoja ja tavoitteen saavuttamista. Tämä aineisto kuvaa mielestäni hyvin niin älymystön ajatuksia kuin sen suhtautumista kansaan.

³⁹Viron kansan valkeuden, pimeyden ja sarastuksen aika; Taistelut Viron henkisellä pellolla; Noitauskko ja noitaprosessit.

⁴⁰Jakobson, Kolm isamaa kõnet. Kriitiline väljaanne käsikirjast kommenteeride ja järelsõnaga. Teksti ettevalmistanud R.Põldmäe. Eesti raamat, Tallinn 1991; Hurt, Jakob, Jakob Hurda Kõned ja avalikud kirjad. Toim. Hans Kruus. Eesti Kirjanduse Selts, Tartu 1939.

2. OMA KOTI KULLAN KALLIS

“Sind surmani küll tahan
 Ma kalliks pidada,
 Mo õitsev Eesti rada,
 Mo lehkav isamaa!
 Mo Eesti vainud, jõed
 Ja minu emakeel,
 Teid kõrgeks kiita tahan
 Ma surmatunnil veel!”⁴¹

2.1. KOTIMAAN PYHÄLLÄ KAMARALLA

2.1.1. LUONTO MENNEEN SÄILYTTÄJÄNÄ

Anthony D. Smithin mukaan yksi länsimaisen kansakunnan peruseriaatteista oli sen yhteys alueeseen, nimenomaan historialliseen kotimaahan. Kotimaa ei ollut mikään luonnollinen identifioitumisen kohde vaan se oli tavallaan kotipaikka-käsitteen laajentuma. Vasta ihmisten liikkuvuus ja tiedotusvälineiden kehitys mahdollistivat alueeltaan laajan kotipaikan ymmärtämisen. Tämä tapahtui Virossa 1800-luvun puolivälissä nimenomaan yhteydessä lehdistön ja kirjallisuuden kehitykseen. Emotionaalinen isänmaa/kotimaa-käsite ei syntynyt spontaanisti tai itsestään. Sen aikaansaamiseksi tarvittiin paljon työtä, jota tehtiin varsinkin kirjallisuudessa, lehdistössä ja kouluissa.⁴² Kotimaata muodostettiin yhdessä kansakunnan kanssa.

Kotimaaksi kutsutun alueen yhteys menneisyyteen oli tärkeää. Kotimaata olivat jo menneisyydessä asuttaneet kansan viisaat, pyhät ja sankarilliset jäsenet.⁴³ Virossa tuotiin

⁴¹Kuolemaani asti tahdon/kyllä arvostaa/kukkivaa Eestin pintaa/tuoksuvaa isänmaata!/Eestini niityt, joet/ja oma äidinkieli/teitä kunnioittaa tahtoo/yhä kuolinhetkellä mieli! “Sind surmani” Koidula 1969, 86.

⁴²Laas 2000, 30, 33; Jansen 2000, 35, 39; Hvastov 1999, 202 Jakobson tulkitsi Henrikin kronikkaa virolaisten isänmaakäsitystä vastaten. Kun kronikassa kerrottiin Harjun maakuntaan ympäristön ihmisten vuosittain kokoontuneen Harjun maakuntaan neuvottelemaan tärkeistä asioista, tulkitsi Jakobson ympäristön tarkoittavan koko Viroa. Näin hänen historiänkäsityksessään Viro esiintyi jollain tavalla yhtenäisenä yksikkönä jo kaukana menneisyydessä. Hvastov 1999, 202.

⁴³Smith 1991, 9.

usein esiin, miten kansa, sen esi-isät, olivat jo ammoisista ajoista lähtien asuneet samoilla paikoilla, jotka edelleen olivat virolaisten asuinaluetta.⁴⁴ Erityisen tärkeää oli, että virolaiset olivat maata asuttaneet paljon saksalaisia kauemmin.⁴⁵ Näin ollen maa todella kuului virolaisille saksalaisten ollessa vain jonkinlaisessa maahantunkeutujan asemassa. Tähän käsitykseen nojaten oli helppo vaatia myös oikeuksia virolaisille.

Esi-isien perinnön kautta myös kotimaan paikat (esimerkiksi järvet, joet, rannat, vuoret ja kaupungit) olivat kansalle pyhiä. Luonto kuului kansalle ja pyhien paikkojen merkityksen uskottiin olevan vain kansakunnan jäsenten ymmärrettävissä.⁴⁶ Virolaisten mielissä ehkä pyhimpinä paikkoina olivat Kalevipoegin sankarirunojen tapahtumapaikat. Monien luonnon paikkojen syntytaidot liittyivät Kalevipoegista kertoviin tarinoihin ja runoihin. Esimerkiksi Kalevipoegin isän hautapaikaksi eepoksessa mainittiin Tallinnan Toompean mäki, jonka Linda itse rakensi kivistä miehelleen haudaksi. Myös Tallinnan lähellä sijaitseva Ylemisten järvi oli perinnetiedon mukaan tärkeä paikka virolaisille. Kalevipoeg-eepoksessa nimittäin kerrottiin sen syntyneen miestään surevan Lindan kyynelistä.⁴⁷ Kreutzwald kirjoitti Lydia Koidulalle tiukkaan sävyyn, ettei historiallisiin paikkoihin saanut suhtautua kevyin perustein. Koidula oli pitänyt Tarton Toomemäkeä Kalevipoegin hautapaikkana, minkä Kreutzwald ehdottomasti kielsi, koska tällaista tietoa ei mistään kansan muistoista ollut löydetty. Kansan kertomukset nimittäin olivat ainoa lähde, josta tietoja noin vanhojen aikojen tapahtumista saattoi saada.⁴⁸

Luonto oli myös merkittävä kansalle. Virolaisen kansallisen liikkeen tärkein teoreettinen pohja lepäsi Herderin ja Hegelin ajatuksissa sekä romantiikan ja opeissa.⁴⁹ Ylipäänsä

⁴⁴Esim. EPm 17.10.1879, PK, 11.5.1883, PK, 9.11.1883, 15.2.1884, PK.

⁴⁵Epm 17.10.1879, PK.

⁴⁶Smith 1991, 9.

⁴⁷Laugaste 1990, 265–266; Kreutzwald 1998, 34, II, 383–392; Kreutzwald 1998, 36, II, 451–459.

⁴⁸Kreutzwald-5, Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus I, 35–36.

⁴⁹Karjahärm – Sirk 1997, 212.

Herderin kansallisuusteoriassa oli suuri vaikutus 1800-luvun ajatuksiin. Herderin kansakuntakäsityksessä tärkeällä sijalla oli hänen ajatuksensa, että kaikki kansat ovat erilaisia ja erilaisuudessaan samanarvoisia. Tässä suhteesta Herder erosi monista muista aikansa teoreetikoista: hän ei ainoastaan kuvannut kansallistunnetta vaan myös painotti jokaisen kansan kansallisen omaleimaisuuden tärkeyttä. Erilaisuutta aiheuttivat mm. maantieteelliset olot ja ilmasto pitkässä prosessissa, jonka aikana kehittyi erityinen kansanluonne. Kansojen omaleimaisuus tuli hänen mukaansa näkyviin esimerkiksi kielessä, kirjallisuudessa, taipumuksissa ja luonteenpiirteissä.⁵⁰

Virolaisissa lehdissä oman maan luontoon ei juuri paneuduttu. Kuitenkin muistutettiin, ettei kenellekään olisi haitaksi tuntee paremmin omaa isänmaataan ja sen maantiedettä. Koidula oli sitä mieltä, ettei ollut oikein antaa liian paljon huomiota muille maille, jos omankaan kotimaan tuntemus ei ollut kunnollista. Hän ilmoittikin haluavansa matkustaa Virossa maahan tutustuen.⁵¹ Jonkun kerran oman maan luontoa kehuttiin kauniiksi, mutta muistutettiin myös, ettei maan ulkonäöllä ole väliä. Jokaisen tuli kaikesta huolimatta rakastaa isänmaataan.⁵²

Luonnon kuvaaminen jäi varsin vähäiseksi myös Jannsenin sanoittamassa Viron nykyisessä kansallislaulussa "Mu isamaa mu õnn ja rõõm". Jannsen teki uudet sanat Paciuksen Maamme-laulun säveleen, ja ne poikkesivat varsin paljon alkuperäisistä Runebergin sanoista. Yhtäläistä oli kansallinen henki, kotimaan kauneuden kehuminen, uskollisuuden julistaminen ja rukoilu isänmaan puolesta. Runebergin sotamotiivit puuttuivat kokonaan. Kotimaan kauneudesta kertominenkin oli erilaista: Runeberg kuvasi tarkasti suomalaista luontoa ja sen erityispiirteitä, kun taas Jannsen tyytyi yleisluonteisesti ylistämään Viron kauneutta:⁵³

⁵⁰Gerholm–Magnusson 1983, 367; Kemiläinen 1964, 72–73.

⁵¹PPm 9.7.1858; Koidula-28 16.12.1869, Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus I, 459.

⁵²Sakala-L 13.5.1878; EPm 27.7.1883.

⁵³Jansen 1998, 96–98.

Mo issama, mo õn ja rõõm,
 kui kaunis olled sa!
 Ei leia minna ial teal
 se sure laia ilma peal,
 mis mul ni armas olleks ka,
 kui sa, mo issama!⁵⁴

Tässäkin näkyi erilainen suhtautuminen luontoon. Janssen jätti oman maansa luonnon tarkan kuvaamisen hyvin vähälle. Ehkä hän piti omia maisemia niin tuttuina ja itsestään selvinä, ettei niitä ollut juurikaan syytä tuoda esille.

Yleisesti ottaen runoudelle oli kuitenkin tyypillistä romantiikan luontosuhde, joka näkyi idyllisen tai heroisen luonnon ihailuna. Luonto todella oli osa isänmaa-käsitettä.⁵⁵ Virossa tällainen luontoon suhtautuminen näkyi varsinkin tuon ajan suurimman runoilijan Lydia Koidulan tuotannossa. Hän kuvasi maataan runoissaan. Hänen runoudellaan oli selvä geopoliittinen tehtävä; runouden avulla muodostettiin kansan maantieteellistä identiteettiä. Koidulan runot vilisevät kuvauksia virolaisesta luonnosta, mäistä, järvistä, merestä ja rannoista. Samoin käsitteet kansa, maa, isänmaa, äidinkieli ovat paljon käytössä. Runoudessa luontoa käsiteltiin usein kuin elävää organismia. Luonnon ajateltiin olevan se osa isänmaata, joka oli elänyt kaikki historialliset ajat ja näin tunsi kotimaan kokemat kohtalot. Luonnossa säilyivät isänmaan suuruuden päivät, orjuuden kärsimykset ja esi-isien vuodattama veri.⁵⁶ Samaan tapaan kuin runoissaan, Koidula kehui kirjeessään Antti Almbergille oman kotimaan kauneutta pohjoisen taivaineen, kuusineen ja koskineen.⁵⁷

Suomen luonnonoloja lehdissä käsiteltiin varsin paljon. Tällöin yleensä tuotiin esiin

⁵⁴Isänmaa, onni, iloni/kuin kaunis oletkaan!/Koskaan en mä löydä täältä/suuren, laajan maan päältä/mitään mulle rakkaampaa/kuin sinä, isänmaa! Jansen 1998, 98.

⁵⁵Kepp 1999, 308–309, 311; Jansen 2000, 43–44.

⁵⁶Aarelaid –Jansen 1982, 18.

⁵⁷ Koidula Almbergille 23.11.1874, Koidula ja Almbergi kirjavahetus 1925, 107.

Suomen luonnon karuus ja kallioisuus sekä pohjoisesta sijainnista johtuva kylmyys.⁵⁸ Karuuteen ja kallioisuuteen liitettiin myös Suomen ja suomalaisten lujuus.⁵⁹ Suomen kallioisuus tuli esiin jo Kalevipoegissa, jossa Suomeen saapuva Kalev tuli “kaugemalle põhja poole, kaljuranna kallastelle”.⁶⁰ Kuitenkin Suomea luonnehdittiin myös kauniiksi.⁶¹ Samantyyliisiin asioihin kiinnitti huomiota Lydia Koidula, joka kertoi Almborgille haluavansa vielä nähdä Suomen kalliit ja järvet, jotka hänen mukaansa kuvastivat suomalaisten uskollista luonnetta. Hän vertasi Suomen ja Viron luontoa ja huomasi suomalaisen maiseman olevan jylhempi. Joskus Koidula käytti koko Suomesta nimitystä Kaljuvald, Kalliomaa.⁶² Naapurimaan Suomen karuuden korostaminen toimi jollain tavalla vieraannuttavana tekijänä omaan maahan verrattuna. Vaikka Suomi maantieteellisesti oli lähellä Viroa, vain Suomenlahden takana, oli se silti oma, erikoinen maailmansa. Nimenomaan Suomen pohjoisuus korostui luontoa kuvailtaessa. Suomen ehkä pelottaviinkin kallioihin ja mäkiin verrattuna oma maa oli turvallinen ja kotoisa.

Koidula ei uskonut naapurimaiden erilaisen luonnon tekevän eroa kansojen luonteeseen.⁶³ Kansojen sukulaisuus oli ympäristöä vaikuttavampi tekijä. Kaikkien suomensukuisten kansojen vahvuudeksi mainittiin niiden kyky olla pelkäämättä lunta, sadetta, kylmää tai lämmintä. Sama piirre oli jo Kalevipoeg-epoksen sankarilla Kalevipoegilla, jonka kerrottiin kasvaneen isättä tuulten ja sateiden karaistessa hänet kestäväksi ja urheaksi

⁵⁸PPm 19.12.1862; EPm 26.2.1869, 21.7.1871, 26.9.1873, PK, 19.12.1873, 13.6.1879; Epm-L 1.12.1876

⁵⁹Sakala-L 13.5.1878; Sakala 26.1.1880.

⁶⁰Kreutzwald 1998, 74, V, 20–21; “kohti pohjan rantamaita kallioiden kaltahille” Kreutzwald 1957, 90.

⁶¹Epm 21.7.1871, 3.11.1871; Sakala 26.1.1880.

⁶²Koidula Almborgille 28.11.1873 ja 23.11.1874, Koidula ja Almborgi kirjavahetus 1925, 105, 109; Esim. Soovid, Koidula 1969, 453–454, Snellmanin onnitteluruno 12.5.1881, 423–424.

⁶³ Koidula Almborgille 28.11.1873 ja 23.11.1874, Koidula ja Almborgi kirjavahetus, 1925 109.

sankariksi.⁶⁴ Tässä suhteessa Suomen pohjoisesta ja karusta olemuksesta haluttiin hyötyä Virossakin.

2.1.2. RAJATTU ISÄNMAA

Isänmaa täytyi myös rajata. Benedict Anderson on korostanut sitä, kuinka jokainen kansakunta aina ajatellaan rajallisena.⁶⁵ Oli luotava sekä ihmisryhmän erottavat rajat että kansakunnan elinalueen erottavat rajat. Jo Kalevipoeg-epoksessa esitettiin Kalevin tuloa virolaisten asuinalueille. Hänen kerrottiin kotkan selässä lentäneen Suomenlahden poikki, Itämerta pitkin Viron rantaan. Kalevien mahdin kerrottiin myös levinneen laajalle: Pärnumaalle, Järvamaalle, Harjumaalle, Läänemaalle, Virumaalle, aina Pihkovan taakse saakka. Näin määriteltiin virolaisten asuinalueita. Virolaisten asuinalueen rajoja esiteltiin Postimehessäkin. Maan katsottiin rajautuvan Peipsijärveen, Itämereen, Latvian rajaan ja Suomenlahteen. Juuri vesialueet on nähty Viron luonnollisina rajoina.⁶⁶ Toisaalta kotimaata voitiin määritellä sitä ympäröivien kansojen avulla. Tänne saksalaisten, venäläisten ja lättläisten väliin jäi pieni maa-alue, jota virolaiset asuttivat.⁶⁷ Näissä määritelmässä Viro oli yhtenäinen alue, hallinnollisten alueiden rajoista ei välitetty. Maan – kuten kansankin – pienuus tuli esiin monta kertaa. Pienuutta ei kuitenkaan tullut pitää huonona asiana vaan ajateltiin myös pienen alueen olevan kunnioituksen ja rakkauden arvoinen.⁶⁸ Myös isoveljenä pidetty Suomi oli luokiteltava pieneksi maaksi maailman mittakaavassa.⁶⁹ Tämä auttoi sekä samastumisessa Suomeen; samankaltaisena pienenä kansana ja maana pidettävä Suomi ei fyysiseltä olemukseltaan ollut liian kaukana Virosta. Maista saattoi tulla samanlaiset.

⁶⁴EPm 10.9.1869, PK; Kreutzwald 1998, 39, II, 637-642.

⁶⁵Anderson 1991, 7.

⁶⁶Kreutzwald 1998, 16, I, 97-108; 30, II, 92.102; EPm 11.5.1883, PK; Miller, 2000, 17.

⁶⁷EPm 9.11.1883.

⁶⁸EPm 11.5.1883, PK, 9.11.1883, 15.2.1884, PK; Sakala 16.12.1880.

⁶⁹EPm-L 17.11.1876.

Virolaiset ideologit pitivät kansallisen itsetietoisuuden synnystä asti Viroa eurooppalaisena. Esimerkiksi Hurtin mielestä lännen kulttuuripiirin itäraja kulki Viron itärajaa pitkin Peipsijärvellä. Venäjä oli hänelle läntisen kulttuurin vastapuoli. Tämä ajatteltu asema “idän ja lännen rajalla” oli yhteistä Suomelle ja Virolle. Virossa ajateltiin maan sijaitsevan myös etelän ja pohjoisen rajalla, mikä erotti sen Suomesta.⁷⁰ Tätä ajattelua osoittaa Suomen kylmyyden ja karuuden kuvailun lisäksi esimerkiksi Eesti Postimehessä esitetty toteamus, että Suomi kuului pohjoiseen: siellä virolaisesta kansanperinteestä tutut toisiaan rakastavat mutta toisistaan erotetut Koit ja Hämarik (sarastus ja hämärä) keskikesän yöttömässä yössä todella suutelivat toisiaan.⁷¹

2.2. PALAVA ISÄNMAANRAKKAUS

Virolaisten isänmaa-käsityksen korostamista osoitti uudenlainen jaottelu Eesti Postimehessä vuodesta 1881 alkaen. Kun aiemmin asiat oli jaoteltu kahteen osioon, kotimaasta ja vierailta mailta, otettiin nyt kotimaa-osaston tilalle käyttöön jako isänmaahan, Lättimaahan, Venäjään ja Suomeen. Nyt juuri virolaisten asuttama alue siis käsitettiin kansan todelliseksi isänmaaksi, identifioitumisen ja rakkauden kohteeksi. Paitsi kotimaa, nousi myös Suomi aivan omaksi osastokseen. Tähän vaikutti varmasti myös uutisoinnin lisääntyminen Suomesta.

Lukijoiden mieliin haluttiin painaa sopivanlainen suhtautuminen omaa isänmaata kohtaan: kunnioitus ja rakkaus. Kerrottiin jokaisen kansan rakastavan omaa maataan ja sen luovan suuren ja elävän kansallistunteen.⁷² Kehotuksia rakastaa ja osoittaa rakkauttaan isänmaata kohtaan esiintyi varsin usein.⁷³ Jakobsonin mukaan isänmaanrakkauttaan voi osoittaa uskona Jumalaan, jonka silmissä kaikki kansat olivat samanarvoisia. Myös ahkera työ isänmaan hyväksi ja muidenkin herättäminen työskentelemään isänmaan puolesta osoitti

⁷⁰Karjahärm 1998, 225; Veideman 1998, 18.

⁷¹EPm 2.9.1881.

⁷²EPm 11.10.1878, PK.

⁷³PPm 3.7.1863, PK; EPm 29.1.1869, 10.9.1869, PK, 31.8.1877, 15.2.1884, PK.

hänen mukaansa rakkautta omaa isänmaata kohtaan.⁷⁴ Isänmaanrakkautta käsiteltiin myös useissa Lydia Koidulan runoissa. Hänen runoissaan isänmaata tuli rakastaa pyyteettömästi. Isänmaalle tuli antaa kaikkensa. Isänmaa sai usein jopa pyhän luonteen.

Virosta tapahtui varsin laajamittaista maastamuuttoa 1860-luvulta alkaen. Aiemmin liikkumisvapaus oli ollut tarkasti rajoitettua, mutta vuonna 1863 annettu uusi passilaki mahdollisti muuttamisen mihin tahansa Venäjän valtakunnan osaan. Muuttajia olikin useita tuhansia. Virosta lähtijät olivat tavallisesti tilattomia talonpoikia ja tärkeimmät lähdön syyt olivat taloudellisia. Venäjältä etsittiin viljelymaata. Eniten lähdettiin Pietarin, Pihkovan ja Vitebskin kuvernementteihin. Myös lähellä olevat suurkaupungit Pietari ja Riika olivat usein muuton kohteina. Tähän puututtiin lehtikirjoituksissa monia kertoja. Maastamuuttoa vastustettiin ankarasti, sitä puoltavia mielipiteitä ei esitetty. Isänmaata (ja sitä kautta kansaa) kohtaan olisi pitänyt osoittaa kunnioitusta ja lojaalisuutta.⁷⁵ Maastamuutto tietysti viestitti aivan päinvastaista suhtautumista. Muuttajia pidettiin lähes isänmaan pettureina⁷⁶ eikä heidän uskottu vieraalta maalta löytävän onnea tai rikkauksia.⁷⁷ Päin vastoin uskottiin ihmisten pian huomaavan, kuinka paha asia koti-ikävä on ja kuinka paljon paremmin asiat ovat kotimaassa, jos vaikka köyhässäkin. Kotimaata tuli rakastaa sen köyhyydestä ja kurjuudesta huolimatta. Vaikkei omalla maalla ollutkaan tarjota paljoa maallista mammonaa, oli se silti lähes ainoa asia maan päällä, jonka uskollisuuteen voi luottaa joka tilanteessa. Käsitys köyhästä kotimaasta kehittyi yhdeksi tärkeimmistä kotimaanrakkauden symboleista.⁷⁸ Myös Suomessa oman maan pienuuden ja köyhyyden korostaminen on ollut hyvin yleistä. Ei voi kuitenkaan sanoa, että tämä piirre olisi ollut Virossa Suomen vaikutusta. Paremminkin se oli yleistä pienkansoille.⁷⁹ Suomalaiset otettiin usein

⁷⁴EPm 27.7.1883; Sakala 7.10.1878, PK; Sakala 7.10.1878, PK.

⁷⁵Raag 1995, 343; Raun 1989, 96; Jansen 2000, 35.

⁷⁶EPm 7.8.1867, PK, 29.1.1869, PK, 21.1.1881.

⁷⁷EPm 20.2.1874, PK, 27.5.1881, 29.2.1884, PK.

⁷⁸Jürgenson 2000, 49, 58; Erilaiset alemmuuskompeksit ja huonommuuden tunteminen ovat ominaista pienkansoille, Karjahärm 1999, 250.

⁷⁹EPm 26.2.1869, 14.7.1871.

esimerkiksi siirtolaisuusasiassa: vaikka luonnonolot Suomessa olivat paljon ankarammat kuin Virossa, pysyttiin silti rakastaen omassa maassa. Toki joitakin uutisia oli myös suomalaisten siirtolaiseksi lähdöstä.⁸⁰

Lydia Koidula suunnitteli mielessään jopa jonkinlaista maiden valtiollista yhdistymistä. Hän esitti tämän suuntaisia näkemyksiä isänmaasta kirjeissään Antti Almbergille. “Suomenmaa on meil alati kui laiem ja suurem isamaa meeles ja südames.” Myös Almberg käytti samantyyllisiä ilmauksia, luultavasti Koidulan innoittamana: “Miks meie puhume kahest isamaast? Ei, meil on aina üks isamaa, eks nii?”⁸¹ Tämä on ristiriidassa Koidulan runoissaan esittämän kiihkeän uskollisen ja rakastavan suhtautumisen kanssa isänmaata kohtaan. Koidula itse ei varmaankaan nähnyt epäloogisuutta sanoissaan. Hänelle suomalaiset ja virolaiset sukulaiskansoina olivat niin läheisiä, että voisivat yhdistyä. Hän ei pettänyt isänmaataan.

⁸⁰EPm 13.10.1865, 16.4.1880, 24.9.1880, 21.11.1884.

⁸¹Zetterberg 1977, 22; Suomenmaa on meillä aina kuin laajempi ja suurempi isänmaa mielessä ja sydämessä. Koidula Almbergille 12./24.3.1870, Koidula ja Almbergi kirjavahetus 1925, 13; Miksi puhumme kahdesta isänmaasta? Ei, meillä on aina yksi isänmaa, eikö niin? Almberg Koidulalle 11.8.1871, Koidula ja Almbergi kirjavahetus 1925, 81.

3. MYYTIT IDENTITEETIÄ VAHVISTAMASSA

“Mo isamaa, nad olid matnud
Sind raske, musta kattega, –
Muud haavatud maapinnast tõusnud
kui verililled õitsema.
Ja ahelas sa ennast väänsid,
Ja orjaikked ohkasid, –
Ja vaikseks, vaiksemaks siis läksid–
Siis unesurma hingasid!”⁸²

3.1. IKUINEN YHTEYS MENNEESEEN

3.1.1. ONKO VIRON KANSALLA HISTORIAA?

Nationalistisen käsityksen mukaan kansakunta oli ollut olemassa ikuisesti.⁸³ Historiaa pidettiin jopa tärkeimpänä tekijänä kansakunnan muodostamisessa. Tällöin tärkeäksi nähtiin yhteinen, jaettu menneisyys, taikka tietyltä ajanjaksolta olevat yhteiset kokemukset. Kansakunnan voitiin ajatella olevan nimenomaan ryhmä, jolla oli yhteinen historiallinen tausta, ja jonka kansallistunne kehittyi asteittain historian edetessä. Historialla oli tärkeä merkitys kansallisen identiteetin synnyttämisessä. Historiasta löydettiin monet kansakuntamyytit kiinteästi kuuluvat osat: marttyyrit ja symbolit, retrospektiivin ja jatkuvuuden tunne, kansallisen liikkumisen tarvitsema menneisyyden perusta ja historiallinen perspektiivi. Historia oli yhteisen muinaisen alkuperän, traditioiden ja tapojen lähde. On pidetty luonteenomaisena juuri kansallisille identiteeteille, että ne perustuivat historialliseen ja siten ajalliseen tapaan ymmärtää kansakunta.⁸⁴ Lauri Honko on korostanut, että tämä historiallinen käsitystapa kehittyi ja tuli ihmisten jakamaksi vain symbolisen esityksen välityksellä: ryhmä tarvitsi jaettuja arvoja, symboleja ja tunteita vahvistaakseen yhteenkuuluvuuden tunnettaan ja muodostaakseen ryhmäidentiteetin. Tällöin osa kollektiivista traditiota otettiin edustamaan koko ryhmää. Symbolit yhdistivät ryhmää

⁸²Isänmaani, he olivat sinut haudanheet/raskaalla, mustalla mullalla peittäneet/Haavoitetusta pinnasta ei nousseet/kuin kukat vereksi pisartuneet./Ja kahleissasi väänneilit/ja orjanikeessä huokasit/yhä vaitonaisuimmaksi kävit/kuolonunta hengitit! “Mo isamaa, nad olid matnud” Koidula 1969, 106.

⁸³Smith 1991, 19.

⁸⁴Kemiläinen 1985, 5; Karjahärm 1995a, 2061.

sisältämiensä tarkoitusten ja tunteiden avulla. Symbolit olivat kuitenkin joustavia: jokainen ihminen suhtautui niihin vähän eri tavalla.⁸⁵

Historiantutkimus oli Virossa kansallisen heräämisen aikaan vasta aluillaan, virolaiset olivat vielä "historiaton kansa". Virolaisen historiantutkimuksen ensi askelet oli otettu 1800-luvun alkupuolella. Pioneereina toimivat Otto Wilhelm Masing ja Fr.R. Kreutzwald. Tehtävänä oli löytää ja tutkia omaa menneisyyttä ja kumota baltiansaksalaisten historiankirjoituksen virolaisia alentava traditio. Oli todistettava, että virolaiset olivat ihmisiä eivätkä työeläimiä, että heillä ylipäänsä oli olemassa kansallinen historia. Historiankirjoittajien tärkeä tehtävä olikin osoittaa virolaisten olevan todellisia historian subjekteja, joilla olisi uudestaan mahdollisuus ottaa itselleen tämä asema. Baltiansaksalaisten historioitsijoiden mukaan mitään virolaisten historiaa ei ollut olemassa.⁸⁶ 1800-luvulla syntynyt käsitys, että jokaisen maan historia alkoi sen asuttamisesta, oli Viron kaltaisten kansojen "pelastus", sillä tämän uuden ymmärrystävän mukaan myös valtiottomilla kansoilla oli olemassa historia.⁸⁷

Uuden historianäkemyksen ja kansalaisyhteiskuntaan siirtymisen myötä korostui yhtenäisesti ja usein poliittisesti tarkoituksenmukaisesti esitetyn historian tärkeys. Kuninkaiden ja valtioiden historian sijaan tulivat kaikkialla kansojen historia.⁸⁸ 1860-luvulla tarve kirjoittaa historiaa oman kansan näkökulmasta nousi myös Virossa kansallisen liikkeen toimijoiden keskuuteen. Ymmärrettiin, minkälaisia mahdollisuuksia historian käyttäminen voi tuoda kansalliseen herätystoimintaan. Ruvettiin laatimaan omia historiankirjoja; tunnetuimmiksi näistä nousivat Jakobsonin "Kolm isamaa kõnet" ja Hurtin "Pildid isamaa sündinud asjust". Jakobsonin kaksi ensimmäistä puhetta oli alunperin esitetty Vanemuine-seuran kokouksissa vuosina 1868 ja 1870. Kolmannenkin puheen hän kirjoitti vuonna 1870. Saman vuoden lopulla puheet koottiin kirjaksi, joka ilmestyi

⁸⁵Honko 1999, 23; Saukkonen 1996, 16.

⁸⁶Karjahärm 1995a, 2061; Hvostov 1999, 171; Jansen 1992, 18.

⁸⁷Tommila 1998, 5.

⁸⁸Klinge 1982, 302.

Pietarissa. Jakobsonin puheita on pidetty ehdottomasti yhtenä kansallisen heräämisliikkeen ideologisena perusdokumenttina. Niiden arvo oli ennen kaikkea siinä, että ne nostivat virolaiset historiallisen objektin asemasta itsenäisiksi toimijoiksi.⁸⁹ Hurtin kirjoitukset puolestaan julkaistiin ensimmäisen kerran alkuvuonna 1871 Eesti Postimehen lisälehdessä moniosaisena historiallisena sarjana nimellä “Mõni pilt isamaa sündinud asjost”. Myöhemmin ne julkaistiin kirjana vuonna 1879.

Ensimmäisessä ja tärkeimmässä puheessaan Jakobson jakoi Viron historian kronologisesti kolmeen osaan: valkeuden, pimeyden ja sarastuksen aikaan. (“Eestirahva valguse-, pimeduse- ja koiduaeg”). Nämä nimet vakiintuivat laajaan käyttöön esimerkiksi lehtikirjoittelussa. Jakobsonin näkemyksen mukaan hänen oma aikansa kuului tässä kolmijaossa keskivaiheeseen. Elettiin juuri tuon ajan loppuhetkiä, jolloin oli käynnissä taistelu, jolla saavutettaisiin lopullinen voitto pimeydestä.⁹⁰ Jakobsonin puheet olivat hyvä esimerkki ajalle tyypillisestä tavasta idealisoida menneisyys. Tämä auttoi idealisoimaan myös tulevaisuutta, sillä kansakunnan luomisessa tärkeät ulottuvuudet olivat nimenomaan menneisyys ja tulevaisuus. Niiden välissä oli kansakunta, jolle pyrittiin luomaan mytologisoidun ja idealisoidun menneisyyden kaltainen nykyhetkikin – tulevaisuudessa. Koska menneisyys oli jo kadonnutta aikaa, suunnattiin katset tulevaisuuteen, jossa nähtiin mahdollisuuksia kadotetun menneisyyden uudelleen rakentamiseksi. Menneisyys itse asiassa käännettiin ympäri tulevaisuudeksi: periaatteessa Jakobsonin valkeuden, pimeyden ja sarastuksen aika on käsitettävissä muodossa valkeuden, pimeyden ja valkeuden aika.⁹¹ Jakobsonin historiannäkemykselle luonteenomaista oli myös dualismi; hän käytti sumeilematta musta-valkoista vastakkainasettelua korostaakseen toisten aikojen hyviä ja toisten huonoja ominaisuuksia.⁹² Historiakäsityksensä mukaisesti Jakobson halusi toimia siten, että kansa saavuttaisi edessä siintävän valoisan tulevaisuuden.

⁸⁹Karjahärm 1995a, 2061; Pöldmäe 1991, 5; Jansen 1989, 87.

⁹⁰Undusk 1999, 271.

⁹¹Annus 2000, 89; Undusk 1995, 747.

⁹²Undusk 1999, 270; Karjahärm 1995a, 2062.

Miroslav Hrochin mukaan jokaisella kansallisella yhteisöllä on olemassa kaksi historiaa. Toinen on kritiikitön, idealisoitu myytti ja toinen kriittisellä ja tieteellisellä pohjalla oleva. Nämä molemmat tasot ovat näkyvissä kaikissa historiallista tietoisuutta määrittävissä tekijöissä (joita ovat historiantutkimus, perhetraditiot ja muut perinteet, kouluopetus, monumentit, maalaukset sekä kirjojen kuvitus ja historiallinen kaunokirjallisuus).⁹³ Kansallisen heräämisen ajan Virossa näitä kahta historian tasoa siis yhdisteltiin toisiinsa mielin määrin. Jakobsonin puheet edustivat oman ajan lähtökohdista lähtevää historiantutkimusta, joka suosi menneisyyden valikoivaa tutkimista ja romanttista idealisointia.⁹⁴ Jo Kreutzwald oli sitä mieltä, että Jakobsonin tekstit sisälsivät “paljon runoilua ja vähän tosiasiaa” muinaisten virolaisten elämästä. Esimerkiksi väite siitä, että muinaiset virolaiset olivat olleet sivistystasoltaan saksalaisia korkeammalla, ei perustunut mihinkään tosiasioihin. Jakobsonin puheet sisälsivätkin paljon historiallisia epätarkkuuksia ja fantasiaa. Jakobson tulkitsi historiallisia lähteitä omasta näkökulmastaan.⁹⁵ Kun keskiaikaisessa kronikassa ei ollut tarvittavia tietoja, Jakobson keksi ne itse. Hänen oli täytettävä aukkokohdat ja tottakai hän teki sen virolaisille edullisella tavalla. Andrei Hvostovin mukaan hän kyllä antoi virolaisille historian, mutta teki sen ideologina, ei historioitsijana.⁹⁶

Hurtin esittämä näkemys virolaisten historiasta oli huomattavasti neutraalimpi kuin Jakobsonin. Hän piti tärkeänä faktatietoihin pohjautumista. Hänen historiakäsityksensä keskeinen sisältö oli korostaa ulkoisen historian sijaan sisäistä historiaa. Hurtin käsityksen mukaan joidenkin maiden historiassa tärkeimmällä sijalla oli ulospäin suuntautuva toiminta, sodat, valloitukset ja voimakas fyysinen olemus, joita perinteinen historiankirjoitus oli kuvannut ja arvostanut. Toisille kansoille tärkeämpää oli tälle vastakohtainen historia, joka sisältyi kansanrunouteen. Jos kansalta puuttui mahtava

⁹³Hroch 1999, 99.

⁹⁴Karjahärm 1995a, 2062; Hvostov 1999, 187.

⁹⁵Kreutzwald Adamsonille 16.6.1871, Fr.R. Kreutzwaldi kirjavahetus VI, 221; Pöldmäe 1985, 70–71; Palm 1964, 78.

⁹⁶Hvostov 1999, 191, 206.

ulkoinen historia, ei tämä vielä merkinnyt historian puuttumista. Ulkokuorta suurempaa oli sisäinen historia. Tämän asian korostaminen takasi virolaisillekin oman historian. Vaikka kansa oli fyysisesti pieni, ei sen historian silti tarvinnut olla suuria kansoja vähäpätöisempi; henkinen suuruus korvasi ulkoisen pienuuden. Hurt uskoi vakaasti virolaisilla menneisyydessä olleen runsas henkinen varanto. Nyt täytyisi toimia niin, että kansa jälleen saavuttaisi tuon suuruuden tilan.⁹⁷

Kansanrunouden tutkimus oli uuden historiankirjoituksen ohella tärkeä tekijä puolustettaessa Viron kansan historiallista olemassaoloa. Kuten Suomessa myös Virossa sekä kotimainen että vertaileva kansanrunoudentutkimus olivat alusta asti sitoutuneet kansallisvaltion rakentamiseen. Menneisyyden aineksia jalostettiin kansallisen identiteetin tarpeisiin ja menneisyyden kertomuksilla pyrittiin vahvistamaan asemaa kansakuntana kansakuntien joukossa.⁹⁸ Romantiikan ajalla varsinkin kansalliseepokset olivat suuressa arvossa, ja niinpä Viroonkin ruvettiin puuhaamaan omaa eeposta. Ensimmäisen luonnoksen eeposta varten teki lääkäri Fr. R. Faehlmann, joka käytti materiaalinaan Kalevipoeg-jättiläisestä kerrottuja kansantarinoita. Hänen luonnostelmansa pohjalta kokonaisen eepoksen kokosi Kreutzwald, jonka työtä on luonnehdittu hänen omaksi romanttiseksi runoelmakseen. Kalevipoeg (julkaistiin vuosina 1857–1861) kuitenkin käsitettiin kansanomaiseksi eepokseksi, ja sillä oli suuri vaikutus Viron heräämisajan henkeen sekä folkloren keruun ja tutkimuksen suuntautumiseen. Sillä ei niinkään ollut kirjallisista merkitystä vaan valtava symbolinen merkitys Viron kansalle. Sitä pidettiin todisteena Viron kansan historiallisesta olemassaolosta.⁹⁹ Kalevipoegin sankari, Kalev, esiintyi lukemattomissa virolaisissa kansanrunoissa ja -tarinoissa. Kreutzwald yhdisti eepoksensa päähenkilöön oikeastaan kaksi eri hahmoa: jättiläissankarin sekä viisaan kansanjohtajan.¹⁰⁰ Kalevipoeg oli allegoria virolaisten muinaisesta kuninkaallisesta vapaudesta ja valloitusta seuraavasta rappiosta – eli virolaisten historiasta. Eepoksen esittämä kuva tuli tutuksi

⁹⁷Undusk 1999, 277–280.

⁹⁸Knuuttila 1994, 28, 102.

⁹⁹Raun 1989, 103; Virtanen 1995, 164–166.

¹⁰⁰Laugaste 1990, 265–266.

oppineistolle, mutta siitä ei varsinaisesti ollut yleistä kansalliseen rakennustyöhön. Taiteen alle peiteltyjä ideoita paremmin toimi asiat suoraan esittävä historiankirjoitus.¹⁰¹

Historiantutkimukseen kiinnitettiin huomiota myös kieleen ja perinteeseen keskittyneissä Viron oppineiden seurassa (ÕES) ja Viron kirjamiesten seurassa (EKmS). Kansanrunouden avullahan etsittiin todisteita myös virolaisten historiasta. Kaiken kaikkiaan historia oli todella tiukasti sidoksissa kansanperinteeseen. Esimerkiksi Faehlmannin käytti pseudomytologiaa todellisena historiallisena lähteenä. Faehlmann oli luonut virolaisille omat jumaluudet mukailleen saksaksi käännetyn *Mythologica Fennica* sekä Kalevalan ja antiikin tarinoiden maailmaa. Näistä muodostui virolainen pseudomytologia, joka liittyi saumattomasti myös kansalliseen kirjallisuuteen.¹⁰²

Suomen kansalliseepoksen kokoajan Elias Lönnrotin kiinnostus kansanrunouteen pohjautui Turun romantiikkaan, jolle oli tyypillistä kansainväliset vaikutteet sekä Porthanin kaudelta periytyvä mielenkiinto kansankulttuuria ja historiaa kohtaan. Nämä synnyttivät ajatuksen kansan suuresta menneisyydestä, josta parhain toiduskappale olisi eepos.¹⁰³ Kansanrunouden julkaiseminen oli Lönnrotista tärkeää kolmesta syystä. Ensinnäkin runous vaali aitoa ja puhdasta suomen kieltä, sillä oppineiden kieli oli ruotsin tarvelemää. Toiseksi rahvaan runoissa kansan elämä ja ajattelutapa ilmenivät alkuperäisimmässä muodossaan ja kolmanneksi runojen julkaiseminen olisi myös vierasmaalaisille näyte Suomen kansan kirjallisista taidoista.¹⁰⁴ Samoja perusteluja esiintyi virolaisten kirjoituksissa. Puhtaan kielen vaaliminen jäi varsin vähälle huomiolle, mutta esiintyi silti pari kertaa.¹⁰⁵ Tähän voi olla syynä se, että alkuaikoina kansanperinteen tutkijat ja kerääjät olivat saksankielisiä, jolloin kieliasu ei välttämättä ollut aivan "aitoa ja puhdasta".

¹⁰¹Undusk 1999, 269.

¹⁰²Pöldmäe 1985, 70–71; Palm 1964, 78; Nirk 1983, 45.

¹⁰³Rykölä 1998, 448.

¹⁰⁴Knuutila 1994, 107.

¹⁰⁵PPm 30.5.1862; EPm 17.5.1872, PK.

Kansanrunouden yhteys historiaan, sen sisältämä tieto kansan elin- ja ajattelutavoista, oli esimerkiksi Hurtille ensisijainen syy kiinnostua kansanrunoudesta. Tätä seikkaa hän korosti kehottaessaan Viron Kirjamiesten seuraa keräämään kansanruoutta sekä käynnistäessään kansanperinteen suurkeräystä vuonna 1888. Hän halusi löytää Viron kansan historian sisäisen, henkisen ulottuvuuden. Vasta silloin voitaisiin sanoa, että tunnettiin virolaisten historia. Ainoa lähde tutkia historian tätä puolta olivat kansanrunous, muistot ja kieli.¹⁰⁶ Kansan elämän- ja ajattelutapojen ilmeneminen kansanrunoudessa nousi esiin varsin usein.¹⁰⁷ Kansanrunouden sanottiin osoittavan kansan elintapojen olleen luonnonvoimia kunnioittavaa ja arvostavaa. Vanha kansa oli osannu jopa taikakeinoin käyttää luonnonvoimia hyväkseen.¹⁰⁸ Lisäksi keuhuttiin kansan kykyä arvostaa kotimaataan ja pitää sitä kaikkein kauneimpana, mikä tietysti oikeutti kutsumaan muinaisia esivanhempia kunnan kansaksi.¹⁰⁹ Toivottiin varmasti, että ihmiset omaksuisivat ja noudattaisivat tällaisia esivanhemmilta periytyviä arvoja omaankin käyttäytymiseensä. Kansanrunous heijasteli myös niitä olosuhteita, joissa kansa oli kulloinkin elänyt. Sisältöjen kuvattiin syntyneen kansan elämän muutoksista, mielen tunteista, iloista, suruista, onnesta ja onnettomuudesta. Ajat, jolloin kansan maallinen elo oli ollut syvästi liikuttavaa, olivat kansanlaulujen puolesta rikkaat. Pitkä maaorjuuden aika oli tietenkin vaikuttanut syvästi runouteenkin. Silloin nimenomaan laulu ja runo olivat olleet kansan ainoat ”kukat” eli ilonlähde ja ilmaisukanava. Ne olivat kasvaneet ”kuin metsäkukat ilman puutarhuria” alistetuissa oloissa. Tutkijoiden mukaan maaorjuuden aika olikin Viron laulun kulta-aikaa. Kartanon alustalaisia yhdistävä luja side piti yllä yhteistä lauluperinnettäkin. Myös muuten hyvin rajalliset itseilmaisun mahdollisuudet ajoivat ihmisiä laulun pariin.¹¹⁰

¹⁰⁶Undusk 1999, 277; Kiri Eesti Kirjameeste Seltsi esimesele koosolekule 1872, Üleskutse rahva vaimse vanavara korjamiseks 1888, Hurt 1939, 104–105, 230.

¹⁰⁷EPm 29.6.1866, PK, 17.10.1879, PK, 25.8.1882, PK, 3.7.1885; EPm-L 13.1.1871; Sakala-L 13.9.1880.

¹⁰⁸EPm 29.6.1866, PK, C.R.J; 3.7.1885.

¹⁰⁹EPm 17.10.1879, PK, K.K.

¹¹⁰Sakala-L 13.9.1880, P.P; EPm 14.3.1879, PK, Hurt; Virtanen 1995, 169.

Kalevipoegin runojen ajateltiin kuvaavan jo ennen maaorjuutta vallinneita aikoja.¹¹¹ Itse asiassa runojen ajoittaminen on hyvin vaikeaa; ne ovat syntyneet eri aikoina, joten ne myös kuvaavat eri aikoja. Muistettava on tietysti myös Kreutzwaldin suuri osuus Kalevipoegin runojen synnyssä: hänen materiaalinaan eivät olleet kansanrunot vaan tarinoiden proosa, jonka hän muokkasi runomuotoon. Todellisesta kansanrunoudesta hän käytti hyväkseen vain joitakin yksittäisiä episodeja ja lyyrillisiä katkelmia, joilla ei ollut mitään tekemistä Kalevipoegin kanssa. Kreutzwald itse kuvasi Kalevipoegia kirjeessään Lydia Koidulalle tilkuista ommelluksi viitaksi. Sellaisenaankin siitä hänen mielestään näki, kuinka kaunis se täydellisenä oli ollut. Kaikesta huolimatta Kreutzwald kehui Kalevipoegissa, samoin kuin Suomen Kalevalassa virtaavan puhtaan oman kansan veren. Sen sijaan keräämiensä kansantarinoiden alkuperästä hän oli toista mieltä. Kun ”Eesti rahva enemuistsed juttud” oli ilmestymässä, Kreutzwald kirjoitti ajatuksiaan Otto Donnerille Suomeen. Hänestä niissä oli paljon myyttistä ainesta ja suuri osa aiheista oli muilta lainattua, kuten on aina tällaisissa tapauksissa. Vaikka vanhat jutut olivat ilman kotimaata, kuvastivat niiden laatu ja muoto kuitenkin kyseistä kansaa.¹¹²

Kolmas kohta, eli kansanrunouden osoitus oman kansan kirjallisesta tasosta oli esillä usein.¹¹³ Tämä seikka osoittaa, kuinka virolainen sivistyneistö lähes kaikin keinoin halusi saada nostettua virolaiset kulttuurikansojen joukkoon. Omien taitojen esillä pitäminen antaisi uskoa, että asiat voivat kehittyä. Näin saataisiin rohkeutta kehittää kansallista kulttuuria, joka taas lisäisi muiden maiden arvostusta Viroa kohtaan.

Varsinkin Kalevipoeg-epoksen uskottiin kirkastavan Viro-kuvaa ulkomailla. Sitä kerrottiin Saksassa ja Ranskassa verratun aivan Kreikan ja Saksan sankarieeposten veroiseksi. Ranskassa Kalevipoeg ja Kalevala olivat yhdessä saaneet huomiota ja suurta arvostusta.

¹¹¹Virtanen 1995, 171; Laitinen 1995, 230–231; EPm 2.2.1866.

¹¹²Kreutzwald-11, 17.3.1868. Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus I, 116; Kreutzwald Krohnille 18./30.4.1874; Kreutzwald Donnerille 9./21.10.1864, Fr.R.Kreutzwaldi kirjawahetus IV, 418, 340

¹¹³EPm 27.4.1866, PK, 15.6.1866, PK, 29.6.1866, PK, C.R.J, 24.7.1868, PK, 9.5.1879, PK; Sakala 24.3.1879.

Niistä oli löydetty paljon yhteistä helleenien jumaltaruston, germaanien mytologian ja slaavien taikuskon sekä kelttien raskasmielisyyden kanssa. Kreutzwald ei uskonut, että kansanrunojen luojilla olisi voinut olla riittävästi yhteyksiä saadakseen vaikutteita eri puolilta Eurooppaa.¹¹⁴ Runot olivat siis aivan virolaisten omia. Jakobson uskalsi jopa kehua, ettei muilla kansoilla ollut suomalaisten ja virolaisten tasolle ylttäviä lauluja, vaikka sankareita olisikin. Kalevipojasta saatiin olla ylpeitä minkä tahansa kansan edessä!¹¹⁵ Vaikka omia kansanrunoja arvostettiin, ei niidenkään arvon aina uskottu riittävän nostamaan Viroa muiden kansojen tasolle. Saksalaisten sivistystasoa pidettiin todella korkeana. Vaikka virolaisilla oli tarjota Nibelungenliediä vastaan Kalevipoeg, ei mitään Goetheä, Schilleriä tai Körneriä vastaavaa ollut kotimaassa.¹¹⁶ Vaikka virolaiset joskus menneisyydessä olivat olleet muiden kansojen tasolla kulttuurissa, oli nykyisissä oloissa suuresti kohennettavaa. Koska kansanlauluja kuitenkin pidettiin uudemman ajan runotaiteen äitinä, ei virolaisilla pitänyt olla mitään ongelmia nostaa vielä heikossa tilassa olevan taideronoutensa tasoa.¹¹⁷ Kansanrunoutta ja taideronoutta verrattiin toisiinsa useaan otteeseen. Kansanrunous oli ulkoisesti yksinkertaisempaa ja karkeampaa, mutta sen arvo oli syvässä sisällössä. Taideronouden kiiltävän kuoren alta sen sijaan ei aina löytynyt mitään todellista sanomaa.¹¹⁸

Kalevipoegin vertaaminen nimenomaan Kreikan jumaltarustoon oli luonnollista, koska romantikkojen maailmankuvan kulttuurikehityksen mallit tulivat juuri antiikista. Saksalainen romantiikka kun oli ottanut Homeroksen eeposten esikuvaksi. Kirjallisista ja kuvallisista lähteistä tunnettuun antiikkiin ankkuroitiin kansallinen muinaisuus.¹¹⁹ Kirjamiesten seurassa opiskelija J. Bergmann vertaili Heraklesta ja Kalevipoikaa. Vaikka

¹¹⁴EPm 27.4.1866, PK, 15.6.1866, PK; Kreutzwald Kölerille 28.1.1866, Fr.R
Kreutzwaldi kirjavahetus VI, 130.

¹¹⁵EPm 29.6.1866, PK, C.R.J.

¹¹⁶EPm 9.5.1879, PK, P.A.S.

¹¹⁷EPm 3.7.1985; Sakala-L 9.1.1882.

¹¹⁸EPm-L 8.3.1878, Sakala-L 13.9.1880, P.P.

¹¹⁹Knuutila 1994, 105; Harvilahti 1996, 38.

runot olivat päällepäin lähes toistensa vastakohtia etelän runojen ollessa täynnä riemua ja elämää ja pohjoisen runojen tihkuessa totisuutta ja murhetta, molemmat päähenkilöt olivat todelliset kansan sankarit ja oman kansansa kuvat.¹²⁰ Suomalaisten Väinämöinenkään ei jäänyt “virkaveljiään” heikommaksi, vaikka ei konkreettisiin aseisiin tarttunutkaan. Loitsujen lukeminen oli hänelle aivan Herakleen miekan tai Thorin vasaran veroinen ase. Hänen viisautensa ja vahvuutensa perustui sanoihin, joten suomalaisilla ei ollut mitään hävettävää esivanhempien uskossa. Virolaisilla oli omassa mytologiassaan Väinämöistä vastaava laulunjumala Vanemuine, joten suomalaisten kansanuskosta tehdyt päätelmät oli yleistettävissä myös Viroon. Todellisuudessa Vanemuine ei kuulunut alkuperäiseen virolaiseen mytologiaan vaan oli keksitty nimenomaan Väinämöisen esimerkin mukaan¹²¹.

Lönnrotin jaottelun lisäksi kansarunoudella ja -perinteellä nähtiin olevan muutakin arvoa. Jakob Hurt pohdiskeli asiaa Eesti Postimehen lisälehdessä. Hänen näkökulmansa asiaan oli hyvin käytännönläheinen. Hän nosti tärkeimmäksi seikaksi sen, että runous on kuin suuri ja elävä historiankirja, joka opettaa nykyihmistä tuntemaan vanhaa aikaa. Tämä käsitys heijastelee Peter Burken esittämää pysyvyyden hypoteesia, jonka mukaan kansarunojen oletettiin säilyneen ainakin ytimeltään muuttumattomina halki vuosisatojen. Kyseessä oli vain sivistyneistön luoma myytti, jossa menneisyyden rahvas laskettiin kuuluvaksi pikemmin luonnon kuin kulttuurin kategoriaan, muuttumattomuuden piiriin.¹²² Tämän myytin paikkansapitävyyteen kuitenkin luotettiin, mistä kertoo ehkä myös se, kuinka Lönnrot uskoi kansarunouden ilmentävän kansan vanhaa elintapaa. Hurtin mielestä myös kansarunouden kauneus oli yksi sen keskeisistä arvoista; kauneutensa ansiosta se sopi hyvin ajanvietteeksi ja mielenvirkistykseksi. Lisäksi perinteen tunteminen ja ulkoa opettelu olisi hyvää muistiharjoitusta ja sopisi myös lastenkasvatukseen. Vielä Hurt mainitsi monia ammatteja, joissa oli tarpeen tuntea kansan uskomuksia ja ajatuksia.¹²³ Tällaisia ammatteja olivat varmasti opettajan, papin ja kirjailijan työt. Näiden ammattien edustajat kuuluivat

¹²⁰EPm-L 12.7.1878.

¹²¹EPm 17.6.1881, b.; Nirk 1983, 45.

¹²²EPm-L 30.6.1871 ja 7.7.1871; Knuutila 1994, 106–107.

¹²³EPm 14.2.1873.

kansallisten valaisijoiden joukkoon. Heidän tuli työnsä ohessa edistää kansallista lähetystehtävää, luoda symboleita ja identiteettiä.

Kansanperinteen avulla pystyttiin kansan arvostusta nostamaan paitsi ulkomaiden myös kotimaan silmissä. Kalevipoegin laulujen kerrottiin osoittavan kansan mielen sivistystä ja ahkeruutta sekä virolaisten ammoisien aikojen vapautta, jopa kuulumista kuninkaalliseen sukuun, kuten J. Kunder oli puhunut EKmS:n kokouksessa (22.6.1885). Samoilla linjoilla olivat myös Kreutzwald ja Koidula, joiden mielestä Kalevipojan ansioista virolaiset saivat olla ylpeitä omasta kansastaan.¹²⁴ Tällaisen kehumisen taustalla voi tietenkin nähdä jälleen halun nostaa virolaisten oman kansan arvostusta ja samalla kansallishenkeä. Asia sanottiin aivan suoraankin vuonna 1877. Tällöin Eesti Postimees kirjoitti Viron kansan lauluvaran olevan hyödyllinen ja tärkeä asia sydämen ja mielen herättämiseksi. Niinpä taitavat kansan ystävät tekivät hyödyllistä työtä sen parissa. Laulujen määrän suuruutta ei pidetty niin tärkeänä kuin sen puhtautta ja arvoa.¹²⁵ Hallitsevan luokan ajatukset olivat jälleen hallitsevia ajatuksia: mielikuvat kansan hengen suuruudesta oli kytketty yhteiskunnallisiin valtapyrkimyksiin. Tässä tapauksessa pyrkimyksenä oli saada virolaiset tiedostamaan oman kansan mahdollisuudet rakentaa todellista virolaista kulttuuria ja sitä kautta muodostaa kansakunta. Varsinkin Kalevipoeg-epoksen uskottiin herättävän kaikki virolaiset opiskelemaan oman kotoisen varallisuuden, kansanperinteen, tuntemista.¹²⁶

Kansanlaulujen sekä muiden perinteisten tapojen uskottiin olevan osa kansanluonnetta, joten niiden ei saisi antaa kadota vaan niitä olisi kunnioitettava esivanhempien perintönä. Kansanluonteesta oli puhuttu 1700-luvun loppupuolelta lähtien. Kansanluonteeseen kuului psykologisia ja kulttuurisia ominaisuuksia, jotka yhdistettiin käyttäytymistä ja muita ilmiöitä selittäväksi orgaaniseksi kokonaisuudeksi. Näin kansoista muodostui kollektiivisia persoonia, joilla ajateltiin olevan omat luonteenomaiset piirteensä. Kansanluonne-käsitteen tärkeys oli siinä, että sen avulla voitiin korostaa kansan sisäistä yhtenäisyyttä ja

¹²⁴EPm 14.2.1873, PK, 26.6.1885; EPm-J 12.11.1880, hm; Kreutzwald-11, 17.3.1868; Koidula-10, 1868, Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus I, 116, 138

¹²⁵EPm 24.8.1877.

¹²⁶Knuutila 1994, 121; EPm 20.11.1869.

itsetuntoa.¹²⁷

3.1.2. KALEVIEN KULTTUURIN KUKKEUS

Virolaisten historiaa kirjoittavat pitivät tärkeänä luoda esivanhemmista uudenlaisen kuvan: he eivät olleet villi heimo maailman laidalla vaan läntiseen sivilisaatioon kuuluva eurooppalainen kansa, joka oli elänyt paikallaan ammoisista ajoista ja jolla vanhana kansana oli historiallinen oikeus virolaisten maahan. Saksalaisia sitä vastoin pidettiin kolonialisteina ja maahan tunkeutujina, joilla ei ollut minkäänlaista oikeutta virolaisten alueeseen. Voimakkaimmin saksalaisia vastaan hyökkäsi Jakobson.¹²⁸ Hän ei nähnyt hyvää edes kristinuskon tuomisessa Viroon: kristityt maahantunkeutajat eivät hänen mielestään suinkaan tuoneet maahan aitoa uskontoa vaan pelkän kirkon. Myös Kreutzwald suhtautui saksalaisten maahantuloon hyvin nurjasti. Ennen heidän saapumistaan virolaiset olivat eläneet lähestulkoon paratiisissa vanhoihin jumaliinsa uskoen. Saksalaiset toivat mukanaan kulttuurin ja kaiken siihen liittyvän pahan.¹²⁹

Esivanhempien keskuudessa uskottiin olleen monenlaisia kunnioitettavia ja kiitettäviä ominaisuuksia. He olivat rohkeita ja isänmaataan rakastavia sotureita.¹³⁰ Yksituumaisesti ja yhteistyötä tehden he pystyivät puolustamaan itseään ja maataan ja saavuttamaan suuria saavutuksia.¹³¹ Taisteluun lähdetessä ei epäröity, sillä ihmisten vapaudenkaipuu ja -rakkaus olivat loppumattomia.¹³² Voimakas vapaudenkaipuun korostaminen kertoi myös läheisemmistä ajoista. Maaorjuuden aikana vapaudesta oli haaveiltu ja edelleen kaivattiin suurempia vapauksia suhteessa saksalaiseen yläluokkaan ja venäläiseen hallintoon.

¹²⁷EPm-J 17.10.1879; EPm 25.8.1882, PK; Saukkonen 1998, 27–28.

¹²⁸Karjahärm 1995a, 2016.

¹²⁹Jakobson 1991, 30; Kreutzwald-10, 25.2.1868, Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus I, 97.

¹³⁰EPm 10.11.1882; Sakala 11.3.1878, PK, 22.7.1878, Kreutzwald.

¹³¹EPm 10.11.1882, PK; Sakala 10.6.1878.

¹³²Sakala 11.3.1878, PK, 22.7.1878, Kreutzwald.

Joissakin harvoissa lehtikirjoituksissa virolaisten muinaiseen historiaan suhtauduttiin jollain tavoin nurjasti. Nämä kirjoitukset ajoittuivat 1860-luvun tienoille. Myöhemmin varsinkin Jakobsonin ja Hurtin historialle antama kunnia selvästi vaikutti ja tällaiset kirjoitukset hävisivät. Esimerkiksi Perno Postimees -lehdessä oli kirjoitus, jossa ennen kristittyjen valloittajien tuloa eläneitä esi-isiä verrattiin nykyajan pakanoihin, hinduihin, kiinalaisiin, neekereihin, etelämeren saarelaisiin. Kun vuonna 1186 päästiin kristinuskon huomaan, alkoi maahan tulla saksalaisia ritareita ja linnoja, jotka tässä tapauksessa kuulostavat aivan positiiviselta muutokselta.¹³³ Samaten saatettiin muistuttaa, etteivät vanhat ajat ole olleet sen parempia kuin nykyisetkään. Sellaista kultaista aikaa, jolloin vain laulettiin ja soitettiin kannelta työtä tekemättä, ei kirjoittajan mukaan ollut ollutkaan. Turhana pidettiin myös vanhan sananlaskun sanomaa “Wanna aeg, hea aeg” (vanha aika, hyvä aika), joka ei pitänyt paikkaansa. Päin vastoin materiaalista ja henkistä kehitystä oli tapahtunut paljon, eivätkä entisaikojen ihmiset olleet nykyisiä rauhallisempia tai jumalaa pelkäävämpiä. Joka ajassa nähtiin hyvää ja huonoa, ihmiset tekivät ajan paremmaksi tai huonommaksi.¹³⁴

Yksi tärkeistä aiheista oli virolaisten kulttuurinen taso maahantunkeutujien tullessa maahan. Tästä kirjoitti esimerkiksi Jakobson isänmaallisissa puheissaan. Hän korosti virolaisten korkeaa henkisen kulttuurin taso. Myös Hurtin mielestä sekä aineellinen että henkinen kulttuuri olivat olleet korkealla tasolla. Valloittajien saapuminen ja kansan orjuuttaminen pysäyttivät niiden etenemisen. Hurt piti vanhoja virolaisia aivan kreikkalaisten ja roomalaisten tasoisina ja korosti näiden yksimielisyyttä, kunniallisuutta ja ystävällisyyttä. Nämä kaikki olivat sellaisia ominaisuuksia, jotka kannattaisi jälleen saattaa voimaan.¹³⁵ Ajatus kulki varmaankin niin, että jos jo muinaisilla virolaisilla oli ollut tällaisia ominaisuuksia, täytyisi nykyisilläkin ne olla, kansanluonteeseen kuuluvina. Ainoastaan pitkä orjuuden aika oli estänyt niiden esillä pysymistä, jolloin ne olivat joutuneet unohduksiin, mutta olisivat kyllä nostettavissa uudelleen esiin.

¹³³PPm 24.9.1858.

¹³⁴PPm 7.9.1860, PK; EPm-J, 4.2.1870.

¹³⁵Karjahärm 1995a, 2017.

Kansallisen identiteetin luomiselle tyypillistä oli ominaisuuksien työstäminen kertomuksina. Lähtökohtana käytettiin usein etnisestä kulttuurista lähtöisin olevia aineksia. Kuitenkin monet tulkinnat poikkesivat suuresti “alkuperäisestä” merkityksestä. Tyypillistä oli yhdistää kansakunta käsitykseen ikivanhasta kansallisesta yhteisöstä, jolle oli yleensä annettu myyttisiä ja sankarillisia ominaisuuksia ja jota oli kuvattu nykyistä sosiaalisesti yhtenäisemmäksi.¹³⁶ Tällaisen menneisyyden sankarikansan olemassaolo oli edelleen nähtävissä kansanperinteen kautta. Tästä ajatustavasta on hyvä esimerkki Jakob Hurtin kuvaus säilyneestä kansanrunoudesta: säilyneet laulut, jutut ja sananlaskut kertoivat esivanhempien henkisestä tasosta ennen saksalaisten tuloa heidän asuinalueilleen. Hurtin mukaan ne kuvastivat kansan esi-isien viisautta ja rakkautta toisiaan sekä isänmaataan kohtaan. Esi-isien henkisen tason korkeutta ihmeteltiin muissakin kirjoituksissa.¹³⁷ Saman tyyliä ylioppilas J. Kõrw oli puhunut EKMS:n kokouksessa kansanrunoudesta, jossa oli koko kansan rikkaus. Runoissa oli hänen mukaansa säilynyt tietoa Viron ja Suomen suvun suuruuden ja voimakkuuden päivistä. Kõrw onnitteli kansaa siitä, että Faehlmann ja Kreutzwald olivat “löytäneet avaimet tähän rikkauksien aittaan”. Runoutta piti nimitäin koota, jottei kalleutta kadotettaisi.¹³⁸

3.1.3. 700 VUODEN PIMEYS

Yksi virolaisille tärkeistä historian teemoista oli maaorjuuden aika ja sen aiheuttamat seuraukset. Maaorjuusaiheen avulla oli myös helppo hyökätä baltiansaksalaisia vastaan; juuri heidän olivat tunkeutuneet virolaisten maille ja aloittaneet alueen alkuperäisten asukkaiden alistamisen. 700 vuotta “ryöstämistä ja tappamista”¹³⁹ oli sellainen ajanjakso ja kokemus, joka ei voinut olla jäämättä kansan mieleen painamaan vielä pitkäksi aikaa. Kuten Hurt asian ilmaisi: “Õrjapõlw on meile sügawa märgi külge pigistanud”, mistä

¹³⁶Kaunistmaa 1995, 6, 10.

¹³⁷EPm-L 6.1.1871, Mõni pilt isamaa sündinud asjost; EPm 3.7.1985, Sakala-L 13.9.1880, P.P.

¹³⁸Sakala-L 9.1.1882.

¹³⁹C.R.Jakobson 1999, 30.

seurasi välinpitämättömyyttä, tunteettomuutta, orjahankeä. Näitä oli vaikea poistaa, mutta nyt kansa oli ruvennut nousemaan.¹⁴⁰ Orjuuden aikana virolaiset unohtivat vapautensa¹⁴¹ sekä kansallistunteensa ja isänmaanrakkautensa.¹⁴² Kun virolaisia ei pidetty edes ihmisinä, eivät he saaneet opetusta eikä heidän henkinen elämänsä voinut kehittyä.¹⁴³

Vaikka orjuuden aika oli ollut synkkää ja pimeää, korostettiin kuitenkin, että virolaiset olivat läpi tämän julman ajan aina säilyneet kansana.¹⁴⁴ Tämä osoitti kansan voimaa ja sitkeyttä, joka olisi tarpeen tulevissa taisteluissa.

Vaikka virolaisten menneiden polvien perintönä oli vain orjuus, saatettiin jälleen huomata "auriongon paistavan lämpimämmin". Kerrottiin Kalevien ajan Viron kansan ominaisuuksia nostettavan eloon esim. seurojen avulla.¹⁴⁵ Virolaisten uuden arvostuksen ensimmäisiksi nostattajiksi mainittiin 1820–30-lukujen estofiilit. Kreutzwaldin mielestä koko uuden asian henkenä toimi Faehlmann.¹⁴⁶ Vapauden saavuttamista pidettiin suuren riemun aiheen, mutta sekään ei ratkaissut kaikkia ongelmia. Virolaiset olivat vasta vähän aikaa saaneet nauttia uudesta vapaudestaan, eikä näin ollen ollut ihme, ettei edistys ollut kovin nopeaa, vaikka sitä toki tapahtui.¹⁴⁷ Muutaman kerran muistutettiin, etteivät suomalaiset olleet koskaan menettäneet vapauttaan, joten he olivat päässeet vapaasti kehittämään taitojaan. Tämän

¹⁴⁰Orjuus on pistänyt syvän merkin kylkeemme. EPm 22.2.1878, Hurt.

¹⁴¹EPm 12.1.1866, PK, C.R.J., 22.2.1878, Hurt, 13.1.1882.

¹⁴²EPm 11.10.1878, PK, A.S., 2.11.1883, PK.

¹⁴³EPm 27.7.1866, 10.4.1874.

¹⁴⁴ EPm 21.10.1878, 18.7.1884, PK; EPm-L 15.11.1872, Hurt.

¹⁴⁵ EPm 27.7.1866, 12.11.1880, PK; EPm-L 1.9.1876, A.E.

¹⁴⁶Kreutzwald Yrjö-Koskiselle 23.8./4.9.1866. Fr.R. Kreutzwaldi kirjavahetus IV, 380.

¹⁴⁷EPm 10.4.1874, 7.1.1876; EPm-L 1.9.1876, A.E., 14.3.1879, Hurt; Sakala 20.5.1881, PK; Kreutzwald Yrjö-Koskiselle 23.8./4.9.1866, Fr.R. Kreutzwaldi kirjavahetus IV, 380.

takia ei ollut mikään ihme, että he nyt olivat monella alalla virolaisia edellä.¹⁴⁸

Kreutzwald suhtautui orjuuden jälkeiseen aikaan vähän pessimistisemmin. Hänen mielestään näytti siltä, että vaikka ruumiillisesta orjuudesta päästiin eroon vuosikymmeniä sitten, oli ihmiset hengen puolesta sidottu yhä tiukemmin orjan asemaan.¹⁴⁹ Lehdistöissä tällaisia ajatuksia ei varmaankaan olisi esitetty. Siellä ihmisiin täytyi jollain tapaa valaa uskoa tulevaan, vaikka nykyhetkessä ei vielä paljon kehumista olisi ollutkaan.

3.2. PIENEN KANSAN SUURUUS

3.2.1. SUURMIEHET KANSAN HENGEN KANTAJINA

Virolaiset olivat pieni kansa ja asuttivat pientä aluetta. Mahdollisuudet noustakaan lukumääräisesti suureksi olivat mitättömät. Tämä oli selvää kaikille Viron kansallisen liikkeen johtohahmoille. Virolaisten täytyi etsiä suuruuttaan jostain muualta kuin kansan fyysisestä koosta. Varsinkin Jakob Hurtin ajatuksissa virolaisten mahdollisuus olla suuria oli kulttuurin alalla, ei niinkään politiikassa. Hurt tuli kuuluisaksi kehotuksestaan tehdä virolaisista kulttuuriltaan suuri kansa. Samaa mieltä Hurtin kanssa tästä asiasta oli myös esimerkiksi Jakobson.¹⁵⁰ Tämä kietoutui yhteen Hurtin historiakäsityksen kanssa: virolaisten suuruuden uskottiin menneisyydessäkin piilleen juuri henkisissä asioissa, ei sodankäynnissä ja valloituksissa.

Kaiken kaikkiaan tämä oli yleinen ajatus virolaisten keskuudessa. Suomen Snellmanillakin oli samantapaisia ajatuksia; perustana oli ajatus, että kansoilla oli erilaisia tehtäviä mutta jokaisella jumalallinen oikeus olemassaoloon.¹⁵¹ Henkisesti suureksi kansaksi tuleminen edellytti ensimmäisessä vaiheessa kansan koulututtamista ja sivistämistä. Koulujen ja kirjallisuuden kehittäminen olivat Hurtille, kuten toki koko kansalliselle liikkeelle tärkeitä

¹⁴⁸Sakala-L 25.3.1878, 1.4.1878; EPm 31.10.1884.

¹⁴⁹Kreutzwald Donnerille 9./12.10.1864, Fr.R. Kreutzwaldi kirjavahetus IV, 341.

¹⁵⁰Raun 1989, 87; Karjahärm 1994, 1796.

¹⁵¹Karjahärm 1997, 42.

asioita.

Kansan korkeaa henkistä tasoa osoittivat sen jäsenten saavutukset. Kansallisten suurmiesten olemassaolo oli tärkeää todistusaineistoa. Romantiikanajalla aloitettiin nykyisenkaltainen suurmiesten kunnioittaminen, sankarinpalvonta. Myyttisten ja kirjallisten sankarien lisäksi kaivattiin historiallisia sankarihahmoja. Kun näitä oli luotu, kunnioitettiin heitä patsain ja juhlamenoin. Hallitsija oli helppo nostaa sankarin asemaan, mutta kansallisen yhtenäisyyden luomisessa tarvittiin kotimaisia historiallisia suurmiehiä. Suurmiesten valitseminen ja “kanonisoiminen” oli 1800-luvulla täydessä käynnissä. Eri maissa julkaistiin kansan suuria miehiä esitteleviä kirjoja tai sarjateoksia. Suomessa kanonisoitiin Runeberg, Lönnrot ja Snellman. Todellinen suurmiesten tarve ikään kuin pakotti nostamaan heidät jo varhain, varsin nuorina esiin.¹⁵² Virossa huomattiin, ketkä olivat Suomen suuret miehet. Lehdissä uutisoitiin heidän merkkipäiviensä vietto, kuolemat, patsashankkeet jne. Etenkin 1880-luvulla kiinnostus suurmiehiä kohtaan oli suurta.¹⁵³ Virolaiset kunnioittivat suomalaisia suurmiehiä suuresti ja osallistuivat sähkein ja jopa vierailuin heidän kunniaukseen järjestettyihin juhlatilaisuuksiin.

Pelkkiin naapurikansan sankareihin ei haluttu, eikä tarvinnutkaan tyytyä. Todettiin jokaisella kansalla olevan antiikin sankareiden veroiset suurmiehensä. Myös Virolla oli omansa, vaikka pitkän orjuuden jälkeen oli vasta vähän aikaa oltu vapaita.¹⁵⁴ Suomalaisten suurmiehistä ja heidän kohtelustaan saatiin hyvä malli omaan toimintaan. Monesti suomalaisia ja virolaisia suurmiehiä verrattiin keskenään: Lönnrot oli kuin Kreutzwald, Snellman kuin Jakobson. Virolaisista kansalliseepoksen kirjoittaja Kreutzwald nostettiin kaikkein kunnioitetuimpaan asemaan. Vielä hänen eläessään laulujuhla-kulkue osoitti suosioitaan hänen asuntonsa kohdalla ja hänen kunniaukseen nostettiin maljoja erilaisissa kulttuurisissa juhlatilaisuuksissa. Kovasti ihmeteltiin ja harmiteltiin, ettei Kreutzwaldista

¹⁵²Klinge 1982, 87–88, 90–92.

¹⁵³EPm 6.3.1874, 11.5.1877, 19.5.1879, 24.9.1880, 22.4.1881, 27.5.1881, 29.7.1881, 9.2.1881, 17.3.1882, 14.4.1882, 14.3.1884, 1.4.1884; Sakala 9.2.1880, 2.8.1880, 30.5.1881, 27.2.1882, 7.4.1884, 14.4.1884, 18.5.1885.

¹⁵⁴Epm-J 22.4.1881.

tehty professoria. Asiaa häpeiltiin ja kerrottiin sen herättäneen ihmetystä Suomessakin. Virossa pidettiin tärkeänä osoittaa tärkeille miehille kunnioitusta jo näiden eläessä.¹⁵⁵ Tämän tavan suureen arvoon nostaminen saattoi tosin johtua siitä, ettei Virossa juuri ollut historian henkilöitä, joita olisi voitu suurmiehen asemaan kanonisoida. Kreutzwaldin lisäksi kunniaa osoitettiin Jakobsonille, varsinkin hänen kuolemansa jälkeen.¹⁵⁶ Vanhan kiistakumppanin ansioita “isänmaan rakkauden suurimpina herättäjinä” korostettiin Eesti Postimehessäkin. Kaikki kansallisen heräämisen hyväksi toimivat henkilöt olivat kunnioituksen arvoisia: “Elagu meie Hurt, elagu meie Kreutzwald, ja kaig need mehe, kes nende meeles ja waimus ning nendega ühes meie rahwa hääks tööd teewad!”¹⁵⁷

Erilaisten kansallisen maineen muistomerkkien pystyttäminen oli aloitettu Euroopassa jo 1800-luvun alkupuolella. Suurmiehiä muistettiin hautamonumentein, patsain, maalauksin ja kirjallisoin töin. Näiden muistomerkkien tarkoituksena oli luoda ihmisille historiallisia ja kansallisia samastumiskohteita. Näin isänmaantunnetta voitaisiin historiallisia kohteita korostamalla muuttaa luonnontunteesta historialliseksi.¹⁵⁸ Päämäärä oli sama kuin vaikkapa kasallisten näkökohtien korostamisella koulujen historianopetuksessa. Virossakin haluttiin muistaa omia suurmiehiä patsailla. Patsas- ja muistomerkkihakkeita oli lehtien mukaan vireillä ainakin Kreutzwaldille ja maailmankuululle kemistille von Baerille. Lisäksi Tarton Toomemäelle ajateltiin sopivan muistomerkin kaikkien esivanhempien kunniaksi. Suomalaistenkin patsassuunnitelmista Runebergin kunniaksi kerrottiin.¹⁵⁹

Patsaiden ja muistomerkkien lisäksi suurmieskulttia voitiin osoittaa muotokuvin ja

¹⁵⁵EPm 6.3.1874, 11.7.1879, PK, 11.2.1881, 26.5.1882, PK, 18.8.1882, 8.8.1884, 9.1.1885, 26.6.1885; Sakala 16.12.1878.

¹⁵⁶EPm 7.7.1882, PK, 4.5.1883, 18.7.1884; Sakala 17.3.1884, 21.7.1884.

¹⁵⁷ Eläköön meidän Hurt, eläköön meidän Kreutzwald, ja kaikki ne miehet, jotka mielessään ja hengessään ja yhdessä kansamme hyväksi tekevät työtä! EPm 8.7.1881, PK.

¹⁵⁸Klinge 1982, 91; Klinge 1980, 131.

¹⁵⁹EPm 21.3.1879, 19.5.1879, 8.8.1884; EPm-J 17.10.1879; Sakala 9.2.1880, 18.5.1885.

suurmiehiä esittelevin kuvateksin. Muotokuvakokoelmat saivat yleensä alkunsa yliopistoista ja laajenivat sieltä myös mm. koululaitokseen.¹⁶⁰ Virolaiset ihastelivat suuresti Suomessa näkemiään muotokuvia. Jannsen oli Suomen-vierailullaan nähnyt lukkarin talossa keisarin, kuuluisien suomalaisten suurmiesten sekä Lutherin ja Kustaa Adolfin kuvat. Snellmanin 75-vuotisjuhlassa ja SKS:n juhlassa juhlasalissa oli ollut veistokset ”Suomen kunnioitettavimmista miehistä”.¹⁶¹ Koska sivistysmaissa suurmiehiä kunnioitettiin muistomerkein, täytyi Virossa tätä tapaa laajentaa. Erilaisille seuroille ja kunnantaloille haluttiin valmistaa kuuluisimpien virolaisten muistokuvat. Ensimmäisenä valmistui Kreutzwald, seuraavina suunnitelmissa olivat Jakobson, Faehlmann, Jannsen ja Köler. Kreutzwaldista valmistettiin muutenkin rintakuva ja Jakobsonista vastaavaa suunniteltiin, mutta hanke tyrehtyi rahapulaan, vaikka rahan hankkimiseksi järjestettiin keräyksiä ja konsertteja. Tällaisten kuvien katsottiin kuuluvan ainakin EKmS:n tiloihin.¹⁶²

Suurmiehiä muistettiin myös kirjallisesti. Snellmanin täyttäessä 75 vuotta ja pian Lönnrotin 80 halusivat opiskelijat Suomessa toimittaa heidän kunniakseen albumin. Nyt ihmeteltiin, milloin Virossa järjestettäisiin jotain vastaavaa kuuluisien miesten kunniaksi. Noin vuoden kuluttua kerrottiin Kreutzwaldin elämäkerran ilmestyvän kirjassa ”Tähtsad mehed esimene anne”. Seuraavassa osassa olisi esittelyvuorossa esimerkiksi monia suomalaisia sekä Jakobson ja Köler. Myös sanomalehdestä sai lukea tärkeistä virolaisista. Eesti Postimehen pääkirjoituksessa lueteltiin useita kuuluja virolaisia. Kaupo oli liiviläinen päällikkö keskiajalla. Liiviläisethän olivat virolaisten läheisimmät sukulaiset, kansan yksi oksa. Mainittiin myös Katariina I, Pietari Suuren vaimo, Masing, Kreutzwald, Fählmann, Jannsen, Hurt, Jakobson, Köler, Weizenberg ja Ahrens sekä Pietarissa asuvat keisarin lääkäri ja kenraalikuvernööri.¹⁶³

Suurmieskultin synty ajoittui Virossa lähinnä 1880-luvulle. Tämä on osoitus jonkinlaisesta

¹⁶⁰Klinge 1982, 91–93.

¹⁶¹EPm 29.9.1871, 27.5.1881, 8.7.1881.

¹⁶²EPm 24.11.1882, 18.7.1884, 9.1.1885, 2.10.1885; Sakala 21.7.1884.

¹⁶³EPm 9.12.1881, 24.3.1882, PK.

murrosvaiheesta kansallisessa liikkeessä. Epp Annusin mielestä kaikenlainen kansallisten muistojen yhdistäminen monumentteihin ja museoihin kertoo kansakunnan siirtymisestä valtion luomisen vaiheeseen. Nyt kansallisen heräämisen aikakin alettiin siirtää mytologisen, harmonisen menneisyyden piiriin kuuluvaksi. Sen ajan tuotteet olivat valmiita siirrettäviksi näyttelyesineiksi, juhlapuheiksi ja myyntituotteiksi.¹⁶⁴ Virolaisen suurmieskultin alku perustui pitkälti suomalaiseen malliin. Suomalaisten toimintaa seurattiin hyvin tarkasti ja omasta maasta yritettiin löytää samanlaiset piirteet kuin naapuristakin.

3.2.2. KOKO KANSAN MERKKIPÄIVÄT

Kansallisia merkkipäiviä on olemassa kahdenlaisia: merkittävien historiallisten tapahtumien päiviä ja suurmiesten syntymä- tai harvemmin kuolinpäiviä. Edellinen laji on melko nuori, sen esikuvana voidaan nähdä Ranskan vallankumouksen päivä heinäkuun neljästoista. Suurmiesten merkkipäivien kunnioittaminen puolestaan on ikivanha tapa. Se periytyy pyhimysten ja hallitsijoiden juhlapäivien viettämisestä. Varsinkin keisarien juhlapäivät olivat suuren huomion kohteena.¹⁶⁵

Virolaisille tärkein juhlinnan aihe oli maaorjuudesta vapautuminen. Tämän juhlapäivän vietto näyttää alkaneen vuonna 1866, jolloin orjuuden lakkauttamisesta oli kulunut viisikymmentä vuotta. Tällöin järjestettiin ensimmäiset virolaiset laulujuhlat ja syyksi ilmoitettiin juuri 50-vuotisen vapauden kunnioittaminen. Tällaisen kansallisesti tärkeän merkkipäivän muistamisen ajateltiin olevan jonkinlainen kunniakysymys: mitä muut olisivatkaan ajatelleet, jos tällainen päivä jätettäisiin huomiotta.¹⁶⁶ Tästä vuodesta lähtien orjuudesta vapautumisen päivää muistettiin monin eri tavoin, tosin kovin pian sen vieton tärkeys ei kansalliseen tietoisuuteen iskostunut. Pitkään lehdissä muistuteltiin päivästä ja kehoitettiin sitä juhlistamaan. Tärkeitä päiviä ei nimittäin tulisi unohtaa vaan niiden tärkeys

¹⁶⁴Annus 2000, 91.

¹⁶⁵Klinge 1982, 83, 87.

¹⁶⁶EPm 23.3.1866.

olisi säilytettävä isältä pojalle. Virolaisille ei tärkeämpää päivää kuin 26.3. ollut olemassa.¹⁶⁷

Venäjän keisarikunnassa tietenkin huomioitiin keisarin ja koko keisariperheen merkkipäivät. Virolaisissa lehdissä näitä päiviä kohtaan osoitettiin aina kohteliasta kunnioitusta. Myös Suomessa järjestettävät juhlallisuudet suurmiesten merkkipäivinä saavuttivat suurta huomiota. Suomessa erityisesti Runebergin päivästä kehittyi 1800-luvun lopussa ensimmäinen kansallispäivä koulujuhlineen, soihtukulkueineen, seppelenlaskuineen, kynttilöineen.¹⁶⁸ Runebergin lisäksi Lönnrotin ja Snellmanin syntymä- ja kuolinpäivien huomioimisesta kirjoitettiin. Esimerkiksi Lönnrotin hautajaisten aikaan eri puolilla maata järjestettyjen muistotilaisuuksien kerrottiin osoittavan kansan sivistystä ja suurmiesten arvostamista¹⁶⁹. Kertomalla suomalaisten merkittäviin päiviin kuuluvista traditioista toivottiin samantapaisen toiminnan leviävän Viroon. Omista miehistä Kreutzwaldin 75-vuotissyntymäpäivää kunnioitettiin suuresti ja juhlallisilla menoin. Myös kuolema oli suuri tapahtuma. Hänen päiväänsä toivottiin varmasti muistettavan. Samaten Jakobsonin kuolinpäivä jäi muistoihin. Sitä kunnioitettiin esimerkiksi suruliputuksella. Kun Lönnrotin kuolema osui samalle päivälle Jakobsonin kanssa (7.3.), kirjoitettiin Sakalassa päivän jäävän kaksin verroin unohtumattomaksi Viron ja Suomen kansoille¹⁷⁰.

Helppo tehtävä ei kansan herättäjillä taatusti ollut, kun he yrittivät saada ihmiset tuntemaan ja muistamaan uusia kansallisia merkkipäiviä. Heti ihmiset eivät tunteneet juhlapäiviä omakseen ja pystyneett identifioitumaan niiden kautta virolaisuuteen ja sen menneisyyteen. Tämähän merkkipäivien pohjimmainen tarkoitus oli.

¹⁶⁷EPm 6.4.1866, 18.12.1874, PK, 9.4.1875, 13.4.1877.

¹⁶⁸Klinge 1982, 94.

¹⁶⁹ EPm 27.5.1881, 9.12.1881, 17.3.1882, 14.4.1882, 14.3.1884; Sakala 30.5.1881, 27.2.1882, 1.4.1884, 14.4.1884.

¹⁷⁰EPm 18.8.1882; 4.5.1883; Sakala 16.12.1878, 25.4.1881, 7.4.1884.

3.3. SUVUN TURVA

Suomen ja Viron erityissuhde perustui pitkälti ajatukseen kielellisen sukulaisuuden luomasta erityissuhteesta, heimoveljeydestä. Suomen ja viron kielten ja kansojen sukulaisuus tuli usein esiin lehtikirjoittelussa. Usein toistuva ja varsinkin J.V. Jannsenin suosima oli kielikuva yhdestä kannosta kasvaneista vesoista.¹⁷¹ Käsitys suomalais-ugrilaisista kansoista oli syntynyt jo 1700-luvulla. Kielisukulaisuuden osoittamisella ei juurikaan ollut lingvistisiä päämääriä vaan alueellisia ja poliittisia tavoitteita. Tarkoituksena oli korvata lojaliteetin kohteena oleva korkealta määrätty, etäinen hallitsija itse laillistetulla yhteisen kulttuurin, alkuperän ja kokemusten käsitteellä. Yhteisen kielen uskottiin olevan rodullisen ja kulttuurisen sukulaisuuden osoitin. Jos oli ollut olemassa jokin yhteinen kantakieli, oli väistämättä ollut olemassa yhteinen kulttuurikin.¹⁷² Tuon ajan kielitieteelliset tutkimukset perustuivat teoriaan, jossa heimokielen synty selitettiin niin, että aluksi oli olemassa jokin yhtä kieltä puhuva suuri kansa, joka jostakin syystä hajautui ja osa kansasta muutti pois alkuperäisiltä asuinsijoilta vieden tietysti kielen mukanaan uuteen asuinpaikkaansa. Vuosisatojen kuluessa ihmiset oppivat ja unohtivat paljon erilaisia asioita, jolloin uusille asioille tarvittiin nimet. Usein ne lainattiin uusilta naapurikansoilta tai johdettiin vanhastaan omassa kielessä olleista sanoista. Edelleen uudisasukkaittenkin ryhmä hajosi ja osa väestä muutti taas eteenpäin ja muovasi kieltä edelleen uusiksi kieliksi. Näin syntyvät heimokielet olivat yhden ja saman alkukielen toisintoja. Koska sanasto oli helposti muuttuvaa ainesta kielessä, sitä ei pidetty muoto-opin veroisena heimolaisuuden osoittimena, jota vieraiden kielten vaikutus ei juurikaan päässyt muuttamaan.¹⁷³ Sukulaiskansojen kielten yhteneväisyys oli helppo havaita, joten ei ole mikään ihme, että juuri tämä seikka oli tärkeimpiä sukulaisuuden osoittamisessa käytettyjä todisteita. Vertailevaa kielitiedettä oli harrastettu 1800-luvun alusta lähtien, jolloin nationalistiset teoreetikot, esimerkiksi Humboldt ja Schlegel korostivat kielen tärkeyttä.¹⁷⁴

¹⁷¹Lehti 1998; esim. EPm 13.8.1869.

¹⁷²Branch 1991, 12-13.

¹⁷³Esim. Szinnyei 1883, 7-9, 13-14.

¹⁷⁴Kemiläinen 1964, 81.

Vertailevan kielentutkimuksen saavutuksista kerrottiin lehdissä ja vähän kateellisena kirjoitettiin, kuinka tällaista tieteellistä toimintaa harrastettiin niin Suomessa, Unkarissa kuin Saksassakin, mutta ei Virossa, vaikka kielentutkimus käsitteli virolaistenkin asioita.¹⁷⁵ Virossa tapahtuva kielentutkimus olisi tavallaan todistanut, että kielisukulaisuus koettiin maassa hyvin tärkeäksi koko kansaa ajatellen. Hienoista ylpeyttä tuntien kerrottiin lehdissä uutista, että Mihkel Weske oli lähdössä Venäjälle tutkimaan sukukansoja. Tämä oli ensimmäinen kerta, kun valtio rahoitti viron kielen tutkimista ulkomailla.¹⁷⁶ Jokaisella kansalla tiedettiin olevan omat suurmiehensä kielentutkimuksen alueella. Viro ei jäänyt yhtään muita huonommaksi tässä suhteessa: virolaisista vanhemman polven kielentutkijoista nostettiin esiin Wiedemann, joka oli Viron kaikkien aikojen merkittävimpiä kielentutkijoita ja ensimmäinen suomensukuisia kieliä tutkinut virolainen. Hän oli mm. laatinut kielioppeja monille pienille suomensukuisille kielille. Suurimmat saavutuksensa Wiedemann oli kuitenkin hankkinut viron kielen tutkimuksella; hän oli laatinut suursanakirjan ja viron kielen kieliopin. Näitä töitä kuvailtiin tärkeydessä virolaisille jopa Kalevipoegin veroisiksi, vaikka ne olivat saksaksi kirjoitettuja.¹⁷⁷ Tämä oli paljon sanottu, sillä kansalliseepoksen arvostus maassa oli todella suuri.

Unkarilainen kielentutkija J. Szinnyei jaotteli suomen kielen kuuluvan turanilaiseen eli altailaiseen kielikuntaan ja sen suomalais-ugrilaiseen kielikuntaan. Hänen mukaansa oli olemassa yhteissuomi, johon kuuluivat suomen, viron, venäjänkarjalan, vatjan, vepsän ja liivinkarjalan murteet. Itämerensuomalaisten kielten ajateltiin olevan niin läheisiä, että ne olivat jopa saman kielen eri murteita. Samanlaisia ajatuksia esiintyi sanomalehtien sivuilla: “Soome ja Eesti rahwa waim on üks ja seesama, ja nende keeled on nagu kaks murret.”¹⁷⁸ 1800-luvulla vallitseva käsitys oli, että suomalaiset ja virolaiset kuuluivat turanilaisiin kansoihin eli Euroopan “alkuasukkaisiin”. Samaan ryhmään laskettiin kuuluvaksi baskit ja

¹⁷⁵EPm-J 10.9.1880; EPm 18.2.1881.

¹⁷⁶EPm 19.9.1884.

¹⁷⁷EPm 17.10.1884, PK; Suhonen 1995, 214.

¹⁷⁸Szinnyei 1883, 5–6; EPm 28.4.1882, PK. Viron ja Suomen kansan henki on yksi ja sama ja niiden kielet ovat kuin kaksi murretta

lappalaiset. Turanilaiset olivat syrjässä sivistyksen keskuksista asuva alamaisrotu. He eivät olleet kunnolla sopeutuneet arjalaiseen kulttuuriin, vaikka esimerkiksi suomalaiset ja virolaiset oli jo ristiretkien aikana liitetty germaanisen sivistyksen piiriin.¹⁷⁹

Perinteen tutkimuskaan ei ollut kiinnostunut ainoastaan virolaisten omasta menneisyydestä, vaan toiminnassa oli etualalla suomalais-ugrilaisuus, aivan suomalaisen mallin mukaisesti. Suomalais-ugrilaisen kansatieteen olemassaolo oli helppo perustella kielellisen sukulaisuuden avulla, sillä yhteisen kantakielen olemassaolo tarkoitti väistämättä sitä, että kansojen välillä oli olemassa myös rodullinen ja kulttuurinen yhteys. Jos oli ollut olemassa yhteinen kulttuuri, voitiin puhua suomalais-ugrilaisesta kansanrunoudesta, -perinteestä, -musiikista, antropologiasta ja kansatieteestä.¹⁸⁰ Kieli ei suinkaan ollut ainoa todiste kansojen yhteydestä. Kansanrunouden yhtäläisyydet olivat selviä. Vanhan kansan jumalista virolaisille rakkainta Vanemuista ja Väinämöistä esimerkiksi pidettiin samana hahmona. Myös nimien yhteyden uskottiin olevan varsin varma. Virolaisten ja suomalaisten runoaiheiden välillä on kuitenkin eroja, eikä esimerkiksi Väinämöisestä kertovia runoja ole lainkaan Virosta.¹⁸¹ Samoin vanhojen vaatteiden ja työkalujen samanlaisuus oli hämmästyttävän suuri ja selvä osoitus sukulaisuudesta. Tämän oli todennut Jakobson käydessään Helsingissä suomalaisessa etnografianäyttelyssä.¹⁸²

Laajasta sukukansojen tuntemisesta nähtiin olevan hyötyä oman kansan tuntemisessa. Sukukansojen elämän uskottiin osoittavan, millaista suomalaisten ja virolaisten elämä oli muinoin, ennen sivistymistä ollut. Niillä oli saattanut säilyä tapoja ja runoja, jotka lännen sivistyneempien kansojen keskuudesta olivat jo kadonneet. Itäisten sukukansojen tiedettiin aiemmin muodostaneen suuren valtakunnan, joka saattaisi olla jopa Viron vanhoista runoista tuttu Junglan maa.¹⁸³ Kehittymättömämpiä kansoja ei kuitenkaan tarvinnut etsiä

¹⁷⁹Halmesvirta 1993, 105–106, 110–113.

¹⁸⁰Kemiläinen 1993, 17; Viires 1997, 11; Branch 1991. 13.

¹⁸¹EPm 7.11.1884, PK; Virtanen 1995, 170.

¹⁸²Sakala-L 1.4.1878.

¹⁸³EPm-L 23.8.1878, hm.; Sakala 8.12.1884, PK.

Siperiasta asti. Viron kaakkoisosassa asuvat setukaiset olivat hyvin vanhakantaisia, heillä oli edelleen käytössä paljon pakana-ajan lauluja ja noitatapoja, he soittivat kannelta ja käyttivät samanlaisia solkia, joita oli löydetty vanhoista haudoista. Samantapainen alue suomalaisille oli Karjala, jossa oli säilynyt kansanlauluja siltä ajalta, jolloin suomalaiset ja virolaiset olivat vielä yhdessä.¹⁸⁴

Sukulaiset antoivat turvallisuuden tunnetta: laajan kielisukulaisten joukon ansiosta viron kielen aseman uskottiin olevan turvattu. Yksittäistä kieltä saatettiin kuvata oksaksi suuressa puussa: niin kauan kuin puu seiso, seisoivat yksittäiset oksatkin, vaikka antaisivat itsensä madonruoaksi. Olisi siis turha sanoa, että viron kieli olisi katoamassa, vaikka sen joissakin ennustuksissa oli sanottu elävän enää sata vuotta.¹⁸⁵ Tällainen vakuutus varmasta tulevaisuudesta oli tietenkin hyvin tärkeä pienelle kansalle, joka saattoi tuntea olonsa varsin tukalaksi voimakkaammaksi koettujen suurten ja paikkansa vakiinnuttaneiden kansojen välissä eläessään. Virolaiset tunsivat kielensä, kuten kansankin, olevan pieni ja sorrettukin, mutta ei missään nimessä uhanalainen. Juuri tarvittava taisteluhenki ja perustelujen etsiminen kielen olemassaolon oikeutukselle olivat ehkä merkittävin piirre, jonka sukukansojen olemassaolo kansalliseen identiteettiin antoi.

¹⁸⁴EPm 2.6.1881, b; 31.10.1884.

¹⁸⁵EPm 19.10.1866, PK, C.R.J.

4. KANSALLISTA KULTTUURIA

“Eesti laul, et kõla sa
 Üle metsa, üle maa!
 Tungi iga südamesse,
 Ärata meid tegudel’!
 Mata maha vaimu nõdrust.
 Kus on kuulda eesti keel,
 Eesti laul, sael kõla sa
 Üle metsa, üle maa!”¹⁸⁶

4.1. TUNTEITA HERÄTTÄVÄ MUSIIKKI

4.1.1. LAULUN MERKITYS

Jannsen esitti moneen kertaan käsityksensä virolaisista laulavana ja lauluja rakastavana kansana. Vanemuisen lasten innostusta laulamiseen ei ollut voinut murtaa edes monisatavuotinen orjuuden aika.¹⁸⁷ Jannsen uskoi kuorolauluharrastuksella olevan suuri kasvatuksellinen ja isänmaallinen vaikutus. Isänmaalle laulaminen vahvisti ihmisten yhteenkuuluvuuden tunnetta ja vastaavasti erotti “vieraista”. Täten isänmaanrakkaus ja -arvostus kasvoivat.¹⁸⁸ Lisäksi laulut hänen mielestään osoittivat, millä tasolla kansa oli sivistyksellisesti.¹⁸⁹ Ennen kaikkea Jansen arvosti neliäänistä kuorolaulua. Hän uskoi kuorolaulun olevan hyvä harrastus nuorisolle. Mielekäs laulutoiminta pitäisi heidät poissa kapakoista ryyppäämästä ja hoilaamasta, antaisi kunnollisen laulamisen mallin. Laulun muuta hyötyä kuvattiin seuraavin tavoin: virkistää sydäntä, poistaa turhat murheet ja nostaa kädet ja jalat työhön.¹⁹⁰

Laajan lauluharrastuksen alku oli koulumaailmassa: koulussa kuorolaulu oli tärkeässä

¹⁸⁶Eestin laulu, soi sä vaan/yli metsäin, yli maan!/Tunge joka sydämeen/herätä toimeen mieli!/Älä sorru hengen heikkouteen./Kun vain kuuluu eestin kieli/eestin laulu, siellä soi sä vaan/yli metsän, yli maan! “Eesti laul” Koidula 1969, 146.

¹⁸⁷PPm 7.9.1857, 21.8.1863, 4.9.1863; EPm 7.7.1865, 12.10.1866.

¹⁸⁸Zetterberg 1974, 283; Jansen 2000, 40.

¹⁸⁹PPm 2.10.1857, 6.9.1861.

¹⁹⁰PPm 2.10.1857, 6.9.1861, 21.8.1863.

asemassa. Varsinaisia kuorojakin, yleensä sekakuoroja, oli perustettu jo 1830-luvulta lähtien. Ne olivat kulttuuriseurojen ohella kansallisen liikkeen tärkeitä ”toimintasoluja”. Jannsen kampanjoi lehdissään voimakkaasti kuorojen perustamisen puolesta. Jotta laulamisesta saataisiin kaikki irti, olisi jokaisessa seurakunnassa oltava oma lauluseura. Jannsen vetosi koulumestareihin, jotka voisivat olla suureksi avuksi opettamalla kansaa laulamaan.¹⁹¹ Laulutaidossa nimittäin oli vielä puutteita.¹⁹² 1860-luku oli todella massiivista kuoroliikkumisen aikaa: silloin kuoroja perustettiin lähes joka kihlakuntaan. Ainoastaan kaikkein köyhimmät ja uskovaisimmat alueet Läänemaalla ja saarilla jäivät ilman kuoroa.¹⁹³

Saksalaisia pidettiin esikuvana lauluasioissa.¹⁹⁴ Koska laulun opettajat, lukkarit ja urkurit, osasivat saksaa, oli kuorojen ja juhlien ohjelmistossa lähinnä saksalaista musiikkia, joka näin tunkeutui virolaisten tietoisuuteen. Lauluihin oli laadittu itse tai käännetty virolaiset sanat. Jannsen oli huolissaan virolaisten laulujen puutteesta. Saksalaistenkaan laulujen käyttämistä ei paheksuttu: sanat olivat kuitenkin tärkeitä. Uutta materiaalia kehitettiin ja lehdissä kerrottiin uusien laulukirjojen tekemisestä.¹⁹⁵

4.1.2. SEURAT TOIMIJOIKSI

Ensimmäiset uudentyyppiset virolaiset seurat olivat juuri laulu- ja soittoseuroja, joita ruvettiin perustamaan 1860-luvulla. Niiden pohjana oli usein jo aiemmin perustettuja kuoroja. Varsinainen musiikkiseurojen buumi nousi 1880-luvulla joka oli laajan leviämisen aikaa kaikenlaisessa seuratoiminnassa.¹⁹⁶ Ensimmäinen musiikkiseura oli Vanemuine, joka

¹⁹¹Aarelaid–Jansen 1982, 36; Pöldmäe 1999, 295; Zetterberg 1995, 75 (Ppm 6.9.1861, 21.8.1863; EPm 7.7.1865.

¹⁹²PPm 2.10.1857, 4.9.1863; EPm 7.7.1865.

¹⁹³Aarelaid–Jansen 1982, 37.

¹⁹⁴PPm 2.10.1857, 4.9.1863.

¹⁹⁵Pöldmäe 1999, 295; Tall 1985, 450; Aarelaid–Jansen 1982, 37; Ppm 2.10.1857; EPm 29.4.1864, 12.10.1866, 23.11.1866.

¹⁹⁶Aarelaid – Jansen 1982, 28; Jansen 1995, 37.

luotiin Tarttoon vuonna 1865 nimenomaan saksalaisten seurojen mallin mukaisesti. Esikuvana Vanemuiselle oli Tallinnassa toimiva Revalia-seura, joka oli kehittynyt lauluseuraksi Kaarlin seurakunnan pohjalta. Seuran idean isä Janssen oli jo Pärnussa asuessaan kaavaillut lauluseuran perustamista. Tartossa tällaisen seuran toiminnalle oli paljon paremmat edellytykset: kaupungin väkiluku oli noin 20 000 ja asukkaiden enemmistö oli virolaisia. Seuran perimmäiseksi toimintatavaksi tuli Janssenin ihailema laulu. Ilmeisesti seura perustettiin nimenomaan laulujuhlaa varten, sillä tarvittiin jokin rekisteröity yhdistys, joka esimerkiksi anois virallista lupaa juhlan järjestämiseen. Toinen mielipide on, että Vanemuine perustettiin itsenäisesti, laulujuhlista riippumatta, vapauden muistomerkeksi. Seuran nimi oli peräisin Vanemuiselta, keinotekoiselta laulun jumalalta, joka oli luotu vastineeksi suomalaisten Väinämöiselle. Faehlmannin mytologian mukaan hän palaisi takaisin maan päälle, kun sorretut virolaiset olisivat jälleen löytäneet onnensa. Nimi symbolisoi viron musiikin ja muun kulttuurin jälleensyntymistä.¹⁹⁷

Vanemuine ei ollut pelkkä musiikkiseura, vaan se toimi monenlaisen kansallisen työn alustana.¹⁹⁸ Varsinkin kuukausittaisissa iltatapahtumissa pidetyt puheet nousivat tärkeään asemaan: “kujunesid üheks sisukamaks ja kasvatuslikumaks tegevusealaks seltsi töös”.¹⁹⁹ Samoin oli muidenkin seurojen kohdalla. Ne olivat toiminnaltaan huomattavasti laajempia ja monipuolisempia kuin nimi kertoi. Valistavat puheet olivat tärkeällä sijalla toiminnassa, samoin juhlien, myyjäisten ja konserttien järjestäminen sekä kirjastojen ylläpitäminen. Tärkein merkitys sivistystyössä oli musiikkiseuroilla. Esimerkiksi Pärnuun perustetun lauluseura Endlan toimintaa kuvailtiin seuraavasti: lauluharrastuksen edistäminen, hyödyllisten puheiden pitäminen, opettavaisten kirjojen lukeminen, kirjaston perustaminen, välillä teatteriesitysten järjestäminen.²⁰⁰

¹⁹⁷Jansen 1993, 348; Zetterberg 1974, 283; Pöldmäe 1969, 29; Jansen 1992, 13; Pöldmäe 1978, 9–14. 123.

¹⁹⁸Jansen 1993, 348.

¹⁹⁹Muodostuivat yhdeksi sisällöllisimmistä ja kasvattavimmista aloista seuran työssä. Pöldmäe 1978, 67.

²⁰⁰Aarelaid–Jansen 1982, 30; Karu 1985, 60; EPm 17.5.1878.

Erilaisten seurojen toiminnalla olikin suuri merkitys Viron kansalliselle liikkeelle. Vallitsevien olosuhteiden takia seuroihin keskittyi koko virolaisten julkinen elämä. Jaanus Arukaevu on määritellyt seurojen tehtäviksi yleisen mielipiteen muodostamisen (jota se hoiti yhdessä lehdistön kanssa), demokraattisen yhteiskuntajärjestyksen mallin antamisen ja suurten kulttuuristen muutosten kantajana ja aloittajana toimimisen.²⁰¹ Seurat toimivat alustana julkisen keskustelun synnylle, millä oli suuri merkitys kansakunnan muodostuksen kannalta. Yksi seurojen tärkeä tehtävä oli älymystön yhdistäminen. Seurojen avulla päästiin myös irtautumaan baltiansaksalaisen aatelin määräysvallan alta sekä toimimaan vastavoimana luterilaiselle kirkolle, jolla oli tiiviit yhteydet aatelin kanssa. Jakobsonille seurat olivat tie, jota pitkin kansa saa itselleen vapauden ja paremman tulevaisuuden. Tämä pohjautui seurojen luonteeseen paikkana, jossa ihmisillä oli mahdollisuus omaksua ajatuksia poliittisista vapauksista ja koulutuksesta.²⁰²

Seurojen – kuten kaikenlaisten kulttuuristen organisaatioiden – perustamisen päätehtävä 1860–1870-luvuilla oli kansallisen tietoisuuden herättäminen. Tämä näkyy hyvin tavassa, jolla seuroista kirjoitettiin lehdissä. Vanemuisen tarkoituksena kerrottiin olevan toimiminen “Viron kansan herättäjänä ja hengen kouluttajana”. Tätä tehtävää se toteutti tarjoamalla kansalle sivistystä ja kokoontumispaikan. Muutenkin todettiin jokaisen lauluseuran toimivan kansan hyväksi sitä “herättäen”.²⁰³ Kun seurojen toiminta oli vakiintunut, uskottiin sen osoittavan tärkeää asiaa eli Viron kuulumista sivistyskansojen joukkoon.²⁰⁴ Kirjoituksista huokuu innostusta ja positiivista mieltä; seurojen todella uskottiin auttavan kansallisen asian eteenpäin viemisessä.

Seurojen perustamiselle esimerkki saatiin Saksasta. Baltiansaksalaiset olivat perustaneet omia seurojaan Saksan mallin mukaan jo 1700-luvun jälkipuoliskolla. Kesti vielä pitkään,

²⁰¹Karjahärm 1999, 249; Arukaevu 1994, 4; Liikanen 1999, 58.

²⁰²Veidemann 1999, 289; Aarelaid–Jansen 1982, 29, 31.

²⁰³Jansen 1995, 35; EPm 1.12.1865, 24.8.1866, 23.11.1866, 2.3.1875, 17.5.1878; Sakala 18.9.1883, PK.

²⁰⁴EPm 22.8.1884; Sakala 21.1.1884, PK.

ennen kuin virolaisten omia seuroja ruvettiin perustamaan. Tämä johtui lähinnä siitä, että ennen 1800-luvun puolivälin agraarireformeja ja uutta passilakia virolaisten talonpoikien elinpiiri oli liian ahdas seuratoiminnalle. Totta kai tarvittiin myös seuratoiminnan johtajiksi sopivia henkilöitä. Myös Suomi oli esimerkkinä virolaiselle seuratoiminnalle. Lehdissä kerrottiin suomalaisten seurojen etenemisestä, varsinkin rahallisesti paremmasta tilanteesta mutta myös muusta toiminnasta. Vanemuine-seura muistutti jo nimelläänkin Suomen ja Viron kansojen tiiviistä suhteista.²⁰⁵

Suomessa oltiin kiinnostuneita virolaisten seuratoiminnan etenemisestä. Seuroilla oli yhteyksiä toisiinsa lauden yli. Esimerkiksi viljandilaisen lauluseuran Koiton vuosijuhlissa nostettiin maljoja suomalaisille ja Suomen kansalle.²⁰⁶ Seuroissa haluttiin näin ylläpitää yhteisyyden tunnetta sukulaiskansaan, jolta tunnettiin saatavan apua kansan itsetunnon rakentamiseen. Tultuaan valituksi Vanemuisen kunniajäseneksi vuonna 1870 Antti Alberg kirjoitti Koidulalle jopa pohtineensa mahdollisuutta perustaa Suomeen Vanemuisen kaltainen yleisseura. Hän pelkäsi kuitenkin seuran olevan liian yleisluonteinen Suomeen, jonka kansansivistys ei hänen mukaansa ollut yhtä hyvällä mallilla kuin Virossa.²⁰⁷ Näin hän oli aivan eri linjoilla kuin suomalaisten koulutusta ja sivistystä ihailevat virolaiset.

4.1.3. LAULUJUHLIEN INNOITUS

Pitkin 1860-lukua baltiansaksalaiset olivat järjestäneet pieniä paikallisia laulujuhlia Sveitsin ja Saksan mallin mukaan. Myös Latviassa oli järjestetty laulujuhla vuonna 1868. Järjestetyistä juhlista kerrottiin usein ja mietittiin, milloin virolaiset onnistuisivat järjestämään vastaavaa. Latvialaisten kehuttiin olevan virolaisten edellä kehityksessä

²⁰⁵Jansen 1993, 347–348; esim. EPm 22.5.1874, 1.7.1881, 8.12.1882, 16.11.1883; Epm-L 17.5.1878; Sakala-L 6.5.1878; Pöldmäe 1978, 16.

²⁰⁶EPm 7.3.1873, 6.3.1874.

²⁰⁷Almberg 16.6.1870, Koidula ja Almbergi kirjavahetus, 27. Vanemuine-seurassa oli huomattavan paljon suomalaisia kunniajäseniä. Varsinkin suomalaisten osallistuminen laulujuhlille oli syventänyt suomalais-virolaisia siteitä. Pöldmäe 1978, 26.

laulujuhliensa ansiosta.²⁰⁸ Laulujuhlien järjestäminen nähtiin lauluseurojen tehtäväksi. Juhlilla ihmiset oppisivat tuntemaan toisiaan, lauluja kuunnellessaan heräisivät ja tulisivat viisaammiksi ja sivistyneemmiksi.²⁰⁹ Virolaisia laulajia rupesi vähitellen osallistumaan saksalaisten juhlille. Tallinnan laulujuhilla virolaiset olivat Postimehen mukaan saaneet hyvän vastaanoton. Heidän saamansa suosionosoitukset sekä esitetyt virolaiset laulut osoittivat saksalaisten arvostusta virolaisia kohtaan.²¹⁰

Yleisten virolaisten laulujuhlien järjestäminen oli Jannsenille pitkäaikainen haave. Jo loppuvuodesta 1866 hän kirjoitti virolaisten laulajan luonteesta ja totesi, "Mis mul laulust 1869. aastal südame peal seisab, wõin teile teine kord juttustada."²¹¹ Juhlan suunnitelma tuli lopullisesti tietoon syksyllä 1867. Kun lupa juhlien järjestämiseen vihdoinkin oli saatu, olivat tunnelmat Postimehessä innostuneet. Lehdessä pyrittiin innostamaan kaikki ihmiset laulujuhlaidean taakse. Joidenkin mielestä juhlien järjestäminen huonojen aikojen ja köyhyyden keskelle oli moraalitonta, mutta Jannsen kehotti kaikkia juhlimaan sekä riemuitsemaan vapaudesta ja jättämään turhat murheet pois.²¹²

Viron ensimmäiset yleiset laulujuhlat järjestettiin Tartossa vuonna 1869. Laulujuhlat haluttiin saada koko kansalle tutuksi tapahtumaksi ja niiden kulkua selostettiin erottain tarkasti peräti seitsenosaisessa pääkirjoitusten sarjassa.²¹³ Jannsen piti juhlia suuressa arvossa. Suuren yleisen laulujuhlan vanavedessä syntyi paljon muita tapahtumia. Postimehessä kerrottiin Tarvaston lauluseuran järjestäneen omat juhlat, kun kaikilla ei ollut mahdollisuutta osallistua Tarton juhlille. Samoin ihasteltiin, miten Pärnun maakunnassa oli

²⁰⁸Zetterberg 1974, 282–283; Tall 1985, 450–451; PPM 14.8.1857; EPm 9.6.1865, 1.6.1866, 22.6.1866.

²⁰⁹PPm 21.8.1863.

²¹⁰EPm 20.7.1866, PK, 3.8.1866, PK, 10.8.1866, PK.

²¹¹Siitä, mitä minulla on sydämelläni laulusta vuonna 1869, voin kertoa toisella kerralla. EPm 12.10.1866.

²¹²Pöldmäe 1969, 31; EPm 12.3.1869, PK, 26.3.1869.

²¹³EPm 2.4.1869, PK; 5.7., PK; 12.7., PK; 18.7, PK; 25.7, PK; 30.7.; PK; 6.8., PK

järjestetty useita laulujuhlia ja konsertteja. Niiden uskottiin osoittavan uuden ajan merkkejä: Viron kansa oli jättämässä vanhaa välinpitämättömyyden ja sumun aikaa taakseen.²¹⁴ Lydia Koidula kirjoitti juhlista haltioituneena. Hän kuvaili juhlia niistä pois jääneelle Kreutzwaldille kertoen niiden olleen iloinen, herättävä ja onnistuneesti läpiviety tapahtuma. Kreutzwald vastasi kuullensa monilta tahoilta juhlan onnistumisesta. Kulkue oli ollut mahtava, juhla- ja päivän tärkeys näkyneet kaikkien kasvoilta. Hän näki hetken todella tärkeänä, sillä silloin koettiin “vielleicht zum ersten Mal etwas vom Nationalgefühl.” Juhlat lupasivat hyvää kansakunnan tulevaisuutta ajatellen.²¹⁵

Laulujuhlien suuri merkitys ei jäänyt ainoastaan aikalaisten käsitykseksi. Laulujuhlien merkitystä virolaisten kansallisen identiteetin synnylle ovat korostaneet monet historian tutkijat. Uskotaan, että juuri laulujuhlilla kansallinen innostus todella levisi ensimmäisen kerran tavallisen kansan laajoihin piireihin. On sanottu, että virolaiset lauloivat itsensä kansankunnaksi näillä juhlilla. Juhlat auttoivat ihmisiä samastumaan kansaan ja kantoivat näin mukanaan syvää sosiaalis-etnistä merkitystä. Laulujuhlien luonteesta kertoo paljon Mare Põldmäen toteamus, että ne ovat aina olleet enemmän juhla kuin taiteellinen tapahtuma, enemmän yhteishengenluomista kuin musisointia ja enemmän politiikkaa kuin taidetta.²¹⁶

Laulujuhlaidean isän Jannsenin tavoitteena oli laulujuhlien avulla yhtenäistää kansaa, herättää se kansalliseen tietoisuuteen ja edistää sosiaalisia ja poliittisia uudistuksia.²¹⁷ Jakobson kannattajineen ei sen sijaan ollut missään tekemisissä juhlien kanssa, koska piti juhlia myönnytyksenä saksalaisille. Jakobson halusi kansallistaa ohjelmistoa ja laati laulukirjan *Wanemuine kandle healed* vuosina 1869–71. Siinä oli Lydia Koidulan runoihin tehtyjä lauluja, mm. *Kunileidin säveltämät* “Mu isamaa on minu arm” ja “Sind surmani”,

²¹⁴EPm 17.9.1869, 24.9.1869.

²¹⁵Koidula -22 1.7.1869, Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus I, 318; Ehkä ensimmäisen kerran jotakin kansallistunteesta. Kreutzwald-32 10.8.1869, Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus I, 340.

²¹⁶Zetterberg 1995, 74; Tall 1985, 452, 454; Zetterberg 1974, 282; Põldmäe 1999, 293.

²¹⁷Tall 1985, 451.

jotka esitettiin jo ensimmäisillä laulujuhilla. Jakobson ehdotti myös suomalaisten laulujen ottamista mukaan ohjelmaan. Ensimmäiset laulujuhlat olivat sekä näyte oman musiikin olemassaolosta ja kilpailukyvyistä että inspiraatio kansallisen taidemusiikin kehittämiseksi. Tämän toiminnan keskuspaikaksi nousi Valka, jossa latvialaisessa seminaarissa opiskeli paljon virolaisia. Laulujuhlien merkitys kansallisen kulttuurin kehitykselle oli suuri.²¹⁸

Laulujuhlat olivat suomalais-virolaisten suhteitten kulmakiviä. Ensimmäisillä juhlilla oli suomalaisia vieraita, J.R. Aspelin ja C.G. Swan. Siellä esitettiin kaksi suomalaista laulua. Kulttuurikontaktit suomalaisten kanssa olivat vilkkaita jo 1860-luvulla, mutta laulujuhlien jälkeen Virossa alkoi varsinainen innostus Suomea kohtaan. Kaikkein palavimmin Suomenyhteysistä puhui ja kirjoitti Lydia Koidula, mutta myös Jakobson oli kovasti innostunut Suomen esimerkistä.²¹⁹ Koidula kuvaili laulujuhilla asetetun peruskiviä Suomen sillalle. Hän uskoi suomalaisten vieraiden olleen vaikuttuneita näkemästään ja kokemastaan: he olivat nähneet todellisen virolaisen juhlan. Koidulan laulujuhlien jälkeisiä lämpimiä tunteita suomalaisia kohtaan osoittaa hänen toteamuksensa, kuinka tärkeää hänelle oli kaikki mitä Suomessa kirjoitettiin Viron juhlista: “– –so warm ich mir auch bewusst bin für Alles, was Finnisch heisst, zu empfinden.”²²⁰ Jannsenille oli tärkeää saada suomalaisia mukaan juuri hänen ideologiansa riemuvoittoon laulujuhlille. Koidulan mukaan Jannsen oli nostettu juhlilla sankarin asemaan, joten hänen tavoitteensa nousta suomalaisten silmissä virolaisuusliikkeen johtajaksi toteutui.²²¹

Konsertin väliajalla Hurt piti juhlapuheen, jota pidetään kansallisen heräämisen ohjelmapuheena. Tässä puheessa hän esitti kolme toivetta, joiden avulla Viron kansa etenisi ja kehittyisi toivottuun suuntaan. Hänen mielestään virolaisten tuli keskittyä mielen ja

²¹⁸Zetterberg 1974, 282–283; Zetterberg 1995, 75–76; Pöldmäe 1999, 301–302; Aarelaid–Jansen 1982, 38; Tall 1985, 453–454.

²¹⁹Zetterberg 1977, 21; Jansen 1994, 2251.

²²⁰Koidula-22 1.7.1869, Koidula-23 16.8.1869, Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus I, 322–323, 361.

²²¹Zetterberg 1974, 296; Koidula-22 1.7.1869, Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus I, 324.

ymmärryksen kehittämiseen, mikä onnistuisi koulujen ja kirjojen tasoa parantamalla. Oli päästävä eroon koulutettujen virolaisten tavasta jättää oma kansansa ja ruveta saksalaiseksi. Vielä olisi saatava ylempiä vironkielisiä kouluja kuin olemassa olevat kylä- ja kihlakunnankoulut.²²² Nostettiin maljoja ja Hurt ehdotti eläköön-huutoa veljeskansalle samalla kun kiitti suomalaisia läsnäolosta. Jannsen puolestaan kehotti virolaisia aina pitämään yhtä suomalaisten kanssa. Suomalainen Aspelin puhui Jannsenin kanssa Suomen ja Viron kansojen ja kielten lähentämisestä toisiinsa. Tämä on tulkittu jopa mahdolliseksi poliittisen liittoutumisen kaavailuksi. Matkan jälkeen suomalaiset kirjoittivat matkakertomuksiaan lehtiin. Niissä he kehuivat virolaisten pitkäaikaista taistelua virolaisuutensa puolesta ja olivat sitä mieltä, että kun kansa oli jo näin kauan vastustellut vieraitten kansojen yrityksiä, voisi vain virolaisten oma voimakas kansallinen toiminta ja kulttuurin kehittäminen tuoda ratkaisun tulevaisuudessa.²²³ Laulujuhilla onnistuttiin vakuuttamaan suomalaiset virolaiskansallisen liikkeen menestyksestä. Tämän jälkeen oli helpompi uskoa saatavan Suomesta tukea toiminnalle.

Laulujuhlat säilyttivät merkittävän asemansa virolaisten kansallisen tietoisuuden näyttöpaikkana ensimmäisten juhlien jälkeenkin. Niistä tuli jatkuva perinne. Toiset juhlat järjestettiin jälleen Tartossa vuonna 1879 ja kolmannet Tallinnassa vuonna 1880.²²⁴

Lydia Koidula halusi viedä laulujuhlat myös Suomeen. Hän oli iloinen suomalaisten Tartossa esittämästä ajatuksesta, että Suomen laulujuhlat voitaisiin järjestää jo kahden, kolmen vuoden kuluttua. Suomalaisuusmies ja heimoaktivisti Aksel August Granfelt ymmärsi laulujuhlien merkityksen kansallishengen apuna ja suomalais-virolaisten suhteiden vilkastuttajana. Koidulan mukaan laulu ei Suomessa ollut yhtä kehittyneellä tasolla kuin Virossa. Virossa tämä oli paljolti saksalaisten vaikutuksen ansiota. Hän uskoi ajatuksen kuitenkin olevan aivan mahdollinen, sillä Suomessa oli asian hyväksi toimivia miehiä. Koidula oli vakuuttanut Koskiselle ja muille suomalaisille ystävilleen virolaisten

²²²Kõne esimesel üldlalupeol 1869, Jakob Hurda kõned ja avalikud kirjad, 42–43, 46.

²²³Zetterberg 1974, 289–292.

²²⁴Raun 1989, 101.

ehdottomasti haluavan osallistua suomalaisten juhliin.²²⁵

Laulujuhlien ansiosta virolaiset saattoivat tuntea olevansa kehityksessä edellä suomalaisia. Teki hyvää itsetunnolle ja ehkä jollakin tavoin tasapainotti maitten suhteita, kun yritettiin saada laulujuhlia Suomeen. Toisaalta Kreutzwald näki suomalaiset laulujuhlat virolaisille mahdollisuutena saada oppia: voitaisiin nähdä ja ymmärtää, mitä kansa todella tarkoittaa. Kreutzwald kuitenkin suhtautui varauksellisesti mahdollisuuteen, että Suomessa laulujuhlat järjestettäisiin. Hän ei uskonut sen tapahtuvan hänen elinaikanaan.²²⁶ Eesti Postimehessä ilmoitettiin suomalaisten todella suunnittelevan suurien laulujuhlien järjestämistä vuonna 1881. Kerrottiin suomalaisten jo tehneen laulukirjan, johon sisältyi suomalaisten laulujen lisäksi kolme virolaista ja kolme unkarilaista laulua. Vuonna 1881 järjestettiin pienimuotoiset yksipäiväiset juhlat. Vuosina 1883 ja 1884 sitten vihdoinkin päästiin kertomaan Suomen laulujuhlista, jotka järjestettiin Jyväskylässä. Juhlassa pidettiin kauniita ja ytimekkäitä puheita niin suomeksi kuin viroksikin. Suuri osa lauluista oli suomalaisia, mutta muutama virolainenkin mahtui mukaan. Myös virolaisia kuoroja oli mukana. Virolaisia vieraita oli kohdeltu kunnioittavasti ja maljoja nostettu sukukansan kunniaksi. Vuoden 1884 juhlilla esiintynyt Ida Ahlberg oli tehnyt suuren vaikutuksen virolaisiin. Kansanvalistusseura järjesti suomalaisia laulujuhlia myös vuonna 1887 ja 1890.²²⁷

4.2. VALISTAVA TEATTERI

Jannsen piti vielä 1860-luvun puolivälissä teatteria epäsovivana taiteen tai viihteen lajina. Siitä ei edes kirjoitettu hänen lehdessään. Tytär Koidula sen sijaan oli kiinnostunut teatterista. Hän oli innoissaan Suomen teatterielämästä. Hän oli yhteyksissä suomalaisiin kulttuuri-ihmisiin ja sai heiltä tietoja tilanteen etenemisestä Suomessa. Antti Alberg kehui

²²⁵Zetterberg 1995, 81; Koidula-22 1.7.1869, Koidula-23 16.8.1869, Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus I, 328–329, 363.

²²⁶Kreutzwald-33 1.10.1869, Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus I, 397. Kreutzwald-32 10.8.1869, Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus I, 349. Oikeassa hän oli, sillä ensimmäiset yleiset laulujulot Suomessa järjestettiin vuonna 1883. Kreutzwald kuoli kesällä 1882.

²²⁷EPM 20.5.1881, 16.11.1883, 13.6.1884; Zetterberg 1995, 81; Särkkä 1973, 22.

Koidulalle teatterin merkitystä kansallisen asian edistäjänä ja Koidula oli aivan samaa mieltä.²²⁸ Koidula piti vielä 1860-luvulla virolaista näytelmää ennenaikaisena haaveena Kun Vanemuisesa suunniteltiin näytelmien kääntämistä viroksi ja oman teatterin pystyttämistä Tarttoon, toivottiin Koidulaa mukaan toimintaan. Hän pyysi Kreutzwaldilta toimintaohjeita. Hän nimittäin piti haavetta mahdottomana, mutta ei rohjennut nousta vastustamaan virolaisuuden etenemistä. Suomessakin esiintyi vielä 1870-luvulla mielipiteitä, ettei suomen kieli ollut tarpeeksi kehittyntä näyttämön kieleksi. Kuitenkin Suomea pidettiin Virossa esikuvana. Suomalaisen esimerkin lisäksi virolaiset saivat mallia latvialaisesta (ensimmäinen latviankielinen näytelmä Riiassa vuonna 1868) ja baltiansaksalaisesta teatteriharrastuksesta.²²⁹ Vähitellen Jannsenkin lämpeni teatteriajatukselle.

Virolaisen teatterin syntymähetkenä pidetään vuotta 1870, jolloin esitettiin ensimmäinen vironkielinen näytelmä Vanemuisen lavalla. Se oli Lydia Koidulan kirjoittama Saaremaa onupoeg (Saarenmaan serkkupoika).²³⁰ Seuraavatkin virolaiset näytelmät olivat Koidulan käsialaa. Hänen vaikutuksensa virolaisen teatterin kehitykselle oli aivan ratkaiseva – puhutaan jopa Koidulan teatterista. Koidula tiedosti asemansa virolaisten näytelmien kirjoittajana. Alkuvuonna 1871 Koidula oli huolissaan teatterin tilasta. Hän valitteli uusimman näytelmänsä valmistumisen hitautta; uusia näytelmiä nimittäin tarvittiin kipeästi. Yksin hän ei uskonut pystyvänsä kaikkea kirjoittamaan vaan kaipasi uusia näytelmien tekijöitä. Myös näyttelijöistä oli pulaa.²³¹ Näytelmiä ei kovin nopeaan tahtiin syntynyt, vaikka niitä kirjoittivat niin Jakobson kuin Jannsenkin. Vielä 1880-luvulla valiteltiin, että

²²⁸Pöldmäe 1978, 140–142; Koidula-36 20.5.1870, Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus II, 89; Almberg 27.6.1870, Koidula 15.10. 1870, Koidula ja Almbergi kirjawahetus, 29, 35.

²²⁹Koidula-12 11.5.1868, Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus I, 177–178; Peltonen 1998, 26; Pöldmäe 1987, 140–142.

²³⁰Paremminkin kuin oma näytelmä se oli ajan yleisen tavan mukaan mukaelma saksalaisen Körnerin kirjoittamasta näytelmästä "Vetter aus Bremen". Kask 1985, 483.

²³¹Pöldmäe 1978, 145, 152; Kask 1985, 486; Koidula-41 1870, Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus II, 144; Koidula 31.3.1873, Koidula ja Almbergi kirjawahetus, 100.

virolaisia näytelmiä tarvittaisiin lisää.²³²

Teatterin keinoin oli helppo tuoda esiin ajankohtaisia ja tärkeitä asioita. Alkuaikojen virolaisissa näytelmissä taiteellisuutta tärkeämmällä sijalla oli kansanvalistuksellinen tehtävä: näytelmien avulla haluttiin rohkaista kansaa toimimaan feodalismia vastaan kansallisten tavoitteiden hyväksi. Koidula käsitteli ajankohtaisia ja sosiaalisia teemoja monissa näytelmissään. Niissä oli paljon yhtäläisyyksiä Jakobsonin demokratiavaatimukseen. Jakobsonin Arthur ja Anna -näytelmässä (ilmestyi 1872) otettiin jyrkästi kantaa maanomistusoloihin ja vanhaan feodaalisuuteen. Näin teatterin avulla pidettiin esillä samoja kansallisesti tärkeitä teemoja kuin lehdissä ja puheissakin. 1880-luvulla Eesti Postimehessä analysoitiin kansallisten näytelmien hyödyn olevan laajaa: ne kehittivät yleiskieltä sekä opettivat tapoja ja kauneustuntemuksia kansalle. Nimenomaan omat näytelmät olivat omiaan tässä tarkoituksessa, sillä niissä tuli esiin kansan oma luonne, jolloin niiden vaikutus oli huomattavasti suurempi kuin "lainanäytelmien". Näytelmien määrä osoitti myös kansan paikkaa sivistyskansana.²³³

Teatteri syntyi Vanemuisen suojissa. Vanemuine vahvisti asemaansa maan kulttuurikeskuksena myös suosituimpana teatteriesitysten näyttämönä. 1880-luvulla teatteri levisi virolaisten keskuudessa hyvin yleiseksi harrastukseksi. Näytelmät otettiin lähes jokaisen seuran ohjelmaan, niin kaupungeissa kuin maaseudullakin.²³⁴ Teatteritoiminta oli kuitenkin pitkään harrastuspohjaista. Koidula oli asiasta harmissaan, sillä hän uskoi Kreutzwaldin kirjoittaman Tuletorn-näytelmän olevan liian vaikea näyteltäväksi. Sen toteuttamiseksi tarvittaisiin ammattinäyttelijät.²³⁵ Myöskään naisnäyttelijöitä ei pitkään

²³²Pöldmäe 1978, 155, 158; EPm 28.9.1883, PK.

²³³Kask 1985, 483–484; Pöldmäe 1978, 155–156; EPm 21.9.1883, PK, 28.9.1883, PK.

²³⁴Kask 1985, 484; Pöldmäe 1978, 169; Jansen 1993, 302.

²³⁵Koidula-44 16.8.1871, Kreutzwaldi ja Koidula kirjavahetus II, 205–206. Kreutzwaldin kuulema toteamus, ettei painettua Tuletornia osta kuin muutama saksalainen, katajasaksalainen ja suomalainen osoittaa näytelmän ehkä liian vaikeaa tasoa sekä ylipäänsä virolaisen (näytelmä)kirjallisuuden pientä menekkiä. Kreutzwald-45 16.2.1871, Kreutzwaldi ja Koidula kirjavahetus II, 151; samoin Adamsonille, Kreutzwald 10.2.1871, Fr.R.Kreutzwaldi kirjavahetus VI, 219.

aikaan saanut käyttää. Naisten osallistuminen seuroihinkin oli kielletty 1880-luvulle asti. Vielä vuonna 1883 Postimehessä valiteltiin teatterien sekä näyttelijöiden seuran puutetta.²³⁶

4.3. HYÖDYLLINEN KIRJALLISUUS

4.3.1. KIRJALLISUUDEN KANSALLINEN TEHTÄVÄ

Kulttuuriselle pohjalle rakentuvan etnisen nationalismin tärkeitä toimintamuotoja oli kirjallisen korkeakulttuurin luominen yhteisölle, jolta se puuttui. 1700–1800-lukujen vaihteessa sitä alettiin pitää kansakuntien erityislaadun ilmentäjänä sekä kansallisten kulttuurien välttämättömänä rakennusaineena. Herder ja Schlegel painottivat kansan oman kulttuurin, erityisesti kielen ja kirjallisuuden merkitystä kansoja yksilöivänä ja toisistaan erottavana tekijänä.²³⁷

Nationalismi piti itseään vanhan ja olemassa olevan herättäjänä. Todellisuudessa se ei kuitenkaan herättänyt myyttisiä ja luonnollisia yksiköitä vaan itse asiassa se kiteytti uusia yksiköitä käyttäen raaka-aineena kulttuurisia, historiallisia ja perinteisiä aineksia. Näin nationalismi itse oli luomassa kansakuntia. Nationalistit pitivät tärkeänä vastustaa oman alkuperäisen kulttuurin avulla vierasta korkeakulttuuria. Esitettiin, että uudet symbolit oli otettu suoraan terveestä, alkuperäisestä talonpoikaisesta elämästä. Todellisuudessa vanhan paikallisen kulttuurin sijaan muodostettiin oma korkeakulttuuri, jolla tosin oli yhtymäkohtia vanhaan perinteeseen. Gellnerin sanoin nationalismi käytti historiallisesti perittyä kulttuurin runsautta, mutta käytti sitä valikoiden ja muuntaen. Hänen mielestään nationalismiin käyttöön ottamat kulttuurin osat oli valittu melko satunnaisesti. Oikeastaan mikä tahansa muukin olisi ajanut saman asian aivan yhtä hyvin.²³⁸

Tärkeää oli vieraan korkeakulttuurin vastustaminen oman alkuperäisenä pidetyn kulttuurin avulla. Korkeakulttuuria ei kuitenkaan korvattu vanhalla paikallisella kulttuurilla vaan sen

²³⁶Kivemäe 1995, 121–122; Pöldmäe 1978, 22, 147; EPm 28.9.1883, PK.

²³⁷Smith 1991, 126; Sevänen 1999, 20; Kemiläinen 1964, 73, 85.

²³⁸Gellner 1986, 48–49, 55–57.

avulla muodostettiin oma korkeakulttuuri, jolla oli yhtymäkohtia perinteiseen, aitona pidettyyn kulttuuriin. Tässä kulttuurin muuntamisessa intellektuellit kansan herättäjät olivat ratkaisevassa asemassa. Esimerkiksi Snellman korosti kulttuurien kansainvälisyyttä, jolla hän tarkoitti kansojen välistä kulttuurin vaihtoa. Kansalliset kulttuurit löysivät itsensä vasta suhteessa muihin ja näin ollen kansallinen kulttuuri-identiteetti kehkeytyi “samuuden ja eroavuuden eläväksi suhteeksi.”²³⁹ Virolaiset vertasivat kirjallisuuttaan mielellään suomalaiseen kehitykseen. Karjahärmin mukaan Hurtin päämääränä oli kansankulttuurien kehittyminen yhdessä rauhanomaisesti. Hän “taotles originaalse euroopaliku eesti rahvuskultuuri loomist õhtumaalik-sakslise kultuuritüübi põhjal, ent genuiinse etnilise aluse säilitamisega”.²⁴⁰

Virolaisen kirjallisuuden esikuvat tulivat saksalaisesta kulttuuriipiiristä. Baltiansaksalainen kulttuuri ei enää ollut ainoa mittapuu, jonka mukaan kansallista kulttuuria tarkasteltiin vaan oma maa nähtiin suuremmassa, eurooppalaisessa kulttuurialueessa.²⁴¹ Mielestäni tämä näkyy lähestulkoon pelkästään suomalaisen mittapuun käyttöönotossa. Lehdistöissä vertailtiin jatkuvasti suomalaisen ja virolaisen kirjallisuuden tilaa. Varsinkin 1860-luvulla oltiin huolissaan virolaisen kirjallisuuden vähydestä ja sen heikosta tasosta suomalaiseen verrattuna. Vielä vuonna 1874 Lydia Koidula kirjoitti olevansa kovasti huolissaan virolaisen kirjallisuuden tilasta. Julkaisumäärät eivät kasvaneet ja kirjoja vaivasi “sisällöllinen tyhjiys ja kielen alkuperäisyyden kadottaminen”.²⁴² Syy suomalaisten etumatkaan löydettiin tietenkin virolaisten maaorjuudesta, joka oli katkaissut kehityksen.²⁴³ Toki edistystäkin tapahtui. 1880-luvulla lehdissä kerrottiin jo virolaisten kirjojen määrän kasvusta ja siitä,

²³⁹Gellner 1986, 57, 97; Karkama 1999, 85.

²⁴⁰ Tavoitteli alkuperäisen eurooppalaisen kansankulttuurin luomista länsimais-saksalaisen kulttuurityypin pohjalla, silti aidon etnillisen perustan säilyttäen. Karjahärm 1995b, 685.

²⁴¹Raun 1986, 75; Karjahärm 1996, 2562.

²⁴² EPm 27.7.1866, 19.10.1866, PK, C.R.J., 10.9.1869, PK, 29.10.1869, PK, 4.11.1870, PK, 1.9.1871, PK; Koidula 23.11.1874, Koidula ja AlMBERGI kirjavahetus, 108.

²⁴³EPm 27.7.1866, 19.2.1869, PK, 10.9.1869, PK, 29.10.1869, PK.

kuinka suomalaiset olivat valmiita nostamaan Viron Suomen suvun koulutettujen kansojen joukkoon kirjallisuuden edistymisen perusteella.²⁴⁴

Virolaiset uskoivat voivansa hyötyä aivan konkreettisesti suomalaisesta kirjallisuudesta. Jakobson kirjoitti, ettei henkisen kehityksen työtä voinut tehdä yksin. Kun Suomen sukulaisilla jo oli rikas kirjallisuus, kannatti samoja kirjoja käyttää myös Virossa, kun tämä kielten samankaltaisuuden takia oli mahdollista pienin muutoksin. Henkisissä asioissa tuli hänen mielestään olla yhä enemmän ja yhä läheisemmässä yhteistyössä: “Soomlased ja Eestlased olgu agga eddespidi omma waimo töös üks rahvas.” “Nendega waimo polest ikka ennam ja ennam ühte sullada”. Suomen kanssa yhdessä, yhdistynein voimin, olisi mahdollista edetä suurissa tavoitteissa.²⁴⁵ Toisaalta esimerkiksi Hurt piti tärkeänä, että virolaiset itse kasvattaisivat omaa kirjavarantoaan. Hänen mielestään ei ollut oikeutta toivoa sitä muilta. Myös muistutettiin alkuperäisen omakielisen kirjallisuuden paremmuudesta käännettyyn nähden. Käännöskirjallisuudessa nimittäin oli aina vieraan kielen vaikutusta.²⁴⁶ Liian innokasta kirjallisuuden kehittämiseen osallistumista saatettiin joutua pidättelemään. Vaikka kirjoittaminen oli hyvää ajanvietettä nuorisolle, suositeltiin vähän opiskelua ennen runoilemaan ryhtymistä. Samaan asiaan oli kiinnittänyt huomiota Kreutzwaldkin jo paljon aiemmin. Hän valitteli, että lähes jokainen kuvitteli olevansa runoilija, jolloin tavallinen arkikieli ja runokieli sekoittuivat toisiinsa.²⁴⁷

Varsinkin Virossa ja Suomessa kirjallisuudella on nähty olleen tärkeä asema kansallisen identiteetin luoja ja ylläpitäjänä. Koska kansallistunnetta ei voitu pohjata loistavaan menneisyyteen ja vakiintuneisiin symboleihin, ne oli luotava myyttien ja mielikuvituksen avulla. Kirjallisuus tuotti kansallisia hankkeita edistävää ja tukevaa fiktiota, loi kuviteltua yhteisyyttä. Tämä yhteisyyden tunne perustui lähinnä maantieteeseen, historiaan ja

²⁴⁴EPm-J 5.11.1880; EPm 15.5.1885.

²⁴⁵Suomalaiset ja virolaiset olkoot tästälähtien hengen työssään yksi kansa. Heidän kanssaan henkisesti yhä enemmän ja enemmän sulautua yhteen. EPm 19.10.1866, PK, C.R.J.

²⁴⁶EPm-L 29.11.1872, Hurt; EPm 7.12.1883, PK.

²⁴⁷EPm 16.1.1884; Kreutzwald 18.9.1866, Fr.R.Kreutzwaldi kirjavahetus VI, 196.

kansanluonteeseen. 1800-luvun loppupuolen kaunokirjallisuudessa suosituimpia lajeja olivat historialliset tarinat ja romaanit, esimerkiksi Bernhöhen Tasujat ja Andreas Saalin historialliset tarinat.²⁴⁸ Proosakirjallisuudessa yleinen aihe oli säätyjen välisten olojen tutkiminen. Virolaiseen yhteiskuntaan sovitettiin muualta Euroopasta tuttu asetelma hyvien köyhien ja pahojen rikkaiden välillä käydystä kilpailusta. Tällainen valistusrealistinen tyyli oli vallalla lähinnä proosa- ja draamakirjallisuudessa. Siihen tosin sekoitettiin romanttisia piirteitä. Kirjallisuuden avulla vahvistettiin kansallistunnetta ja kansan protestimielialaa.²⁴⁹

Paitsi sisältönsä puolesta kirjallisuus oli virolaisille tärkeää kansan sivistystason osoittajana. Jakobson korosti toisessa isänmaallisessa puheessaan kirjallisuuden osuutta kansan sivistyksen osoittajana. Hän valitteli Ruotsin vallan ajan jälkeisten levottomuuksien keskeyttäneen 1600-luvulla alkaneen suotuisan kehityksen, joten mistään virolaisen kirjallisuuden kukoistuksesta ei voinut puhua.²⁵⁰ Korostettiin paljon, miten kansan kirjallisuuden laajuus ja taso kuvastivat sen sivistyneisyyttä; kirjat olivat kansan henkinen omaisuus.²⁵¹ Myöhemmin kirjallisuuden kasvattaminen nähtiin jopa tärkeimpänä kansallisena tehtävänä.²⁵² Kirjallisuudella oli myös symbolinen merkitys virolaisille. Kalevipoeg-epoksessa virolaiset menettivät vanhan Kalevin rikkaimman aarteen hänen poikansa antaessa pois kirjan, johon oli kerätty kaikki vanhan kansan viisaus ja muistot.²⁵³ Nyt täytyi ikään kuin uudestaan ryhtyä keräämään tämän kirjan sisältöä kirjallisuutta kartuttamalla.

Johtava kirjallisuuden laji oli runous. Herder oli sitä mieltä, että juuri runoudessa

²⁴⁸Sevänen 1999, 37; Molarius 1999, 80–81; Aarelaid – Jansen 1982, 35.

²⁴⁹Jansen 1993, 299; Nirk 1983, 59–60; Aarelaid – Jansen 1982, 35.

²⁵⁰Jakobson 1999, 34–36. Tässä oli viittaus paljon käytettyyn vanha, hyvä Ruotsin aika-ajatukseen. Muuten tämä sanonta ei ollut tuohon aikaan yleisesti käytössä, varmaankin sensuurin takia.

²⁵¹EPm 27.7.1866, 19.2.1869, PK, 19.10.1883, PK; EPm-L 29.11.1872, Hurt.

²⁵²EPm 5.9.1884, PK; Sakala 11.5.1885.

²⁵³Kreutzwald 1998, 300–301, XIX, 916–942.

kansanhenki tuli kaikkein parhaiten esiin, toki muussakin kansankielisessä kirjallisuudessa. Runoutta tai laulua pidettiin kirjallisuuden alkuperäisimpänä muotona. Se oli pääasiallisesti romanttista. Virolaiselle runoudelle oli tyypillistä tarinoiva ja opettavainen luonne. Tähän vaikuttivat historiallis-myyttisen suuntauksen esiinnousu sekä narratiivisuus. Tärkeää oli uudenlaisen, arvostavan kuvan luominen menneisyydestä, vaikka se tapahtui paljolti naiivisti menneisyyden myyttejä ylistäen. Runokielellä oli vaikutusta todellisuuteen: se muokkasi asennoitumista. Vuosisadan viimeisellä neljänneksellä kirjoitettiin paljon lyyristä isänmaa- ja luontorunoutta. Sitä julkaistiin usein lehdissä.²⁵⁴

Runouteen vaikutti suuresti oma kansanrunous, toki sekin eurooppalaiseen kansanrunouteen suhteutettuna. Virolaiset arvostivat kansanrunouttaan todella paljon. Tämä oli pitkälti seurausta arvostuksesta, jota se oli saanut muualla Euroopassa. Herder oli kansanrunouden antologiassaan nostanut virolaisen kansanrunouden suurten eurooppalaisten kansojen runouden rinnalle. Runoudestaan virolaiset saattoivat olla ylpeitä, vaikka muuten tunsivatkin itsensä pieneksi ja vaatimattomaksi kansaksi. Hyvä itsetunto vaikutti siihen, että myös omaa taiderrunoutta arvostettiin alusta asti.²⁵⁵ Kansanrunous, mutta varsinkin Kalevipoeg, antoi paljon aiheita runouteen (ja muuhun kirjallisuuteen). Kansallisideologisesti rohkein askel oli Kalevipoegin nostaminen runoudessa tsaarin rinnalle Koidulan runossa *Mu isamaa nad olid matnud*. Taiderrunouden ammentaessa itseensä paljon kansanrunoudesta muuttui suhtautuminen kansanrunouteen tietoisemmaksi.²⁵⁶ Ymmärrettiin kansanrunouden merkitys kansallisen arvostuksen ja identiteetin rakennuspuuna.

Hyvä esimerkki kansanrunouden ja taiderrunouden välisistä yhteyksistä sekä runouden merkityksestä kansallisten symbolien luojana ja vakiinnuttajana on Suomen silta -topoksen yleistyminen (topos=jähmettynyt kielikuva, jonka käyttö laajenee kirjallisuudesta muillekin aloille; perinteisesti aiheet on saatu antiikista, Suomessa ja Virossa kansanrunous on

²⁵⁴Nirk 1983, 59–60; Nisbet 1999, 80; Kepp 1999, 308; Aarelaid– Jansen 1982, 35.

²⁵⁵Undusk 1995, 579–580.

²⁵⁶Laugaste 1990, 272; Kepp 1999, 307; Nirk 1983, 60.

samassa asemassa). Suomen silta esiintyi ensimmäisen kerran symbolisessa merkityksessään Kalevipoeg-epoksessa.²⁵⁷ Aiemmin sillä oli ilmeisesti tarkoitettu konkreettisesti jäätietä Suomenlahden yli ja tässä merkityksessä se esiintyi vanhoissa kansanrunoissa. Näiden runojen pohjalta Kreutzwald loi oman myyttinsä, jossa Suomen silta symboloi kahden sukukansan yhteyttä. Varsinaisen kantavuuden symbolille antoi vasta Lydia Koidula. Hänen runojensa ansiosta symboli alkoi kasvaa ja sai nykyisen iskuvoimansa. Koidula kirjoitti runosikermän Soome sild, joka tuli antologian Eesti Luuletused alkuun. Suomen silta -symboli esiintyi myös kokoelman muissa avausrunoissa, esimerkiksi Eisenin ja Harry Jannsenin töissä.²⁵⁸

Lydia Koidula oli heräämisajan merkittävin runoilija. Hänen runojaan ilmestyi kahdessa kokoelmassa Waino-lilled (Niittykukat), 1866 ja Emmajõe Öpik (Emajoen satakieli), 1867. Myöhempi runous ilmestyi vain lehdissä. Hänen tuotantonsa oli hengeltään romanttista ja varsin kansanomaista, joten se oli helposti omaksuttavaa. Aiheet koskettivat varmasti tuon ajan ihmisiä: hän kirjoitti paljon isänmaanrakkaudesta ja paremmasta tulevaisuudesta. Aiheet kulkivat käsi kädessä muun kansallismielisen kirjoittelun kanssa. Koidulan tuotantoon vaikuttivat suuresti hänen ihailemansa ”Viru laulik” Kreutzwald sekä saksalainen isänmaallinen runous. Varsinkin alkuvaiheiden tuotanto nojasi paljon saksalaisiin esikuviin ja aiheet oli monesti saatu suoraan sieltä. Saksalaisten yhteyksien lisäksi Koidula oli paljon tekemisissä suomalaisten kanssa. Hän tutustui suomalaiseen runouteen ja käänsi sitä viron kielelle.²⁵⁹

Virolaisen kirjallisuuden lippulaiva ja ylpeyden aihe oli tietenkin kansalliseepos Kaelvipoeg. Kalevipoegista toivottiin tulevan koko kansan yhteistä omaisuutta ja sen tuntemuksen parantamiseksi nähtiin paljon vaivaa. Vuonna 1870 Lydia Koidula kirjoitti innoissaan Kreutzwaldille, että pieni joukko ylioppilaita oli Tartossa ruvennut yhdessä lukemaan Kalevipoegia ja keskustelemaan siitä. Mukana oli mm. Jakob Hurt, jonka

²⁵⁷Kreutzwald 1998, 101, VI, 885–890.

²⁵⁸Laitinen 1978, 9–12, 14.

²⁵⁹Nirk 1983, 61–62; Süvalep 1994, 8–12.

kielentuntemuksen Koidula uskoi tuovan piirin toimintaan aivan erityistä kansallista mieltä ja kauneuden tutkimista. Toiveena oli saada myös Kirjamiesten seura mukaan toimintaan. Hän kehui toiminnan olevan täynnä kaikkea, mitä todellinen ja oikea virolainen sydän toivoi. Kuitenkin kokoontumisessa oli oltu sitä mieltä, ettei kaikkea Kalevipoegista ymmärretä ilman tohtori Kreutzwaldin apua. Jopa Hurt oli tunnustanut tämän. Kreutzwaldilla ei kuitenkaan ollut aikaa lähteä eepoksen tutkijoita opastamaan, vaan hän tyytyi toteamaan, että näiden tulisi luottaa omiin kykyihinsä eikä antaa valtaa vanhalle virolaiselle tavalle, turhalle surkuttelulle. Eesti Postimehessäkin kiinnitettiin huomiota ylioppilaiden harrastukseen.²⁶⁰

Samoin kehuttiin, että jokainen virolainen oli kuullut tai osasi joitakin lauluja Kalevipoegista.²⁶¹ Tällaiset arviot olivat kaukana totuudesta. Niinpä ihmisiä patisteltiin moneen kertaan tutustumaan kansalliseepokseen tai jopa hankkimaan se omaksi. Oman eepoksen tuntemista pidettiin valveutuneen ihmisen velvollisuutena.²⁶² Epäiltiin myös suomalaisten tuntevan oman Kalevalansa virolaisia paremmin.²⁶³ Kansalliseepokseen tutustumista haluttiin helpottaa, ja Kreutzwald oli kirjoittanut kirjan “Lühikene seletus Kalewipoja lauluje sisust” (Lyhyt selvitys Kalevipoegin laulujen sisällöstä), jotta yhä useammalla ihmisellä olisi tilaisuus kunnolla tutustua tähän virolaisille tärkeänä pidettyyn kirjaan. Kreutzwald oli todella ollut huolestunut eepoksen kohtalosta. Hän oli valitellut, että kansa, joka kerran oli synnyttänyt hienot sadut ja tarinat, oli nyt menettänyt kiinnostuksensa niitä kohtaan. Näin ollen Kalevipoeg ja sadut eläisivät tulevaisuudessa vain “vieraiden kansojen muistoissa”, eikä virolaisilla olisi niistä aavistustakaan. Tämä osoitti Kreutzwaldin mielestä kansan henkisen kulttuurin etenemisen hitautta verrattuna aineellisen hyvinvoinnin kasvuun.²⁶⁴ Eepos todella jäi tuntemattomaksi suurelle osalle

²⁶⁰Koidula-33, 6.4.1870, -34, 2.5.1870, -35, 9.5.1870, Kreutzwald-41, 17,5,1870
Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus II, 35, 55–56, 60, 66, 68; EPm 15.6.1866, PK.

²⁶¹EPm 20.11.1869, 18.8.1882.

²⁶²PPm 30.5.1862; EPm 29.6.1866, PK, C.R.J, 26.6.1885.

²⁶³EPm 10.9.1869, PK.

²⁶⁴EPm 20.11.1869; Kreutzwald Kölerille 12.1.1865, Fr.R.Kreutzwaldi kirjawahetus VI, 125.

virolaisia. Intellektuellien toiveista ja yrityksistä huolimatta se ei saavuttanut asemaa, jossa jokainen ihminen olisi sen tuntenut ja luenut.

4.3.2. KIRJAMIESTEN SEURA ASIAN AJAJAKSI

Kirjallisuusasioita ajamaan perustettiin Tarttoon vuonna 1871 Viron kirjamiesten seura, Eesti Kirjameeste Selts. Kun seuran toiminta viimein alkoi, oli sitä suunniteltu ja yritetty käynnistää jo yli kolme vuotta. Seuran aloitettua toimintansa Eesti Postimees kirjoitti siitä innoissaan. Myöhemmin palattiin seuran toimintaan ja tavoitteisiin. Kerrottiin seuran tehtävänä olevan hyödyllisen kirjallisuuden julkaiseminen. Hyödylliseen kirjallisuuteen laskettiin kuuluvaksi sekä oppikirjat että kaunokirjallisuus. Lisäksi seuran tavoite oli kehittää äidinkieltä sekä myöhemmin rahavarannon kasvaessa syventää virolaisten menneisyyden ja kielen tuntemusta.²⁶⁵ Kovin usein seuran asiat eivät alkuaikoina päässeet lehtien sivuille. Seuran päätarkoitus eli kirjallisuuden kehittäminen eteni varsin vaatimattomasti. Vuosikirjan lisäksi seura ei julkaissut muuta kirjallisuutta kuutena ensimmäisenä toimintavuotenaan. On esitetty, että seuran suurin merkitys oli sen olemassaolo henkiset asiat yhdistävänä seurana, ei niinkään varsinainen toiminta. Kirjamiesten seura oli merkittävä tekijä koko maan kattavana ja kaikkia kansallisen kulttuurin aloja harrastavana yrityksenä. Kirjamiesten seuraa kuvattiin koko Viron hienosti kehittyneen seuratoiminnan kuninkaaksi. Seura nousi myös jäsenmäärältään merkittäväksi tekijäksi: ensimmäisen vuoden 40 jäsenestä nousiin vuonna 1883 yli 1200:aan. Tämän jälkeen kiinnostus seuraa kohtaan rupesi hiipumaan.²⁶⁶

Jos seura alkuaikoinaan sai vain vähän huomiota lehdissä, muttui tilanne täysin 1870-luvun lopulla. Tällöin seura repivät koko kansallista toimintaa koskettavat kiistat ja vuonna 1879 seura nousi koko kamppailun tärkeimmäksi kentäksi. Seuran perustajiin ja alkuaikojen johtohahmoihin olivat kuuluneet Hurtin ja Jannsenin maltilliseen suuntaan lukeutuvat miehet. Jo ennen varsinaisen sodan syttymistä Hurt oli saanut arvostelevia sanoja osakseen. Koidulan mielestä hän ei ollut sopiva mies kirjallisuusseuran johtoon, sillä hän oli

²⁶⁵Tuglas 1932, 50; EPm 19.1.1872, 17.5.1872, PK, Hurt, 22.1.1875.

²⁶⁶EPm 14.4.1882, PK; Tuglas 1932, 62–65, 141, 157, 160.

enemmän perinteen kerääjä ja kielitieteilijä kuin kaunokirjallisuuden tuntija, vaikei sitä itse tahtonutkaan uskoa. Vuonna 1881 maltillisen siiven kannattajat erosivat seurasta ja se tuli jakobsonilaisten käsiin; Jakobson itse toimi seuran presidenttinä kuolemaansa asti vuonna 1882.²⁶⁷ Molempien puolueiden lehdissä kirjoitettiin paljon tapahtumista, tietysti oman näkökulman värittävästi. Eesti Postimehen mielestä Kirjamiesten seura oli muuttunut kirjallisuusseurasta poliittiseksi klubiksi kun taas Sakala kehui sitä kaikkien seurojen äidiksi.²⁶⁸

Esikuvana seuralle oli Suomalaisen Kirjallisuuden Seura. Esimerkiksi Kreutzwald kirjoitti Jakob Hurtille kaipaavansa Viroon SKS:n kaltaista seuraa. Jo toimiva Õppetatud Eesti Selts (Viron oppineiden seura) ei hänen mielestään kelvannut tehtävää täyttämään, koska ei ollut riittävästi kansallisen hengen mukainen.²⁶⁹ Suomen ja Viron kirjallisuusseurat erosivat toisistaan huomattavasti. Kun Suomessa seuran jäsenet olivat korkeasti oppineita miehiä, oli EKmS:n jäsenistä 1870-luvulla noin puolet vain vähän oppia saaneita kyläkoulunopettajia. Samantapainen oli muutenkin ero kansallisten liikkeiden johtohahmoissa.²⁷⁰

SKS:n ja Kirjamiesten seuran suhteet olivat varsin tiiviit. Seurojen välillä käytiin kirjeenvaihtoa ja seuralla oli suomalaisia kunniajäseniä. SKS:n 50-vuotisjuhlat kesällä 1881 olivat merkittävä tapahtuma myös virolaisille. Juhlille oli valittu osallistumaan Kirjamiesten seuran kunniapresidentti Kreutzwald sekä presidentit Hurt, Jakobson ja Veske. Lopulta matkaan lähtivät muut miehet, yhteensä 12 virolaista. Tuglas on kuvaillut tätä kirjallisuusseurojen tapaamista ensimmäiseksi suomalais-virolaiseksi heimokongressiksi.²⁷¹ Kirjamiesten seuran kymmenvuotisjuhlassa marraskuussa 1881

²⁶⁷Koidula 23.11.1874, Koidula ja Almbergi kirjavahetus, 108; Tuglas 1932, 50, 80, 117, 136.

²⁶⁸EPm 2.6.1881; Sakala 18.9.1883.

²⁶⁹Tuglas 1932, 60; Kreutzwald 17.1.1865, Fr.R.Kreutzwaldi kirjavahetus VI, 88.

²⁷⁰Karjahärm 1997, 44; Jansen 1995, 35; Veidemann 1999, 285.

²⁷¹Tuglas 1932, 65, 100, 108, 133.

osoitettiin muiden tärkeiden tahojen – valtakunnan hallinnon, Kreutzwaldin, Viron kansan, seuran perustajien, muiden virolaisten seurojen – lisäksi kunniata Suomalaisen Kirjallisuuden Seuralle.²⁷²

SKS:aa pidettiin hyvän toiminnan mallina: rahapulasta kärsivän EKmS:n johtajat kirjoittivat lehdissä, kuinka auliisti suomalaiset maksoivat oman seuransa jäsenmaksuja ja rikkaat ihmiset antoivat sille lahjoituksia. Suomalaisten keuhuttiin myös auttaneen virolaisia rahallisesti. Seura kärsi rahapulasta, sillä läheskään kaikki sen jäsenet eivät maksaneet jäsenmaksuaan.²⁷³ SKS:ssa todella oltiin kiinnostuneita yhteistyöstä virolaisten kanssa. Sen kirjapainossa oli painettu jo virolaisten kansalliseepos Kalevipoeg. Kirjamiehet kokoontuivat pitkään Vanemuine-seuran tiloissa. Lopulta vuonna 1883 hankittiin oma talo, mistä seura sai moitteitakin osakseen. Ratkaisua puolustettiin lehdessä vetoamalla SKS:aan: ei uskottu, että sekään olisi edennyt niin pitkälle ilman omaa taloa ja kirjapainoa.²⁷⁴

Oman seuran kehittyminen oli niin hienoa, että 1880-luvulla virolaiset uskoivat jo itsekin kelpaavansa malliksi muille maille. Latviassa ei ollut kuin saksankielinen kirjallisuusseura, jonka jäsenistö koostui pääasiassa papeista. Niinpä Sakalassa kehoitettiin latvialaisia perustamaan Kirjamiesten Seuran kaltainen yhdistys.²⁷⁵

4.3.3. KIELI JA KIRJALLISUUS

Kirjallisuus oli tiukasti sidottu kysymykseen omasta kielestä. Kielen kehittäminen oli välttämätöntä kansallisen kirjallisen kulttuurin nousun yhteydessä. Suhtautuminen kieleen oli yleensä käytännöllinen kysymys, siihen ei liittynyt suurta kansallista hehkua. Virolaisille kielellä oli aivan erityinen merkitys. Sen on sanottu olleen yksi tärkeimmistä identiteetin

²⁷²Sakala 5.12.1881, PK; Tuglas 1932, 147.

²⁷³Sakala-L 6.5.1878; EPm-J 31.1.1879; EPm 19.10.1883, PK; Tuglas 1932, 158.

²⁷⁴Laitinen 1995, 230; Sakala 18.9.1883, PK; Tuglas 1932, 165.

²⁷⁵Sakala 2.1.1882.

rakennusosista.²⁷⁶ Kieli osoitti sukulaisuussuhteita, erotti virolaiset ympäröivistä kansoista ja sen kehittyminen ja vähittäinen leviäminen myös ylempien luokkien hyväksymäksi sivistyskieleksi osoitti virolaisten täysivaltaista asemaa kansana.

Parhaiten kielen kehittäminen onnistuisi kirjallisuuden kautta. Ylipäänsä oman äidinkielen käytön nähtiin osoittavan kansan arvostamista: kuinka paljon ja millaisissa tilanteissa kieltä käytettiin, mittasi sen arvostusta – ja samalla koko kansan arvostusta. Hurt uskoi, että jos kieli kukoisti, kukoisti myös kansa. Hän kuvaili oman äidinkielen kasvattavan ihmisen henkistä puolta. Omaa äidinkieltään halveksiva ihminen ei voisi olla onnellinen.²⁷⁷ EKmS:n kokouksessa puhunut M. Pödder korosti äidinkielen suurta merkitystä kansan tulevaisuuden kannalta: se ei ainoastaan lisäisi kansan arvostusta, vaan olisi jopa elinehto. Hän uskoi kansan säilyvän, jos se vain säilytti esivanhemmiltaan periytyvän kielensä. Paras keino kielen säilyttämiseksi olisi kirjallisuuden kehittäminen. Ilman kirjallisuutta ja kirjakieltä kieli voisi jakautua murteisiin, jotka taas saattaisivat kehittyä kieliksi. Nämä olisivat liian pieniä elämään ja katoaisivat.²⁷⁸

Tärkeää oli paitsi kielen sisällöllinen kehittyminen myös sen ulkoinen muuttaminen itsenäiseksi, muista riippumattomaksi kieleksi. Koska muillakin kehittyneillä kielillä tiedettiin olevan yksi vakiintunut kirjakieli, täytyi kahden kirjakielen olla huono asia. Puhuttuja murteita voisi kyllä olla vaikka kuinka paljon. Jos siis esim. saksalaisilla, venäläisillä, ruotsalaisilla, ranskalaisilla oli yksi yhteinen kieli, niin miksei virolaisillakin.²⁷⁹ Virolaisten täytyi luoda kirjakielensä, sillä aikaisemmin ihmiset olivat puhuneet omia murteitaan. Virossa kirjakieliasiaa syntyi pitkällinen taistelu, kun käytössä oli aluksi kaksi kilpailevaa kirjakieltä, pohjoinen ja eteläinen. Näistä pohjoinen sai yleisesti käytetyn kielen aseman viimeistään 1870-luvulla. Yhteinen kieli etnisen identifioitumisen välineenä ei

²⁷⁶Kemiläinen 1964, 134–135; Karjahärm 1999, 250; Rannut 1993, 14.

²⁷⁷EPm-L 22.11.1872.

²⁷⁸EPm 19.10.1883, PK, 26.6.1885.

²⁷⁹EPm 7.2.1868, PK, M.I.

ollut mikään yksiselitteinen asia.²⁸⁰

Polttava puheenaihe virolaisessa kielikeskustelussa oli taistelu kirjoitustavasta. Tämä keskustelu oli alkanut jo 1810-luvulla (Otto Masing) ja 1840-luvulta alkaen kysymys nousi esiin myös ÕES:ssä, jonka jäsenet (esim. Ahrens ja Kreutzwald) olivat seuran alkuajoista saakka olleet ideaa virittelemässä. Vanhastaan viroa oli kirjoitettu saksalaiseen tapaan, mutta vähitellen ruvettiin vaatimaan tuon "sortajakielen" antaman mallin hylkäämistä. Kielitieteilijät huomasivat, ettei saksalainen kirjoitusasu millään tavalla vastannut viroa kielen ääntämystä, jolloin se aiheutti vain sekaannuksia. Oma, omaperäinen viroa kieli ansaitsisi omanlaisensa kirjoitustavan. Tähän saatiin malli suomen kielestä. Ratkaiseva vaihe uudelle kirjoitusasulle olivat vuodet 1866–68, jolloin C.R. Jakobson ryhtyi kampanjoimaan sen puolesta. EKmS puolestaan päätti vuonna 1872 hyväksyä uuden kirjoitustavan.²⁸¹ Uuden kirjoitusasun kiivas kannattaja Jakobson kuvasi vanhaa kirjoitustapaa saksalaisen lestin päälle tungetuksi eestiläiseksi saappaaksi. Hän ei tahtonut käsittää, kuinka ihmiset edelleen olivat vanhan tyylin kannalla. Jakobson jaotteli vanhan kirjoitusasun kannattajat kolmeen ryhmään: Ensimmäisen ryhmän muodostivat baltiansaksalaiset. Toiseen kuuluivat sellaiset virolaiset, joille asiaa ei ollut selitetty tai jotka eivät olleet sen tärkeyttä ymmärtäneet. Kolmannessa ryhmässä oli oppineita virolaisia, joille ulkomaat olivat kotimaata tärkeämpiä. Jakobsonilla oli merkittävä osuus koulukirjojen siirtymisessä uuteen ortografiaan, mikä vaikutti suuresti kirjakielen kehitykseen.²⁸²

Kysymys ortografiasta jakoi mielipiteitä voimakkaasti ja oli suurin syy esimerkiksi Jannsenin ja Kreutzwaldin huonoille väleille. Jannsen oli vanhan ortografian kannattaja Kreutzwaldin pitäessä uudennusta välttämättömänä. Jannsenin kanta kirjoitustapaan tulee selkeästi ilmi Eesti Postimehen kirjoitusasusta: lehdessä käytettiin vanhaa kirjoitustapaa vuoteen 1879 asti. Kuitenkaan Jannsen lehdessään pohdiskellessaan ortografioiden eroja

²⁸⁰Suhonen 1995, 214; Klinge 1982, 293–194.

²⁸¹Suhonen 1995, 214–216.

²⁸²EPm 20.8.1869, PK, C.R.J; Andersen 1995, 131.

ei ottanut kantaa siihen, kumpi niistä oli parempi. Hän ilmaisi olevansa samaa mieltä uudistusta haluavien kanssa, mutta kertoi epäilevänsä uudistuksen onnistumista, koska uuteen kirjoitustapaan tottuminen voisi olla ihmisille hankalaa.²⁸³ Jakob Hurtin toimittamassa lisälehdessä uusi tyyli otettiin käyttöön jo vuonna 1871. Hurt halusi uuden ortografian käyttöön myös suunnitellessaan uuden lehden, Mesilasen, perustamista. Lehden perustamisessa oli kuitenkin suuria ongelmia, joiden epäiltiin johtuvan myös kirjoitustavasta. Varsinkin papeissa oli vanhan ortografian vankkumattomia kannattajia, jotka tämän takia epäilivät Hurtin uuden lehden tarkoituksperiä.²⁸⁴

Taistelu kirjoitustavasta ei ollut ainoastaan kielitieteellistä kädenvääntöä, vaan siinä ratkaistiin tärkeä periaatteellinen kysymys virolaisen kulttuurielämän suuntautumisesta Saksan sijasta Suomeen päin. Kreutzwald sanoi suoraan, että uusi kirjatapa oli tärkeimpiä tapoja päästä lähenemään suomalaisten kanssa. Kreutzwald oli sitä mieltä, että ÖES:n vastustus uutta kirjoitustapaa kohtaan oli osoitus siitä, että kansanjoukkojen johtajat Virossa eivät halunneet kansan kehittyvän, mistä johtui sen jääminen jälkeen verrattaessa vaikkapa kehitykseen Suomessa.²⁸⁵ Tämä näkyi myös uuden kirjoitustavan puolesta esitetyistä perusteluista, jotka eivät läheskään aina rajoittuneet kielitieteeseen. Varsinkin Kreutzwaldin esittämät kansallistuntoon vetoavat perustelut uuden kirjoitustavan puolesta olivat monesti varsin tehokkaita. Kreutzwald piti kieliasun uudistamisen päämääränä nimenomaan kirjakielen lähentämisen kansan käyttämään kieleen. Häntä suututti monien kirjamiesten tapa pitää Raamattua ohjenuorana kielioppia ja oikeakielisyyttä koskevissa asioissa. Kansankieltä tulisi noudattaa mahdollisimman tarkasti, sillä jo virolaisessa sananlaskussa todettiin, että kansan äänessä oli jotakin jumalallista.²⁸⁶ Aina vetoaminen Suomen malliin ei tuottanut tulosta. Eräs Eesti Postimehen lukija oli ihmetellyt ÖES:n

²⁸³Leetberg 1910, X; EPm 12.5.1865, PK, 19.10.1866, PK.

²⁸⁴Eesti ajakirjanduse teed ja risteed, 115; Koidula-23 16.8.1869, Kreutzwald-33. 1.10.1869, Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus I, 359, 393.

²⁸⁵Suhonen 1995, 217; Kreutzwald-33 1.10.1869, Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus I, 395; Kreutzwald Donnerille 1./13.7.1865, Fr.R.Kreutzwaldi kirjawahetus IV, 345.

²⁸⁶Suhonen 1995, 216; Kreutzwald-5, 1868, Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus I, 36; Kreutzwald-45 16.2.1871, Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus II, 153–154.

halua muuttaa ortografia suomen mukaiseksi. Vaikka suomi sukulaiskieli olikin, epäili hän suomalaisten sotilaiden kiroamista kuultuaan ÖES:n perusteluja, että suomi oli kuin selkeää viroa.²⁸⁷

Kielestä ja kulttuurista kiinnostuneet ihmiset pitivät tuohon aikaan muutenkin tärkeänä naapurin heimokieleen tutustumista. Virolaiset katsoivat suomen kielen opiskelun olevan hyväksi virolaisille kirjamiehille, sillä kauemmin kehitelty suomen kieli voi tarjota paljon vinkkejä myös viron kielen uudistajille sekä laajentaa oman kielen tuntemista. Niinpä esimerkiksi Kreutzwald joskus Lydia Koidulan kirjoituksia kommentoidessaan antoi hänelle neuvoja suomen mukaiseen kirjoitustapaan. Joskus Koidula oli tosin muuttanut kirjoitustyyliään liiankin suomalaisiksi, josta hän myös sai huomautuksen.²⁸⁸ Naapurikielen opiskelun helpottamiseksi toivottiin tehtävän – ja laadittiinkin – oppikirjoja, sanakirjoja ja kielioppeja. Esimerkiksi Weske teki suomen kielen oppikirjan sekä J. Mustakallio Suomessa julkaisi viron kielen oppikirjan. Suomen kieltä toivottiin opiskeltavan myös kirjallisuuden avulla. Virolaiset uskoivat suomalaisten tuntevan viroa paremmin kuin päinvastoin ja kehuivat suomalaisten tieteellisempää otetta kielenopiskeluun. Aina kieltä ei opiskeltu tieteellisistä lähtökohdista. Suomalainen hm. kehui kahdessa viikossa oppineensa ymmärtämään kirjoitettua viroa, sillä hänestä viro oli lyhennetty suomen murre ja suomi puolestaan vanhempi, lyhentämättä jäänyt viro. Molemmin puolin ihailua tapahtui. Kirjallisessa kuukauslehdessä hm. oli ihmetellyt intoa, jolla Virossa sivistyneistö halusi opetella suomen kieltä ja matkustaa Suomessa.²⁸⁹

Sukukieleen tutustumisen valiteltiin olevan molemmin puolin liian vähäistä. Suomen kielen taidon puutetta valitteli myös Kreutzwald, jonka mielestä suomalaisten ja virolaisten välillä ei pitäisi olla muita kieliä käytössä kuin heidän omat äidinkieltensä. Kreutzwald oli

²⁸⁷EPm 19.5.1865, PK.

²⁸⁸ EPm-L 23.6.1871; EPm 4.2.1881; Sakala 12.9.1881, PK; Kreutzwald-20 27.5.1868, Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus I; Kreutzwald-43 11.11.1870, Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus II, 118.

²⁸⁹Almberg 27.6.1870, Koidula ja Almbergi kirjawahetus, 28; Sakala 12.9.1881, PK, 19.9.1881; EPm-L 12.7.1878, hm; EPm-J, 5.11.1880; EPm 20.5.1881, 15.7.1881.

kirjeenvaihdossa useiden suomalaisten kanssa, joten hän varmasti olisi mielellään pystynyt suomen kieltä käyttämään. Lydia Koidulan suomen kielen taidosta hän oli oikein hyvillään. Koidula oli innokas opiskelemaan suomea ja halusi suomen kieliopin ja paremman sanakirjan. Niihin panostaminen olisi hänestä paljon tärkeämpää kuin viro–saksa-sanakirja, jota Wiedemann oli tekemässä.²⁹⁰

4.4. RAITISTUMALLA KUNNON KANSAKSI

Muiden seurojen rinnalle ruvettiin pian perustamaan raittiusseuroja, joiden perustaminen oli varsin helppoa. Yleishyödyllisenä pidettyä raittiutta edistävää seuraa varten lupa oli helppo saada. Raittiusseurojen tärkein vaihe osui vasta 1890-luvulle. Raittiusseurojen perustamisessa Suomen malli oli tärkeä. Lehdissä kerrottiin 1880-luvulla Suomen raittiusseuroista, joiden kaltaisia maallisia seuroja toivottiin perustettavan myös Viroon.²⁹¹ Jo ennen tätä raittiusasia oli paljon esillä lehdistössä. Kirjoitettiin opettavaan sävyyn virolaisten liiallisen alkoholinkäytön haitoista ja raittiiden ja kaikin tavoin kunnollisten elämäntapojen hyvistä puolista. Kalevipoegista saatiin esimerkkejä viinan haitoista: Kalevipoeg syyllistyi veritekkoon oluen sekoitettua hänen päänsä.²⁹² Usein nostettiin esiin mahdollisuus käyttää viinaan kuluva raha johonkin hyödyllisempään tarkoitukseen, kuten kirjoihin ja kulttuuriin.²⁹³ Suomalaisten vähäisemmästä alkoholien käytöstä kirjoitettiin useita kertoja. Sen katsottiin olevan yksi syy suomalaisten edistyneisyyteen virolaisiin verrattuna. Lehdistö antoi todella siloitellun kuvan suomalaisista pitäessään heitä esimerkkinä virolaisille. Toomas Karjahärm on todennut virolaisilla olleen täysin kritiikitön

²⁹⁰EPm, PK 12.12.1884; Kreutzwald-11 17.3.1868, Koidula-22 1.7.1869, Kreutzwald ja Koidula kirjavahetus I, 119, 327–328; Koidula 31.5.1870, Koidula ja Almbergi kirjavahetus, 24.

²⁹¹Aarelaid –Jansen 1982, 28; Karu 1985, 60–61; EPm 14.4.1882, PK, 30.1.1885.

²⁹²PPm 25.2.1859, Some, Karel; EPm 18.2.1870, PK, C.R.J; Epm-L 23.8.1878, hm; Kreutzwald 1998, 96, VI, 577–640.

²⁹³PPm 3.12.1858, Some Karel; EPm 5.12.1884, PK; Sakala-L 13.5.1878.

kuva suomalaisista.²⁹⁴ Uskoisin kuitenkin, ettei lehdistön välittämä kuva ollut virolaisen sivistyneistön todellinen uskomus suomalaisista vaan pikemminkin mallimaan imagoon sovitettu näkemys puhtaasta ja kaikin puolin moitteettomasta kansasta. Vaikka yleensä kerrottiin suomalaisten raittiista tavoista, kantautui Suomesta joskus tietoja runsaasta alkoholin käytöstä. Myös Kreutzwald oli sitä mieltä, että juopottelu oli myös Suomessa yleistä. Siitä huolimatta kansa oli edennyt huomattavasti virolaisia pidemmälle.²⁹⁵

Raittiuden korostaminen liittyi kaikenlaisen puhtauden ja sivistyksen hyvänä pitämiseen. Henkisesti korkealle tasolle kehittyneen kansan luonteen uskottiin heijastuvan ihmisten käyttäytymisestä ja tavoista. Niinpä lehdissä kirjoitettiin myös rehellisyyden, ahkeruuden, puhtauden ja kohteliaiden käytöstopojen puolesta.²⁹⁶ Toivottiin virolaisten omaksuvan tällaiset sivistyneet tavat ja ulkoisestikin näyttävän kuuluvansa sivistyskansojen joukkoon. Suomi oli myös näissä hyvissä tavoissa virolaisten esikuvana Suomessakaan asiat eivät olleet tapahtuneet itsestään, vaan niiden toteuttamiseksi oli vaadittu paljon työtä: kansan hengen herättämistä, kirjallisuuden edistämistä, kouluolojen parantamista.²⁹⁷ Tämä tieto toi lohtua siihen, että Virossa olisi mahdollista kehittyä ja sivistyä, kun vain toimittaisiin sitkeästi asian hyväksi. Tästä esimerkiksi lehtien kirjoittajat saivat varmasti uutta pontta työhönsä. Korkeammalle kehittyneiden kansojen tehtäväksi nähtiin “opettaa köyhempiä sukuveljiä”, “antaa näillekin osa sivistyksen onnesta”. Kerrottiin, että suomalaisilla oli karjalaisten parissa samanlainen tehtävä kuin virolaisilla setukaisten kanssa.²⁹⁸ 1880-luvulle tultaessa virolaiset pitivät itseään jo valmiina antaja-puolelle. Aiemmin Suomelle oli annettu “sivistyksen onnea” opettavan sukuveljen asema Vieroon nähden.

²⁹⁴PPm 3.12.1858, Some Karel, 19.12.1862; EPm 29.9.1871, PK Jannsenin Suomen-matkakirje; EPm 2.10.1879; Sakala-L 13.5.1878; Sakala 8.9.1884; Karjahärm 1999, 258.

²⁹⁵Sakala 31.12.1884; Kreutzwald 12.1.1865, Fr.R.Kreutzwaldi kirjavahetus VI, kirjad J.Kölerille, 126.

²⁹⁶PPm 1.2.1861, PK, 8.2.1861, PK, 15.2.1861, PK; EPm 6.4.1866, 15.12.1871, PK, 29.9.1879, PK, 11.2.1881.

²⁹⁷PPm 4.2.1859, Some Karel; EPm 6.10.1871, PK, Jannsenin Suomen-matkalta, 2.10.1879; Sakala-L 25.3.1878.

²⁹⁸Epm 2.6.1881, b.

5. ARVOSTUSTA KIELELLE, SIVISTYSTÄ KANSALLE

“Sest, mo rahvas, nõua sa
 Õppust taga lõpmata!
 Kõigest hingest seda puua!
 Ei sa läbi tungida
 Jõua kuskil, kui sa seda
 Püüad õpetuseta!”²⁹⁹

5.1. KIELELLISET OIKEUDET PÄÄOSASSA

5.1.1. TASA-ARVOA VIRON KIELELLE

Herderin mielestä kansallishengen ilmentäjistä luonnollisin oli kieli, jossa kansallinen tietoisuus tuli näkyviin kaikkein parhaiten. Koska kieli kuului ihmisen luontoon ja oli ihmisen kehittämä oli se siis samalla itsenäisen kansakunnan kehittämä. Inhimillinen ajattelu ja kieli kehittyivät rinnakkain, joten sekä kansan tapa ajatella että myös sen kulttuuri olivat riippuvaisia kielestä. Kielen kautta kansanluonne tuli hyvin näkyviin varsinkin runoudessa. Varhainen kansanrunous oli paitsi taiteellisesti arvokasta myös antropologisesti ja historiallisesti tärkeää: siinä oli säilynyt kansan oma, luonnollinen historia. Kielen voima oli Herderistä todella suuri.³⁰⁰ Yhteistä kieltä pidettiin kulttuuri-identiteetin kehittymisen kannalta jopa välttämättömänä, koska se oli sosiaalistamisen välineenä niin ylivoimaisen tärkeä väline. Kieleen oli kasautunut suunnaton määrä kulttuurista tietoa ja kulttuurin arvoja, jotka väistämättä vaikuttivat kielen käyttäjän ajatusmaailmaan. Tämä ajatus kielen merkityksestä sosiaalis-poliittis-kulttuurisen identiteetin perustavana määrittäjänä oli nationalismin luoma. Vanhassa agrarijärjestelmässä kielellä ei vielä ollut samaa merkitystä kansalliselle identiteetille kuin modernissa kansallisvaltiossa. Kieli oli ennemminkin sidoksissa sosiaaliseen asemaan kuin kansaan. Vasta kansallisuusliikkeen nousun myötä kieli sai nykyisen asemansa kansan määrittäjänä.³⁰¹

²⁹⁹Siis mun kansain, vaadi vaan/opetusta ainiaan!/Koko sielustas sitä pyydä!/Et sä läpi tunkea/voi lain jos mihin sä/pyrit opetuksetta! “Õpetus” Koidula 1969, 43.

³⁰⁰Nisbet 1999, 80–81; Kemiläinen 1964, 78–80.

³⁰¹Nisbet 1999, 79–80; Kuusela 1980, 9; Lehti 1998, 86–87.

Virossa oli totuttu siihen, että yläluokka puhui saksaa (tai pienemmässä määrin venäjää), kun taas viro oli ainoastaan talonpoikaisen rahvaan käyttämä kieli. Näin ollen virolaiset koulusivistystä hankittuaan yleensä vaihtoivat myös käyttämänsä kielen virosta saksaan, ns. rupesivat saksoiksi. Saksaksi rupeaminen ei rajoittunut pelkkään kielen vaihtamiseen, vaan sivistyneistöön nousseet virolaiset todella rupesivat pitämään itseään saksalaisina.³⁰² Eesti Postimehen pääkirjoituksessa selvitettiin ilmiön taustoja ja nykytilaa. Saksalaisiksi ryhtyneitä virolaisia kutsuttiin perinteisesti kadakasaksoiksi, katajasaksalaisiksi. Tämän pilkkasanan kerrottiin periytyvän jo 1600-luvulta. Tapa oli saanut alkunsa Saksasta, jossa italialaiset olivat saksalaisia korkeammassa asemassa. Vastaavaa tapahtui edelleenkin Saksassa: siellä oli paljon ihmisiä, jotka pitivät hienompana olla ranskalaisia, venäläisiä tai italialaisia. Tällaista toisen kansallisuuden omaksumista pidettiin perin typeränä tekona. Ihminen ei ollut oikeastaan kumpaakaan, ei virolainen eikä saksalainen. Kansan velvollisuus olikin yrittää taivuttaa katajasaksalaiset takaisin virolaisiksi.³⁰³ Kun halveksittava tapa oli saksalaisten perua, teki se koko asian yhä naurettavammaksi. Kovin korkeaan yhteiskunnalliseen asemaan ei virolaisen lehtikirjoituksen mukaan tarvinnut nousta muuttuakseen saksaksi: Vörossa ei enää kaupassakaan voinut asioida viroksi, kun oppipojatkin vaihtoivat kielen saksaan.³⁰⁴

Kun virolaisia uudessa tilanteessa ruvettiin nostamaan tasavertaiseen asemaan muiden kansojen kanssa, näkyi hyvin koko kansallisen heräämisen ensimmäisen vaiheen asetelma: taistelu saksalaisten ylivaltaa vastaan. Haluttiin päästä eroon vanhasta tavasta ruveta katajasaksalaiseksi. Sanomalehtien palstoilla aihe oli jatkuvasti esillä.³⁰⁵ Jakobson ihmetteli, ettei osattu tehdä eroa kansallisuuden ja säädyn välillä, vaan talonpoika ja saksalainen nähtiin toistensa vastakohtina. Jannsen muistutti ihmisiä, ettei virolainen voinut muuttua

³⁰²Itse asiassa sanan "saks" (saksalainen) ensisijainen tarkoituskin oli herra tai isäntä, vasta toinen saksalainen. Kahk 1985, 16; Zetterberg 1995, 69.

³⁰³EPm 27.4.1883, PK.

³⁰⁴EPm 1.4.1884; Alenius 1996, 20–21.

³⁰⁵Alenius 1996, 20–21; Esim. EPm 16.12.1864, 12.1.1866, 28.4.1871, 3.5.1878, 24.1.1879, 27.8.1880, 15.7.1881, 13.1.1882, 1.4.1884; EPm-L 22.11.1872; Sakala 23.5.1881.

saksalaiseksi, vaikka oppikin uuden kielen. Ihmisten pitäisi ymmärtää, että virolainen oli aina virolainen asuinpaikasta ja vaatteista huolimatta, joten kielen vaihtaminen kaupungissa oli aivan turhaa. Täysin samoilla linjoilla Jannsenin kanssa oli myös Jakobson, joka nimitti narriksi ihmistä, joka luuli olevansa jotain muuta kuin todellisuudessa oli. Jakobson kasasi vielä lisää tulisia hiiliä katajasaksalaisten pään päälle muistuttamalla, että juuri heillä, koulutetuilla virolaisilla, olisi mahdollisuus tehdä paljon oman kansansa, virolaisten, hyväksi.³⁰⁶

Virossa vallitseva tilanne rinnastettiin mielellään Suomeen: virolaisten ja saksalaisten tilanteen ajateltiin olevan suoraan verrannollinen suomalaisten ja ruotsalaisten asemaan Suomessa. Itse asiassa aivan suoraa rinnastusta ei voi tehdä, saksalaiset ja virolaiset toisistaan erottava juopa oli paljon suurempi kuin vastaava Suomessa, jossa kieliraja ei tarkoittanut kansallista eikä sosiaalista rajaa. Virossa kieliryhmät muodostivat myös eri kulttuurikerrokset, jotka olivat varsin itsenäisiä, eivätkä juurikaan integroituneet. Kun Suomea kuitenkin pidettiin esimerkkinä, virolaisista tuntui rohkaisevalta kuulla Otto Donnerilta Suomesta, että Suomessakin oli aiemmin, 1840-luvulla, ollut tapana, että kieli vaihdettiin ruotsiin, kun saatiin koulutusta. Oli siis mahdollista, että tavat muuttuisivat Virossakin. Nyt olisi vain huolehdittava, että virolaiset lopettaisivat oman kansansa hylkäämisen.³⁰⁷

Virolaiset ottivat mielellään Suomen tilanteen esimerkiksi kansan kielen mahdollisuudesta nousta arvostetumpaan asemaan. Suomessa suomen kielen oikeudet kehittyivät huomattavasti nopeammin kuin viron vastaavat. Ea Jannsen on vertaillut suomen ja viron oikeuksia seuraavalla tavalla: vuonna 1831 perustettiin suomenkielinen SKS, kun sen vastine ÖES vuodelta 1838 oli vielä saksankielinen. Vironkielinen kirjallisuusseura EKmS perustettiin vasta vuonna 1872. Suomen kieli tuli lukioihin vuonna 1841, vuonna 1856 pidettiin ensimmäinen suomenkielinen luento yliopistossa ja vuonna 1863 suomi ja ruotsi

³⁰⁶EPm 16.12.1864 PK 12.1.1866, PK, C.R.J; Sakala 23.5.1881, PK.

³⁰⁷Karjahärm 1994, 1797; Kreutzwald Hurtille 17.1.1865, Fr.R. Kreutzwaldi kirjavahetus VI, 87–88.

olivat lainkin mukaan tasavertaiset kielet. Viro sai vastaavat oikeudet vasta vuonna 1917.³⁰⁸ Esimerkiksi Suomessa vierailnut Mihkel Veske kirjoitti haltioituneena Suomen sivistyneistön kielenkäytöstä: SKS:n 50-vuotisjuhlassa hän ei ollut kuullut juurikaan puhuttavan ruotsia, mikä hänestä osoitti suomalaisten rakkautta ja arvostusta kieltään kohtaan. Koulutetut miehet käyttivät täysin häpeämättä suomen kieltä, eivätkä edes nähneet sen käyttämisessä mitään ihmettelemisen aihetta. Antti Almberg kirjoitti Lydia Koidulalle, että kansallisen itsetunnon herättämiseen kuuluu oleellisena osana, että sivistyneistö puhui samaa kieltä kuin kansa.³⁰⁹ Erittäin hyvin Suomen esikuva-asema tulee esiin Perno Postimees -lehdessä esitetyssä pyynnössä: “Eesti keele eest ka sell’ kombel hooit kanda ja temale auu teha, n’agu Soomlased oma keele eest hooit kannavad, olgu iga Eestlasele alaline püüdmine ja hooit.”³¹⁰

Virolaisten kielenkäyttöä kohtaan osoitettiin paheksuntaa. Sivistyneistön seurustelukieleksi viro nousi vasta 1900-luvun alussa, joten lehdistöllä oli aihettakin olla harmissaan: kovin nopeasti se ei onnistunut tavoitteitaan täyttämään. Kolmansilla laulujuhilla käytetty saksan kieli nostatti esiin suurta ihmetystä: eikö viro kelvannutkaan käyttökieleksi, jos vähänkin osasi saksaa? Oltiin närkästyneitä siitä, että juhlapuheissa oppineet miehet kyllä puhuivat viron kauneudesta, mutta käytännössä puhuivat keskenään saksaa. Myös Vanemuine-seurassa kieliasia koettiin ongelmaksi. Kaupunkilaiset olivat niin juurtuneita saksan kielen käyttöön, että heitä oli vaikea saada vaihtamaan kieltään viroon, vaikka sitä yritettiinkin. Seuran pöytäkirjat ja viralliset tiedotteet kirjoitettiin kuitenkin alusta asti viroksi.³¹¹ Kieliasiaan kiinnostivat huomiota myös Kreutzvald ja Lydia Koidula kirjeenvaihdossaan. Suuri osa näiden kahden viron kielen kauneuden ja ainutlaatuisuuden ylistäjän kirjeistä on kirjoitettu saksaksi. “Pean ütlema, et seda wõõral keelel saan tegema, sest et mul kogunist

³⁰⁸Jannsen 1985, 54.

³⁰⁹EPm-J 29.10.1880; Sakala-L 31.1.1881; Almberg 26.5.1870, Koidula ja Almbergi kirjavahetus, 19.

³¹⁰Viron kielelle samalla tavalla antaa huolta ja arvostusta kuin suomalaiset omalle kielelleen olkoon jokaisen virolaisen ainainen pyyntö ja huoli. EPm 3.5.1878; Perno Postimees.

³¹¹Raun 1989, 102; EPm 27.8.1880, G.S.; Põldmäe 1978, 51.

wõimalik ei ole oma mõtteid emakeelel nõnda wäljütleda, kuda ma soowin.”“Nagu igakord, kus emakeele tundmine ei ulata, on sõnad praegu jälle wõera radadele eksinud.”³¹² Saksa oli vielä tässä vaiheessa monen kansallisista asioista kiinnostuneen äidinkieli, joten oli luonnollista, että sen käyttö tuntui helpommalta keskinäisessä kanssakäymisessä, vaikka mielellään olisikin viron kieltä käytetty. Tilanne oli kuitenkin kehittynyt, sillä vielä edellisen polven estofiilit, viron kielen kehittäjiä hekin, eivät viron kieltä mielellään edes käyttäneet; esim. Faehlmann ja Masing olivat vielä vakaasti saksalaismielisiä eivätkä pitäneet itseään virolaisina, vaikka olivat viron kielen ja muinaisuuden tutkimista kehittämässä.³¹³

Kielen – ja samalla oman kansan – arvostus tuli hyvin näkyviin myös nimien käytössä. Virossa omaperäiset, pakanalliset etunimet olivat vaihtuneet lähinnä 1400-luvulla kristillisiin, yleensä pyhimyksiin liittyviin nimiin. Nyt vanhoja nimiä ryhdyttiin jälleen arvostamaan. Kotimaisten nimien käyttö nähtiin suorana osoituksena kansallishengen kasvusta: “Kansallishengen kasvua voi huomata kaikkialla, esim jyvaskyläläisten naisten kansallispuvun käytössä sekä suomalaisten nimien lisääntymisessä.” Suomessa ruotsalaisia nimiä oli ruvettu suomentamaan, mutta Virossa tällaista toimintaa ei ollut näkyvissä. Suomalaisten esimerkillisestä käytöksestä oli virolaisten mielestä hyvä osoitus Yrjö Koskinen, joka aateloinnin jälkeen piti suomalaisen nimensä.³¹⁴ Vanhojen, kauniiden etu- ja sukunimien käyttöön ottamista suositeltiin useaan kertaan ja paheksuttiin vaikeiden saksalaisten nimien käyttöä, jota esiintyi varsinkin maalta kaupunkiin muuttavien keskuudessa.³¹⁵

³¹²Minun pitää sanoa, että joudun tekemään tämän vieraalla kielellä, koska minun ei ole mahdollista sanoa ajatuksiani omalla äidinkielläni niin kuin haluan. Kreutzwald-3, 7.1.1868, Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus I, 31; Niin kuin aina, kun äidinkielen tunteminen ei riitä, ivat sanat jälleen vieraille poluille eksyneet. Koidula-12, 11.5.1868, Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus I, 179.

³¹³ Zetterberg 1995, 69.

³¹⁴ EPm-L 30.8.1878, hm; Viires 1995, 179; EPm 21.11.1884.

³¹⁵EPm-L 12.7.1878, 30.8.1878; EPm 16.1.1885.

Suomalaisiin verrattuna oli syytä ryöpyttää edelleen omaa saksalaista yläluokkaa: vaikka Suomessakin oli ruotsinkielinen väestönosa olemassa, tunsivat virolaisten lehtimiesten mukaan mielensä suomalaiseksi. Suomessa ruotsalaisten ja suomalaisten välillä ei ollut yhtä suurta eroa kuin virolaisten ja saksalaisten. Toisin sanoen suomalaiset olivat yksi kansa.³¹⁶ Kielenkään ei pitäisi olla ylittämätön muuri kansallisuuden tuntemisessa. “Suomessa kaikki ovat syntyperästä, kielestä, säädystä riippumatta suomalaisia, mikä on suomalaisten ja Suomen vahvuus.”³¹⁷ Suomessa ei aina oltu samaa mieltä. Antti Almberg uskoi kestävän ainakin vuosisatoja, ennen kuin Suomen ruotsinkielinen tavallinen kansa muuttuisi suomalaiseksi. Tässä suhteessa hän uskoi estomaanien työn olevan jopa fennomaanien työtä helpompaa, heillä saksankieliset olivat vain yläluokkaa.³¹⁸ Jos Suomessa oli mahdollista sulauttaa kaksi eri kieltä puhuvaa kansanryhmää yhdeksi, samanmieliseksi kansaksi, pitäisi Virossakin pystyä siihen. Jakobson oli nähnyt laivamatkallaan Suomeen myös Viron saksalaisia, joita ei hänen mukaansa olisi erottanut virolaisista ilman kieltä. Kun he kerran olivat virolaisia, olisi heitä Jakobsonin mielestä myös kutsuttava virolaisiksi – aivan kuten Suomessa kaikki olivat suomalaisia. Kansallismieliset ajattelivat, että jos saksalainen yläluokka alkaisi pitää itseään virolaisena, olisi tämä väistämättä osoitus siitä, että virolaisuus oli noussut yhtä hyväksyttäväksi kansallisuudeksi kuin mikä tahansa muukin. Virolaiset voisivat laskea itsensä täysivaltaiseksi eurooppalaiseksi kansaksi. Parhaiten tähän tavoitteeseen eli saksalaisten virolaistamiseen päästäisiin, jos kielen tasoa onnistuttaisiin kohentamaan, jolloin saksalaiset helpommin kiinnostuisivat siitä.³¹⁹

Virolaisten suhtautumisessa äidinkieleensä on näkyvissä puolustelevia kantoja, jotka kertovat jonkinlaisesta alemmuudentunteesta. Tämä oli varmasti seurausta siitä, että viron kieli oli pitkän aikaa ollut rajattuna ainoastaan tavallisen kansan kieleksi, kun kaikki virallinen kielenkäyttö oli tapahtunut saksan avulla. Nyt nähtiin tarpeellisenä todistella, että

³¹⁶Esim. EPm 14.7.1871, 1.9.1871, 6.10.1879; EPm-L 1.1.2.1876; Sakala-L 25.3.1878, 13.5.1878.

³¹⁷EPm 6.10.1879.

³¹⁸Almberg 27.6.1870, Koidula ja Kreutzwaldi kirjavahetus, 28.

³¹⁹EPm 7.1.1873, N.N; Sakala-L 13.5.1878.

viron kieli oli aivan yhtä hyvä kuin mikä tahansa muukin kieli; sitä käyttävän kansan voisi ilman muuta laskea kuuluvan sivistyskansojen joukkoon. Viron kielen kuvailtiin olevan ihmeen rikas eikä yhtään muita huonompi. Sen ajateltiin olevan kuin kouluttamaton lapsi, joka sopivasti ohjattuna kasvaisi täyteen mittaansa. Kansa, joka halusi sivistyä ja kehittyä, ei voinut jättää kieltäänkään kehittämättä. Vielä tällä haavaa viron kielen nähtiin olevan esimerkiksi sanastoltaan puutteellista. Kielen eri murteet kukoistivat elinvoimaisina, ja niissä nähtiin mahdollisuus kirjakielen kehittämiseen: murranoista saataisiin hyvin apua kielen aukkojien paikkaamiseen. Niiden käyttöä pidettiin parempana kuin vieraista kielistä lainaamista. Suomen kielestäkin olisi mahdollista saada apua sanaston laajentamisessa, mutta olisi toimittava harkiten, jottei kävisi kuin joskus, kun suomen sanoja oli "otettu hölmösti viron asemaan".³²⁰

Sanavaraston kehittämisen lisäksi kieltä auttaisi, jos sitä aina yritettäisiin puhua mahdollisimman puhtaasti ja jo pieniä lapsia opetettaisiin arvostamaan omaa kieltään. Kielen nauttimaa arvostusta lisääisivät suuresti sen opettaminen kouluissa samoin kuin "hyvien ja hyödyllisten" kirjojen julkaiseminen. Näin kieli saataisiin kehittymään joka tieteenalalla. Lisäksi viro olisi saatava viralliseksi virkakieleksi ja teiden nimikyltit ja kauppojen kyltit viroksi. Viron kieli siis kaipasi edelleen kehittämistä ja arvostuksen kasvua, jotta siitä tulisi raamatun, saaman ja laulun kieleksi kelvollinen.³²¹ Myös laulukielenä viron uskottiin olevan hyvä. Tätä todisti jo sekin, että oli tehty suomenkielistä oopperaa, joka osoitti suomen olevan aivan italian veroinen tässä tehtävässä. Jos suomi taipuisi oopperan kieleksi, niin totta kai virokin. Viron kielelle haaveiltiin tasavertaisia oikeuksia hallinnon kielenä. Saksa oli kuitenkin hallitsevassa asemassa koko 1800-luvun, kunnes se vähitellen venäläistämistoimenpiteiden seurauksena rupesi menettämään asemiaan venäjälle.

5.1.2. ALEKSANTERINKOULU – SUURI UNELMA

Kieltä korostettiin paljon kouluasioissa. Herderin ajatusten mukaisesti koulutuksen

³²⁰PPm 1.8.1862, PK, 4.9.1863; EPm 14.1.1873, "N.N.

³²¹PPm 4.9.1863; EPm-L 17.11.1876; EPm 31.3.1882, PK; Raun 1989, 84.

katsottiin onnistuvan parhaiten omaa kieltä käyttäen. Omakielinen koulutus takaisi sen, että koulutettavat omaksuisivat kielen mukana sen sisältämät kansallisuutta vahvistavat piirteet. Vieraalla kielellä tapahtuva koulutus voisi sen sijaan kammeta ajatustavan vieraille raiteille.³²² Virolaisten oli mahdollista saada omakielistä opetusta vain aivan alimmalla kouluasteella. Kaivattiin korkeamman tason koulutusta omalla kielellä. Baltiansaksalaiset ja venäläiset olivat suurelta osin sitä mieltä, että virolaiset olivat maanviljelijäväestöä, jolla ei ollut tarvetta korkeammalle koulutukselle. Koulutettaessa heidän kohtalonsa olisi joka tapauksessa omaksua saksalainen tai venäläinen kansallisuus.³²³

Kielellisistä oikeuksista taisteltaessa nousi esiin ajatus korkeamman tason vironkielisestä koulusta. Hurt esitti ajatuksen vironkielisestä oppikoulusta vuonna 1869. Aiemminkin koulusta oli puhuttu, sillä jo vuonna 1863 Kreutzwald kirjoitti Kölerille asiasta. Tällöin hän viittasi koulua vastustavien konservatiivien pelkäävän koulun perustamisen myötä Virossa tapahtuvan samanlaista kansallista kääntymistä kuin Suomessa oli jo tapahtunut.³²⁴ Suomalaisten toiminta oli lähtökohtana ajatukselle virolaisesta oppikoulusta. Tarkemmin sille on uskottu olleen kimmokkeena Jyväskylään vuonna 1858 perustettu suomenkielinen oppikoulu.³²⁵ Lupa Aleksanterinkoulun rahankeruulle saatiin 14.8.1869. Koulusta oli tarkoitus tulla virolaisten vapauden pysyvä muistomerkki. Vaikka ajatus koulusta oli lähtöisin Viljandimaalta, oli Aleksanterinkoulun pääkomitean ensimmäisessä kokouksessa marraskuussa 1871 mukana myös Köler, mikä ilahdutti suuresti Jakobsonia, jonka mielestä tarttolaiset olivat liian saksalaismielisiä. Pietarin virolaisten osuus jäi kuitenkin varsin

³²²Kemiläinen 1964, 79–80.

³²³Thaden 1984, 221.

³²⁴Andersen 1995, 104; Kreutzwald 12.11.1863, Fr.R. Kreutzwaldi kirjavahetus VI, 102.

³²⁵Raun 1985b, 574. Jyväskylää ihailtiin muutenkin suomalaisuuden kehtona. Seminaarin kerrottiin olevan Suomen suurin ja tärkein. Kaiken kaikkiaan opettajien koulutus Suomessa oli hyvällä mallilla. Jyväskylän hyvää mainetta selittää esimerkiksi Albergin Koidulalle kertoma mielipide, kuinka Turkuun verrattuna Jyväskylä oli todella suomalainen kaupunki; Turku sen sijaan ruotsalaisuuden pesäke. EPM 7.7.1876; Alberg 27.6.1870, Koidula ja Albergi kirjavahetus, 29.

pieneksi Aleksanterinkoulu-asiassa. Esimerkiksi rahallinen tuki oli vaatimatonta.³²⁶

Hurtista tuli pääkomitean pitkäaikainen puheenjohtaja. Hän piti Aleksanterinkoulun asioita paljon esillä. Puheillaan ja kirjoituksillaan Hurt halusi yhdistää talonpoikaisväestöä kansallisen liikkeen johtajiin kouluasiassa. Vuonna 1871 hän kertoi hyvin yksityiskohtaisesti, mikä kouluhankkeen tarkoitus oli ja pyysi kansaa osallistumaan koulun perustamiseen. Hän perusteli koulun saamisen tärkeyttä pääasiassa omakielisen oppimisen hyvillä puolilla: Äidinkielellä oppiminen oli kaikkein tehokkainta, vieraalla kielellä oppiminen sen sijaan haitallista varsinkin sydämen herättämisen ja sivistämisen puolesta. Vieraalla kielellä opiskelu erkaannutti kansasta, jolloin ei saataisi kansan johtajia ja valaisijoita, kun oppineet miehet pitäisivät itseään saksalaisina, vaikka eivät sitä olleet. Kun viron kieltä käytettiin kaikessa muussa, miksei koulussakin. Kouluopetus myös edesauttaisi viron kielen kehittymistä ja kirjavarannon kasvua. Vielä Hurt painotti, ettei kyse ollut vain Viljandin vaan koko kansan asiasta. Myöhemmässä lehtikirjoittelussa palattiin usein äidinkielen opetuksen tuomiin hyötyihin. Tällöin korostettiin koulutuksen tuomaa etua kansan kehitykselle sekä Jumalan kaikille kansoille antamaa yhtäläistä arvoa.³²⁷

Aleksanterinkoulu-toiminnasta kehittyi ensimmäinen maanlaajuinen organisaatio ja varsinainen massaliike. Se oli ensimmäinen koko kansaa koskettanut organisaatio, jolla oli paikallisia toimikuntia neljässä viidesosassa Vironmaan ja lähes kaikissa Pohjois-Liivinmaan kunnista. Juuri laajuus lisäsi liikkeen merkittävyyttä Viron kansalliselle liikkeelle. Lisäksi keräystä järjestävän johtokunnan ja paikallisten toimikuntien edustajien kaksi kertaa vuodessa pidetyt kokoukset olivat hyvä tilaisuus erilaisten kulttuurikysymysten pohtimiseen. Eesti Postimehessä todettiin hyvillään koulun hyväksi tehtävän työn etenevän mallikkaasti: "Eesti rahvas on igal pool Aleksandri-kooli hääksi hoolsale tööle ärkanud."³²⁸ Samoin kehuttiin ihmisten pitävän Aleksanterinkoulua tärkeänä hankkeena, mitä osoittivat

³²⁶Pöldmäe 1988, 73; Pöldmäe 1985, 121.

³²⁷Andersen 1995, 104; EPm-L 1.12.1871 15.11.1872, Hurt, 22.11.1872, Hurt, 9.11.1877, Hurt; EPm 26.12.1873, Hurt, 22.2.1878, Hurt.

³²⁸Jansen 1993, 348; Raun 1989, 99; Viron kansa on joka puolella Aleksanterinkoulun hyväksy herännyt huolelliseen työhön. EPm 5.8.1881.

esimerkiksi häissä ja muissa juhlissa usein järjestettävät rahankräykset asian hyväksi. Ainakin Tarton maakunnassa tiedettiin tällaista tapahtuneen.³²⁹ Rahaa kerättiin ahkerasti ja sitä myös saatiin hyvin kokoon. Lehdessä kehoitettiin rahankeruun tehostamiseen ja annettiin väliaikatietoja rahan kartumisesta. Kuitenkin jotkut epäilivät suuresti vaadittavan rahasumman kokoon saamisen mahdollisuutta. Esimerkiksi Eesti Postimeheen kirjoitti asian onnistumista epäilevä kouluvanhin Võrun maakunnasta. Aleksanterinkoulun onnistumisen epäilijöihin kuului myös Kreutzwald. Hän oli alusta asti sitä mieltä, ettei kouluhanke venäläisten politiikan takia tulisi onnistumaan. Hän arveli kouluhankkeen lopputuloksen olevan “uusi mylly, jossa jyvät jauhetaan venäjän jauhoksi”. Hurt oli pahoillaan siitä, etteivät kaikki olleet tukemassa kouluasiaa ja puolusteli koulun onnistumisen mahdollisuuksia puheessaan, joka julkaistiin myös lehdissä.³³⁰

Kuten muuallakin kansallisen liikkeen toiminnassa, myös Aleksanterinkoulu-hankkeessa tuli näkyviin liikkeen jakautuminen kahteen vastakkaiseen ryhmään. Vuonna 1883 asia huomioitiin Postimehessäkin. Tämän jälkeen koulukiistoista oli jatkuvasti juttuja. Samana vuonna lehdessä kerrottiin suomalaisten vihdoinkin ottaneen kantaa Aleksanterinkoulun tapahtumiin. Lehdessä oltiin iloisia Suomettaren mielipiteestä, joka piti syytä Hurtin erottamiseen pääkomitean johdosta liian pieninä.³³¹

Koulua oli alun perin suunniteltu virolaisten vapauden muistomeriksi. Näin ollen ajateltiin asian loppuun saattamisen sopivan hyvin Aleksanteri II:n juhluvoiteen hänen oltuaan 25 vuotta vallassa. Se olisi “paras juhluvoiteen muistamista”.³³² Koska koulusta haluttiin vapauden muistomerkki, joka osoittaisi, että virolaiset osasivat arvostaa vapauttaan, pidettiin ensimmäisenä ja suurimpana toiveena sitä, että Aleksanterinkoulusta tulisi todella virolainen. Tuon ajan käsitysten mukaisesti tällä tietenkin tarkoitettiin, että opetuskielen tuli

³²⁹EPm 21.7.1882.

³³⁰EPm-L 18.1.1878, P.S.; Kreutzwald-15 21.4.1868, Kreutzwald ja Koidula kirjawahetus I, 160, -30 27.4.1869, 298, -33 1.10.1869, 395; Mis Aleksandri-koolile vasta pannakse ja mis selle pääle kosta 1872, Jakob Hurt 1939, 106–109.

³³¹EPm 9.3.1883; EPm 24.8.1883.

³³²Sakala 22.3.1880, PK.

olla viro. Aleksanterinkoulua voitiin sanoa virolaiseksi vain, kun opetuskieli oli viro.³³³

Vuonna 1885 aiemmat onnistumisenuskoa täynnä olevat kirjoitukset puuttuivat täysin. Tilalla oli uutisia, jotka kertoivat, kuinka ministeriön käskystä Aleksanterinkoulun apukomiteat ja pääkomitea oli lakkautettava. Parin kuukauden kuluttua komiteoiden kerrottiin jälleen toimivan, mutta asioiden jatkumisesta ei ollut mitään varmuutta. Kun koulu lopulta avattiin venäläistämiskauden jo alettua vuonna 1888, se alkoi kaikkien suunnitelmien vastaisesti toimia venäjän kielisenä oppikouluna.³³⁴

5.2. KEHITTYVÄ LEHDISTÖ

5.2.1. KANSALLISEN HERÄTYKSEN KESKUS

Lehdistöllä oli merkittävä osa kansallisessa herätyksessä: nimenomaan sanomalehdistön ansiosta suurella ihmisjoukolla oli mahdollisuus ajatella itseään ja suhdettaan muihin ryhmiin aivan uudella tavalla. Ilman taloudellisten, teknologisten ja viestinnällisten käytäntöjen tukea, joihin lehdistö kuului, kansallistunne olisi jäänyt tyhjän päälle. Sen levittäminen laajoille piireille olisi ollut mahdotonta.³³⁵ Sivistyneistön pääasiallinen toimintamuoto oli kirjoittaminen. Yksi kanava julkaista tekstejä olivat sanomalehdet. Pertti Karkaman mukaan sivistyneistö halusi kertomuksillaan ajaa kansakunnan ja kansan asiaa sekä perusteli omaa toimintaansa ja pyrki oikeuttamaan sen päämäärät. Tämä tapahtui rakentamalla kansasta kuvaa historiallisena toimijana ja vahvistamalla omaa identiteettiä kulttuurisena ja poliittisena subjektina.³³⁶ Koko 1800-luvun jälkipuoliskon virolaista lehdistöä voi pitää kansallisuusliikkeen äänenkannattajana. Sille oli tyypillistä pyrkimys vaikuttaa lukijoiden mielipiteisiin ja innostaa heitä aikakauden uusien aatteiden ja päämäärien noudattamiseen. Lehdistössä tiedostettiin tämä tehtävä. Lehdet kirjoittivat omasta tehtävästään esimerkiksi kertoen, että lehtien tehtävä oli auttaa, että suomalaisten

³³³EPm 18.7.1884, PK, 8.5.1885.

³³⁴Sakala 9.2.1885, 20.4.1885; Raun 1989, 99.

³³⁵Anderson 1991, 36; Sevänen 1999, 33.

³³⁶Karkama 1999, 90–91.

etumatka sivistyksessä saataisiin kiinni tai kehittää uutta, onnellisempaa virolaista sukupolvea.³³⁷ Jakobson julisti sanomalehtien olevan kansan hengen julkilausuma. Lehdet saattoivat hänen mukaansa laajentaa kansan hengenenelämää ja ulottaa sen laajempiin kansanosiin.³³⁸ Tärkeää oli nimenomaan mahdollisuus esittää tietoja kansallisten tavoitteiden mukaisesti väritettynä. Sanomalehtiä, varsinkin suurimpia, Sakalaa ja Eesti Postimeestä, voikin pitää valistustyön keskuksina³³⁹.

Kansallisen liikkeen johtomiehet olivat hyvin tietoisia lehdistön suuresta merkityksestä ajamilleen asioille. Niinpä lähes kaikki johtavat intellektuellit osallistuivat suoraan lehtitoimintaan. Johann Köler oli oikeastaan ainoa, jolta puuttui suora kosketus lehtityöhön.³⁴⁰ Lehdistön tärkeänä pitämistä osoitti myös tarkkaavaisuus, jolla vironkielisen lehdistön kehittymistä seurattiin. Riemuiten kirjoitettiin uusista vastikään perustetuista lehdistä. Lehtiä perustettiin jatkuvasti lisää: vuosina 1857–1882 lehtien lukumäärä nousi viidestä kahteenkymmeneen.³⁴¹ Sakalan ja Postimehen välille syntynyt kiistely pian Sakalan alettua ilmestyä sai paljon palstatilaa. Jatkuvasti myös toivottiin, että riidat saataisiin sovittua ja voitaisiin toimia yhteistyössä tärkeiden asioiden hyväksi. Ymmärrettiin, ettei voimia kannattaisi hajottaa keskinäiseen kiistelyyn, mutta niin kävi kaikesta huolimatta. Lehtityöskentely ei kuitenkaan kerännyt osakseen pelkkää ylistystä; Kreutzwaldin mielestä Lydia Koidulan olisi pitänyt jättää työskentely Eesti Postimehen lisälehdessä. Hän oli sitä mieltä, että kestäisi vielä kauan aikaa ennen kuin koulut onnistuisivat kasvattamaan kunnan lukijoita lehdille. Lisäksi lehdissä Koidulan työt menisivät hukkaan, sillä ne säilyisivät vain muutaman hetken, kun taas kirjoissa runot säilyisivät niin kauan kuin viron kieltä osattaisiin.³⁴²

³³⁷Lauk 1986, 283; EPm-L 1.8.1878; EPm 7.1.1881.

³³⁸Sakala 16.2.1880.

³³⁹Jansen 1993, 345; Veidemann 1999, 289.

³⁴⁰Raun 1985a, 394.

³⁴¹EPm 22.3.1878, 4.2.1881, 16.12.1881, PK, 7.3.1884, 24.7.1885; Sakala 14.2.1881, 5.5.1884; Raun 1985a, 391.

³⁴²Kreutzwald-30 27.4.1869, Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus I, 297.

J.V. Jannsen hallitsi lehtialaa Virossa 20 vuotta aina Sakala-lehden perustamiseen saakka vuonna 1878.³⁴³ Tärkeänä apuna Jannseilla oli tyttärensä Lydia Koidula. Tämä valitteli Kreutzwaldille sanomalehtityöstä aiheutuvaa vaivaa, sillä lähes kaikki lehden jutuista kulkivat hänen kauttaan ja lisäksi hänen oli viikoittain kirjoitettava osoitteet yli 700 lehteen.³⁴⁴ Jannsenin lehdillä Perno Postimehellä ja Eesti Postimehellä oli vielä pitkälti kansanvalistukseen pyrkivä tehtävä. Kesäkuussa 1857 ilmestymisensä alkanut Perno Postimees ei edes julkaisulupansa mukaan saanut puuttua poliittisiin aiheisiin. Kuitenkin se oli kansallisuuskysymykselle pitkä harppaus eteenpäin käsitellessään aiheita, jotka tukivat kansallista itsetietoisuutta ja loivat uskoa virolaisten tulevaisuuteen. Loppuvuonna 1863 Jannsen perusti uuden lehden, Eesti Postimehen, Tarttoon. Hän halusi uudessa lehdessä jatkaa Perno Postimehen linjaa, jossa tärkeällä sijalla olivat kansallisessa hengessä sivistävät aiheet sekä kaikki kansaa koulutuksellisesti, kristillisesti ja moraalisesti eteenpäin vievät kirjoitukset. Samantapaisella linjalla jatkoivat Jannsenia seuraavat toimittajat. Esimerkiksi vuonna 1881 päätoimittajaksi astunut A.Grenzstein ilmoitti lehden toimivan kasvatuksellisessa ja kristillisessä hengessä virolaisten kehittämiseksi.³⁴⁵

Lehdistö oli myös poliittisesti merkittävä tekijä. Yleisesti ollaan sitä mieltä, että ensimmäinen poliittiseksi lehdeksi laskettava lehti oli C.R. Jakobsonin Sakala.³⁴⁶ Vaikka lehdissä oi aikaisemminkin käsitelty vallitsevia epäkohtia, ei ennen ollut esitetty poliittisia vaatimuksia. Sakalan tavoite oli opettavaisen ja moralisoivan asenteen sijaan saada lukijat tietoisiksi sosiaalisesta tilanteestaan, kehittää heidän arvostuksiaan ja nostaa esiin ongelmia. Lehtien ja niiden toimittajien ympärille syntyivät myös ensimmäiset puolueet, mikä oli luonnollista kehitystä lehdistön politisoitumisen yhteydessä. Nämä tosin eivät olleet tiukasti järjestäytyneitä puolueita vaan varsin vapaita ryhmittymiä. Hurt vetäytyi jo varhain etäämmälle Sakalasta. Lehdistön ympärillä tapahtunut jakautuminen laajeni muihinkin

³⁴³Raun 1985a, 394.

³⁴⁴Koidula - 11. 6.5.1868. Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus I, 163.

³⁴⁵Eesti ajakirjanduse teed ja ristteed 1994, 93, 99, 117; EPm 7.1.1881.

³⁴⁶Esim. Eesti ajakirjanduse teed ja ristteed 1994, 153; Lauk 1986, 283; Raun 1985a, 397.

koko maan kattaviin yrityksiin. Vasta Jakobsonin kuolema vuonna 1882 lopetti kiistelystä.³⁴⁷

Viron lehdistö pysyi pitkään ammatillisesti varsin vaatimattomalla tasolla ja oli tietyllä tavalla kansanomainen. Kansan kirjoitustaidon noustessa lehtiin kirjoittavien ihmisten määrä nousi. Kirjoittajat olivat usein kansallisista asioista innostuneita talonpoikia ja kyläkoulujen opettajia.³⁴⁸ Lehdistön lähellä kansaa pysyttelevä tyyli saattoi auttaa sivistyneistöä levittämään haluamiaan asioita kansan keskuudessa, kun kirjoittelua ei käyty liian käsitteellisellä ja korkealla tasolla. Jakob Hurt, joka toimi Eesti Postimehen lisälehdien toimittajana puoli vuotta vuonna 1871, oli poikkeus tässä asiassa. Hänen kirjoituksensa liikkuvat useimpia muita teoreettisemmalla tasolla. Koidula ei ollut tyytyväinen Hurtin lisälehteen. Hän uskoi, ettei kansa pitänyt Hurtin tyylistä kirjoittaa, vaan toivoisi enemmän ”mukavaa luettavaa”. Hurtille sen sijaan tuntui olevan tärkeää vain oman asiansa esille tuominen. Samantapaisia ajatuksia oli Kreutzwaldilla. Lukijatkaan eivät ottaneet lehteä ja Hurtin tyyliä omakseen, joten sen suosio jäi varsin pieneksi. Hurt pettyi lukijoihinsa, joille kirjoitukset olivat liian vaikeaa luettavaa. Tämä oli yksi syy, ettei hän jatkanut kauempaa lisälehdien toimittamista.³⁴⁹

5.2.2. ESIKUVIA RAJOJEN TAKAA

Toivo Raunin mukaan Latvian lehdistö oli mallina virolaisille. Siellä ensimmäinen kansankielinen lehti perustettiin vuonna 1856, eli vuotta aiemmin kuin Perno Postimees. Tärkeimmäksi esikuvaksi nousi kuitenkin vuonna 1862 perustettu Pērgas Avīzes, jota pidetään ensimmäisenä latvialaisena poliittisena sanomalehtenä. Myös ensimmäinen päivittäin ilmestyvä lehti syntyi Latviassa huomattavasti Viroa aiemmin, jo vuonna 1877. Viroon se saatiin vuonna 1891. Esimerkin asemassa kansallisen lehdistön luomisessa oli

³⁴⁷Eesti ajakirjanduse teed ja ristteed 1994, 146–147, 153; Karjahärm 1996, 2564; Jansen 1995, 36.

³⁴⁸Jannsen 1993, 347; Eesti ajakirjanduse teed ja ristteed 1994, 31; Lauk 1986, 283; Kuitenkin lehdet pysyivät aina 1880-luvun loppuun saakka ”yhden miehen lehtinä”. Lauk 1986, 284.

³⁴⁹Koidula-42 19.2.1871, Kreutzwaldi ja Koidula Kirjawahetus II, 164–165; Põldmäe 1988, 84–86; Eesti ajakirjanduse teed ja ristteed 1994, 130.

myös suomalainen lehdistö.³⁵⁰ Erimaalaisten lehtien nostaminen esimerkkiasemaan tuli hyvin esille, kun Eesti Postimehen uusi päätoimittaja K.A. Hermann kuvaili tulevaa toimituslinjaansa: hän kertoi seuraavansa saksalaisten, venäläisten, suomalaisten ja latvialaisten lehtien kirjoittelua.³⁵¹ Virolaisessa lehdistössä juuri suomalaisten lehtien esikuva-asema nostettiin usein esille: kerrottiin Suomessa ilmestyvien lehtien sekä niiden tilaajien määrästä, jotka molemmat olivat huomattavasti suurempia kuin Virossa.³⁵² Myös Koidula ihaili ja ihmetteli suomalaisen lehdistön menestystä ja uudistusmielisyyttä. Kreutzwaldin mielestä syy suomalaisten lehtien suureen määrään oli niiden lukijakunnassa: virolaisia lehtiä lukivat vain talonpojat kun taas suomalaisten lehtien lukijat koostuivat kaikista kansanryhmistä, myös koulutetuista suomalaisista. Suomessa myös koulutetut ihmiset käyttivät edelleen suomen kieltä eivätkä vaihtaneet sitä ruotsiin, kuten monet virolaiset saksaan. Kreutzwaldin mielestä tätä asiaa olisi lehdissä tullut nostaa enemmän esille.³⁵³ Suomalaista lehdistöä luettiin ja sitä arvostettiin suuresti. Tähän vaikutti kieliasia. Suomalaisiin lehtiin tutustuminen oli virolaisille huomattavasti helpompaa kuin latvialaisiin. Suomalaisten lehtien uskottiin myös olevan pidemmälle kehittyneitä kuin latvialaisten, joiden katsottiin olevan aika lähellä virolaisten omaa tasoa.³⁵⁴ Suomalaisten lehtien suosioon vaikutti myös niiden suhtautuminen Viroon. Ainakin virolaisten omasta mielestä suomalaiset lehdet kirjoittivat paljon ja myönteiseen sävyyn virolaisten asioista.³⁵⁵

Lehtien kirjoituksissa Suomen erityinen asema tuli selvästi esiin. Suomea koskevia kirjoituksia julkaistiin paljon. Julkaistiin useita juttusarjoja, jotka kertoivat virolaisten

³⁵⁰Raun 1986, 73, 79–80; Eesti ajakirjanduse teed ja ristteed 1994, 44.

³⁵¹EPm 6.1.1882.

³⁵²Esim. PPm 3.12.1858, Some Karel; EPm-L 24.11.1876, Pöllutõnu teekond, Epm 9.8.1878, 11.1.1879, 9.12.1881; Sakala 25.3.1878.

³⁵³Koidula-23 16.8.1869, Kreutzwald-33 1.10.1869, Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus I, 360–361393–394.

³⁵⁴Esim. EPm 11.1.1879.

³⁵⁵Koidula-26, 30.10.1869, Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus I, 427.

Suomen-matkoista.³⁵⁶ Suomesta saatiin säännöllisesti uutisia eräänlaisen kirjeenvaihtajatoiminnan avulla. Eesti Postimeheen kirjoittivat Suomesta usein nimimerkit b. ja hm. Sakalaan rupesi vuonna 1881 kirjoittamaan “kuuluisa suomalainen kirjamies” K.K.³⁵⁷ Kansallisen liikkeen suuntautuminen Suomeen näkyi hyvin lehdistön painotuksissa.

5.3. SIVISTÄVÄ KOULUTUS

5.3.1. SIVISTYSKANSAN RAKENTAMINEN

Kansanopetus oli kaikelle kansalliselle älymyydölle merkittävä asia. Kouluopetus oli paras paikka levittää kansalle tietoa kansakunnasta, jota oltiin luomassa. Samaan tapaan toimivat toki lehdistö ja muu kansallinen julkisuus, esimerkiksi seurakunnat. Kouluopetus oli Virossa papiston ja aatelin tiukassa otteessa, kunnes 1860-luvulta lähtien virolaiset talonpojat rupesivat oman nousevan ideologiansa kautta puhumaan kansakouluasiasta. Kouluopetuksen kehittäminen tapahtui hitaasti, koska venäläiseltä keskusjohdolta liikenä vain vähän huomiota peruskoulutukseen. Uutta oli se, että niin koulutaloja kuin opettajien palkkaakin koskevat kysymykset kuuluivat vuodesta 1866 lähtien kunnille, kun ne aiemmin olivat olleet kartanoiden päätettävissä. Nimenomaan kansakoulujen opettajat olivat tärkein kansallisen liikkeen toimijaryhmä. He muodostivat jo 1850-luvulla laajan, valveutuneen, kansallismielisesti ajattelevan verkoston.³⁵⁸

Kouluopetusta pyrittiin kehittämään ja uudistamaan. 1880-luvulle tultaessa oli luotu koko maan kattava kunnan- ja kihlakunnankoulujen verkosto, mutta vielä 1880-luku oli nopeaa koulujen perustamisen aikaa varsinkin Pohjois-Virossa, jossa kehitys alkoi alemmalta tasolta kuin etelässä.³⁵⁹ Koulutuksen kehittämisen ehkä tärkeimmäksi teemaksi nousi halu

³⁵⁶ “Some Karel” Perno Postimehessä 1858–1859, “Põllu-Tõnu teekond” Eesti Postimehessä 1876, Jannsenien Suomen-matkan kuvaukset Eesti Postimehessä vuonna 1871, Jakobsonin Suomen-vierailun (1871) Sekä Mihkel Wesken matkan (1881) kuvaukset Sakalassa.

³⁵⁷ Sakala-L 4.4.1881.

³⁵⁸ Alasuutari 1998, 156; Andersen 1995, 103, 106; Zetterberg 1995, 68.

³⁵⁹ Jansen 1993, 349; Andersen 1995, 106.

saada koulut pois luterilaisen kirkon ja kartanoiden määräysvallan alta. Koulukeskustelu liittyi koko kansallisen heräämisen suurimpaan kysymykseen eli taisteluun aatelia vastaan. Kreutzwald ja Jakobson hyökkäsivät terävimmän tämän asian kimppuun. Kreutzwaldin mielestä ei ollut mitään syytä odottaa kansan eteenpäin liikkumista, koska koulut olivat saksalaisten pappien käsissä. Paljon paremmin eivät asiat tosin hänestä voineet olla Venäjän opetusministerinkään alaisuudessa. Pappien mielestä riittävä koulutuksen taso virolaisille olisi oppia ulkolukua, ajattelulla ei olisi mitään merkitystä. Saksalaisten pappien joukossa oli kuitenkin paljon estofiileja, jotka työskentelivät virolaisuusaatteen hengen mukaisesti.³⁶⁰

Heräämisajan tärkeimpien teoreetikkojen ajatuksissa koulutuksella oli tärkeä sija kansakunnan kehittämisessä. Jakob Hurtin suunnitelmissa oli laajamittaisen kulttuuriohjelman luominen, joka tähtäsi kansallisen sivistyneistön muodostamiseen sekä vironkielisen kulttuurin ja koulutuksen edistämiseen. Hurt esitti omia koulutuksellisia tavoitteitaan, mm. koulujen saksalaistamista vastustavan näkökantansa, ensimmäisten laulujuhlien kuuluisassa puheessaan. Myös Jakobson arvosti koulutusta ja piti kansan sivistämistä kansallisen liikkeen tärkeimpinä tehtävinä. Janssenilla ei ollut mitään erityistä koulutuspoliittista ohjelmaa: hän vain yleisesti puolsi koulutusta.³⁶¹

Monissa yhteyksissä kävi ilmi, että Virossa koulutuksen matalaa tasoa pidettiin kansan suurimpana puutteena.³⁶² Asian korjaaminen oli tärkeää, sillä vallalla oli ajatus, jonka mukaan ”öppetus teeb rahwast alles rahwaks, ja mida rohkem öppetust, sedda harritatum rahwas.”³⁶³ Koulutuksen uskottiin saavan aikaan rakkautta omaa maata ja kansaa kohtaan

³⁶⁰Andersen 1995, 104–105; Kreutzwald-33 1.10.1869, Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus I, 396–397; Kreutzwald-42 19.7.1870, Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus II, 99–100; Jansen 1998, 87.

³⁶¹Karjahärm 1999, 251; Andersen 1995, 103.

³⁶²PPm 30.11.1860, K.I.; EPm 22.7.1864, PK, 21.10.1870, PK, W.J.A., 10.4.1874.

³⁶³Opetus tekee kansasta vasta kansan, ja mitä enemmän opetusta, sitä sivistyneempi kansa. PPm 12.6.1864, PK; samansuuntaisesti myös EPm-L 27.10.1871; EPm 14.5.1875; EPm-J 3.1.1879.

sekä nostavan kansan maailman johtavien joukkoon.³⁶⁴ Pelkkä kouluviisaus ei kuitenkaan riittänyt siihen, että ihmistä voisi kutsua sivistyneeksi. Virolaiset koulusivistystä saaneet jaettiin kolmeen ryhmään: Koulutetut (koolitatud) olivat keskikoulun ja lukion käyneitä, oppineet (õpetatud) yliopiston käyneitä. Sivistyneitä (haritud) puolestaan olivat vasta ne, joilla oli viisautta, hyvyttä ja ymmärtävyttä niin koulutuksesta, kasvatuksesta, kirjoista kuin elämänopetuksestakin; sekä päässä että sydämessä.³⁶⁵ Toki koulutus antoi myös mahdollisuuden sosiaaliseen nousuun. Virolaisten koulutustaso oli alhainen. Lukutaito oli kyllä Venäjän korkeimpia (vuonna 1897 noin 80%), eikä virolaisten ja baltiansaksalaisten välisessä lukutaitoisten suhteellisessa määrässä ollut juurikaan eroa. Korkeammassa koulutuksessa ero sen sijaan oli huomattava: Virossa asuvista saksalaisista korkeakoulun käyneitä oli 14%, venäläisistä 9,1% ja virolaisista vain 0,3%.³⁶⁶

Pelkkää kurjuutta kouluasioiden ei nähty olevan. 1800-luvun aikana kouluasioiden uskottiin edenneen. Virosta Inkeriin muuttanut kirjoittaja oli sitä mieltä, että virolaiset saivat olla kiitollisia koulutusoloistaan Inkeriin verrattuna. Kun Sakala kirjoitti Viron kansan olevan jo hyvin koulutettua, vastasi Eesti Postimees hieman kitkeränsävyisesti, että näin saattoi todella olla jossain päin maata, Võrun, Tarton ja Viljandin maakunnissa, ja seuduilla, joilla oli seuroja.³⁶⁷ Nostettiin esiin seikka, että juuri Pohjois-Liivinmaa oli Viron koulutetuinta aluetta. Muualla kouluoloissa oli edelleen suuria puutteita.

Suomi oli kouluasiassakin esimerkkinä virolaisina. Suomen edistyneempiä kouluoloja kiiteltiin. Ihasteltiin, kuinka syvälle koulutusasiat olivat suomalaisiin juurtuneet. Edes kansan kokemat vaikeudet, esimerkiksi nälänhätä, eivät olleet vieneet kouluasiaa pois kansan sydäimestä. Tästä voitaisiin ottaa oppia. Haaveiltiin hetkestä, jolloin Virossa asiat

³⁶⁴EPm 15.6.1866, 31.7.1868, PK. C.R.J., 2.1.1874; Sakla 28.12.1882, PK.

³⁶⁵EPm 19.1.1883, PK.

³⁶⁶Jansen 1993, 355; Karjahärm 1998, 51–53.

³⁶⁷EPm 10.4.1874, 24.7.1874, 8.10.1880.

olisivat samalla tasolla.³⁶⁸ Suomessa pappien suhteen kansalliseen liikkeeseen tiedettiin olevan erilainen kuin Virossa: siellä kirkonmiehet olivat täysin liikkumisen takana.³⁶⁹

Suomi oli selvä esimerkkimaa virolaisten toiminnalle kouluasioissa kuten muussakin sivistyksellisessä ja kulttuurisessa toiminnassa. En pitäisi sitä pelkkänä esimerkkinä. Kun kaiken aikaa nostettiin esiin oman tilanteen huonous verrattuna naapurimaahan – tai maihin – muuttui tämä itseä väheksyvä asenne osaksi kansallista identiteettiä. Itseymmärrykseen kuului ajatus huonommuudesta. Eri alojen kehityksen vertaileminen esimerkiksi Suomeen vahvisti tätä käsitystä. Selitykseksi jälkeenjääneisyydelle löydettiin yleensä maaorjuuden aika, joka oli kaikin tavoin estänyt virolaisten kehittymistä vuosisatojen ajan. Näin Suomen esimerkkiasema sai myös jonkilaisen käänteisen vaikutuksen vahvistaessaan virolaisten huonoa itsetuntoa.

5.3.2. HISTORIA JA USKONTO PUHUTTAVAT

Vielä 1850-luvun lopulla kansakoulujen opetus oli sisällöltään pääasiassa hengellistä. Viron kansakoulujen ensimmäinen yhteinen opetussuunnitelma saatiin vuonna 1878. Tällöin pakollisiksi oppiaineiksi määrättiin uskonto, äidinkieli, lukeminen, laulu ja maantieto. Näiden lisäksi toivottiin opetettavan historiaa, venäjää, pojille voimistelua ja tytöille käsitöitä. Niin sanottujen kansallisten aineiden opetus kouluissa oli kansallisen liikkeen johtohahmoille tärkeää. Niiden opettaminen takaisi kansakunnan oman kulttuurin syntymisen sekä turvaisi sen tulevaisuuden. Koulun valjastaminen kansallisten tavoitteiden ajamiseen auttoi levittämään laajemmalle kansan joukkoon halutunlaista kuvaa omasta maasta. Historia on aina ollut tärkeimpiä kansallistietoisuuteen vaikuttavia aineita. Kansallisen historian esittäminen nostettiin koulujen keskeiseksi ohjelmalliseksi tehtäväksi. Sakalassa puhuttiin historiasta ja maantiedosta “kodumaa teadusena” (kotimaan tieteenä). Näiden alojen tunteminen auttaisi ihmistä rakastamaan kotimaataan, ja siksi niitä tulisi

³⁶⁸ Ppm 19.7.1861; EPm 26.2.1869, 14.5.1875, 26.4.1878, 11.1.1884; Epm-L 1.9.1876, 17.11.1876, Põllu-Tõnu teekond; Sakala-L 26.1.1880.

³⁶⁹ EPm 14.10.1881, PK, 11.1.1884, PK; Sakala 14.2.1881, PK, Soome sõit (M.Veske).

opettaa kansakoulussa.³⁷⁰

EKmS:ssä oli pidetty 3.1.1879 puhe historian opiskelun tärkeydestä. Kun ihmiset tunsivat historiansa, osaisivat he arvioida, kuka nykyään oli oikeassa erilaisia väitteitä esitettäessä.³⁷¹ Historian opettamisen tärkeyttä perusteltiin myös sillä, että oman maan historian tunteminen auttaisi isänmaanrakkauden syntymisessä – samoin kuin laulun opiskelu. Historian tuntemisen uskottiin herättävän henkiin ja kasvattavan isänmaanrakkautta. Siihen ei ollut pakko käyttää vain oman maan historiaa vaan isänmaan rakkautta voitiin opettaa esim. kreikkalaisten persialaisia vastaan käymien sotien avulla Historian sanottiin vaikuttavan jopa yhteistä äidinkieltä enemmän kansaa kokoavasti: “palju enam ühendab meid endine wägewate Kalewite aeg, pärast poolne 700 aastane walu ja orja aeg, praegune priiuse aeg, meie ühine rõõm ja kurbbus...”³⁷² Yhtenäisyys tekisi kansasta voimakkaan, jolloin yhteistä vihollista vastaan käytäisiin yhdessä. Tämän historiasta mahdollisesti saatavan hyödyn saavuttamiseksi oli historiaa opetettava myös kansakouluissa. Samat teemat olivat esillä muutamaa vuotta myöhemmin. Kansallisen kasvatuksen parhaina apuneuvoina pidettiin historiaa ja maantietoa, joita virolaisille koululaisille opetettiin liian vähän. Jos ihmiset tunsivat näitä kotimaata käsitteleviä tieteitä, syntyisi sen kautta rakkaus kotimaata kohtaan.³⁷³

Kansanopetus oli tiukasti sidottu luterilaiseen kirkkoon. On sanottu, että 1860–70-luvulla alkoi nousta uusi opettajien polvi, joka oli vähän etäämmällä pastorien ohjauksesta kuin aikaisemmat. Muutenkin yhteiskuntaan rupesi vaikuttamaan yleiseurooppalainen sekularisoituminen. Tästä kehityksestä huolimatta kansakoulun opettajat olivat hyvin uskonnollisia. Tämä käy hyvin ilmi kirjoituksista, joita julkaistiin lehdissä pitkin 1860- ja

³⁷⁰ Andersen 1995, 112, 127; Räsänen 1989, 145; Klinge 1982, 302; Sakala 10.3.1884, PK.

³⁷¹ Sakala-L 27.1.1879.

³⁷² Sakala-L 17.2.1879, P.Undritz.. Paljon enemmän meitä yhdistää entinen voimakkaitten Kalevien aika, sen jälkeinen 700-vuotinen tuskan ja orjuuden aika, nykyinen vapauden aika, yhteiset ilomme ja surumme...

³⁷³ Sakala 28.12.1883; 10.3.1884, PK.

1870-lukuja (opettajat olivat lehdistön tärkein avustajakunta). Opettajat kirjoittivat Raamatun olevan koulujen tärkein lukukappale ja hengellisten laulujen laulutuntien parasta materiaalia. Esimerkiksi Kalevipoegin tuomista kouluihin pidettiin arveluttavana sen pakanallisen sisällön vuoksi. Opettajan tehtävää saatettiin pitää Jumalan antamana ja tärkeimpänä päämääränä oli kunnan kristittyjen kasvattaminen. Eesti Postimehen muutenkin uskonnolliseen linjaan – varsinkin Jannsenin toimituskaudella – tällaiset kannanotot sopivat hyvin. Sivistyksen ja koulutuksen yhteys uskontoon oli muutenkin esillä. Vanemuisen seuran kokouksessa 17.12.1878 J.Bergmann piti puheen, jossa hän korosti, kuinka tärkeää oli, että usko oli kaiken sivistyksen perustana.³⁷⁴

Kansallisten herättäjien suhtautuminen kirkkoon oli varsin problemaattinen. Jannsen oli vakaumuksellisen uskonnollinen ja Hurt teologi, mutta monet muut kansallisen liikkeen johtomiehet olivat hyvin kriittisiä kirkkoa kohtaan. Tämä seikka joka vaikeutti kaikkien yhteistyötä ja edesauttoi jakautumista puolueisiin. Viron kirkko oli tiukasti baltiansaksalaisten johtama. 1870-luvulle saakka papin ammatissa ei juurikaan ollut virolaisia. Koulua uudistettaessa tavoitteena oli pienentää kirkon vaikutusta kouluissa. Uskonnonopetuksen täydellistä hylkäämistä ei suunniteltu. Varsinkin Jakobson suhtautui hyvin kriittisesti kirkkoon. Hänelle pastorit olivat saksalaisen aatelin liittolaisia ja siten hänen pahimpia vastustajiaan.³⁷⁵ Jakobsonin mielipide kirkosta tuli hyvin ilmi ensimmäisessä isänmaallisessa puheessa (1868). Hän ei hyväksynyt ajatusta, että saksalaiset olisivat virolaisten asuinsijoille tullessaan tuoneet mukanaan kristillisen uskon. Hänen mielestään heidän mukanaan tuli ainoastaan kirkko, joka hänelle merkitsi aivan eri asiaa kuin uskonto. Kirkko symbolisoi nimenomaan saksalaisvaltaa ja sortoa. Puheessaan Jakobson kuitenkin myönsi, että pappien joukossa oli myös kunnioitettavia miehiä, joko virolaisia tai virolaismielisiä saksalaisia. Samantapaisia ajatuksia oli Kreutzwaldilla. Esimerkiksi kirjeessään Mihkel Veskelle hän totesi pappien ja kirkon muuttaneen alkuperäistä kristinuskon sanomaa kauas alkuperäisestä. Hän sanoi jopa, ettei kristinusko ollut tuonut virolaisille mitään hyvää, ainoastaan taakkoja kannettavaksi. Jakobson kirjoitti

³⁷⁴Jansen 1993, 34; PPM 3.10.1862; EPm 25.8.1868, PK, 22.2.1873, PK, N.N.; EPm-J 3.1.1879.

³⁷⁵Jansen 1993, 350; Andersen 1995, 104.

useaan otteeseen uskonnon liian suuresta osuudesta kouluopetuksessa. Jopa Postimehessä julkaistiin hänen uskonnonopetuksen rajoittamista vaativia kirjoituksia, mutta vasta Sakalaa julkaistessaan hän pääsi paremmin tuomaan esiin mielipiteitään.³⁷⁶ Hurtin mielestä uskonto kuului oleellisena osana kansallisuuteen. Niin kirkon kuin koulunkin toiminnassa kieliasia oli tärkeintä: molempien olisi toimittava yhteistyössä hyvällä viron kielellä.³⁷⁷

Virossa oltiin huolissaan koulujen oppikirjatilanteesta. Kun varsinainen opetussuunnitelma puuttui vuoteen 1878 saakka, oli oppikirjoilla todella suuri merkitys opetuksen suunnan näyttäjänä. Käänteentekeviä olivat Jakobsonin eri alojen koulukirjat kansakouluille (esim. aapinen ja lukukirja). Niitä julkaistiin vuodesta 1867 alkaen. Uusia kirjoja tarvittiin myös kihlakunnankoulujen käyttöön. Oppikirjatilanteeseen puututtiin silloin tällöin lehdistössä. Yleisin sanoma oli, että oppikirjoja puuttui. Hurtin mielestä koulukirjojen laatimisen ja kustantamisen piti olla Viron Kirjamiesten seurankin ensimmäinen ja tärkein toimintamuoto.³⁷⁸

Eesti Postimehessä oli esitelty jo vuonna 1869 Koskisen kirjoittamaa "Oppikirjaa Suomen kansan historiasta". Samassa yhteydessä todettiin, että jokaisella kansalla oli oikeus saada oman maansa historia yksiin kansiin. Hyvä kirja olisi todella hyvä kouluttaja kansalle. Ihmeteltiin, kuinka suomalaisessa oppikirjassa oli enemmän tietoa virolaisista kuin missään virolaisessa kirjassa. Lydia Koidula sai Suomen kansan historian oppikirjan ensimmäisen osan vuonna 1869 ja myös hän oli kovin kateellinen siitä, ettei virolaisilla ollut mitään vastaavaa hengentuotetta. Oppikirja-asiaan palattiin uudestaan vuosien kuluttua, kun kansakouluihin vaadittiin uutta historian oppikirjaa, joka olisi niin hyvä, ettei opettaja pääsisi lisäälemään historian kulkuun omiaan. Opettajan ei uskottu itse voivan tehdä kaikkea tarvittavaa, minkä takia koulukirjat olivat hyvin tärkeitä. Kirjoittaja oli harmissaan

³⁷⁶Jakobson 1991, 30, 32; Kreutzwald 12./24.1.1868, Fr.R.Kreutzwaldi kirjavahetus VI, 169; Kreutzwald-9 6.2.1868, Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus I, 81; EPm 19.1.1866, PK.

³⁷⁷Eesti päevaküsimused 1874, Hurt 1939, 152, 155–156.)

³⁷⁸Andersen 1995, 109, 128–130; EPm 27.7.1866, 29.5.1874, Weske; Kiri Eesti Kirjameeste Seltsi esimesele koosolekule 1872, Hurt 1939, 104.

siitä, että tähän tarkoitukseen hyvin soveltuva Jakobsonin “lugemise raamat” oli kielletty kirja.³⁷⁹

³⁷⁹Zetterberg 1974, 295; EPm 13.8.1869, 24.6.1881; Sakala 10.3.1884, PK.

6. YHTEINEN TALOUS

“Teid ma teretan, Eestima pojad,
 Kellel kulmud kuumavad töös,
 Kellel südamed rindades sojad,
 Selginud sihid silmade ees!
 Igavest’ kaub põline põud,
 ilmub isamaal teie jõud:
 Astuge ette!”³⁸⁰

6.1. MAATALOUS KAIKEN PERUSTA

Viron kansallinen liike perustui maaseutuun ja talonpoikiin. Tämä oli luonnollista, koska suuri osa virolaisista asui maaseudulla ja sai elantonsa maataloudesta: 1860-luvulla yli 90% väestöstä, virolaisista vielä enemmän, asui maalla. Maaseutu oli siinäkin mielessä virolaisuuden keskus, että siellä vallitsi täydellinen vironkielisyys. Maaseutu oli tärkeässä asemassa, vaikka kaupungit olivatkin kansallisen liikkeen keskuksia.³⁸¹ Saatettiin hyvällä syyllä sanoa, että isännät olivat Viron kansan ydin, tai että pelto ja maa olivat Viron kansan ainoa todellinen perusta.³⁸²

Tärkeä seikka oli maatalouden omistusolojen uudistuminen: talonpojat ostivat maatiloja omiksi kartanonherroilta ja syntyi varsinainen talollisten luokka. 1860-luvun agraarilait antoivat virolaisille talonpojille vihdoin todellisen vapauden, kun talonpoikaismaan työvuokrat kiellettiin ja siirryttiin rahavuokriin. Tällöin keskeiseksi ihanteeksi saattoi nousta ajatus “vapaa mies vapaalla maalla”. Maan myyminen edistyi hitaasti rahoitusvaikeuksien takia. Isänmaallisen hengen herättämisen ajateltiin olevan jokaisen virolaisen tehtävä³⁸³ Kansallinen tavoite oli “Eesti rahwa kanunis ja kõrge olu ja järg, mida me väsimata töö

³⁸⁰Teitä tervehdin, Eestimaan pojat/joiden kulmat työstä hiessä/rinnassa sydämet lämpimät ovat/selkeä suunta silmien eessä! /Ikuisesti katoaa muinainen kurjuus/ilmestyy isänmaalle teidän vahvuus: Astukaa eteenpäin! “Teretus” Koidula 1969, 414.

³⁸¹Karjahärm 1995a, 2063; Karjahärm 1999, 248–249; Raun 1986, 78.

³⁸²PPm 17.8.1860, PK; EPm 23.3.1866, PK.

³⁸³Raun 1989, 91–92; Jansen 1992, 10; Karjahärm 1995a, 2063.

läbi isamaa põllul loodame kätte saada”. Tämä ihanne ajoi ihmisiä toimimaan kansan hyväksi monin tavoin. Tavallisen talonpojan panos asian ajamisessa oli tärkeä, sillä isänmaa tarvitsi työntekijöitä, ei vain puhujia.³⁸⁴ Jannsenin mielestä maataloutta ei Virossa arvostettu kylliksi. Maataloustyötä ajateltiin työnä, jossa “mitte saksa kübbarad pähhä ja saksa kleidti selga ei sa” ja tämän takia moni halusi lapsensa muuhun työhön. Suomessa kansallishenki tuntui olevan voimakkaampi; siellä talonpojat eivät halunneet olla muuta kuin olivat eli kunnan isäntiä. Jo vanhemmilta oli peritty ajatus maanviljelystä kunniallisena työnä ja sen takia sitä haluttiin kehittää. Jumalan toivottiin ohjaavan virolaisia talonpoikia samaan suuntaan.³⁸⁵ Vanhaan aikaan maatalous oli ollut arvossaan: Kalevipoegin ensimmäinen työ tultuaan valituksi kuninkaaksi oli ollut kyntäminen, jonka hän teki työtä arvostaen. Peltotyötä kunnioittavat sanat Kalevipoegissa eivät enää auttaneet, kun maataloutta ei ollut pitkään aikaan arvostettu. Saksalainen eliitti oli suhtautunut maatyöhön halveksivasti; se oli ollut vain maaorjien tekemää likaista työtä, huomattavasti kaupunkien tarjoamia mahdollisuuksia huonompaa. Tämän sääty-yhteiskunnasta periytyvän suhtautumistavan kitkeminen oli perin vaikeaa.³⁸⁶

1870-luvun alussa perustettiin ensimmäiset virolaiset maamiesseurat, jotka olivat ensimmäisiä ammatillisia yhteenliittymiä. Niiden perustamisen lähtökohta oli talonpoikien avun ja tuen tarve maatalouden järjestämiseksi rationaalisemmin. Niissä nousi kuitenkin pian keskeiselle sijalle kansallinen toiminta ja jopa kansan poliittisten oikeuksien vaatiminen. Maanviljelysseuroja arvostettiin korkealle muiden seurojen rinnalla.³⁸⁷ Esimerkiksi Jannsenin ansioita käsittelevässä kirjoituksessa yhdeksi hänen saavutuksistaan mainittiin Eesti Põllumeeste Seltsin (Viron peltomiesten seuran) perustaminen vuonna 1869. Myös lehden välityksellä neuvoja antaen hän oli tehnyt paljon työtä Viron

³⁸⁴ Viron kansan kaunis ja korkea olotila ja asema, joka isänmaan pellolla tehtävän väsymättömän työn avulla uskotaan saavutettavan. EPm 15.6.1883, PK.

³⁸⁵ Jossa saksalaista hattua ja pukua ei saa päälleen. EPm 6.10.1871, PK, Suomenmatka, 26.9.1873, PK.

³⁸⁶ Kreutzwald 1998, 126, VIII, 627–633; Jansen 1993, 303.

³⁸⁷ Aarelaid–Jansen 1982, 28; Jansen 1993, 348; EPm 14.4.1882, PK.

maatalouden kehittämiseksi.³⁸⁸ Maatalouden edistämiseksi suunniteltiin myös maatalouskouluja. Suunnitelmissa oli koulu, jonne mentäisiin 15–16-vuotiaana, ja joka kestäisi 3–5 vuotta. Ohjelmassa ei olisi vain kirjoittamista, laskemista ja laulamista vaan kaikkea mitä talonpoika tarvitsee. Maanviljelijöiden kouluttaminen oli tärkeä tehtävä, sillä koulutettu isäntä ei jättäisi tuleviakaan polvia tyhmyyteen. Virolaisten ja latvialaisten maatalouskoulun suunnitelmista puhuttiin myöhemminkin. Edelleen suunnitelma oli vasta ajatuksena paperilla, mutta sitä pidettiin toteuttamisen arvoisena.³⁸⁹

Maatalouden kehittämiseksi kerrottiin paljon suomalaisesta maanviljelystä. Monet Suomessa vierailleet virolaiset antoivat pitkiä selostuksia näkemistään maatalouteen liittyvistä seikoista. Suomalainen maatalous nähtiin poikkeuksetta kehittyneempänä ja edistyneempänä kuin virolainen, mitä se toki olikin. Tähän löydettiin erilaisia syitä. Suomalaisia pidettiin hyvinä ja ahkerina työntekijöinä. Heillä oli uudenlaisia, kehittyneitä työkaluja.³⁹⁰ Suomalaisessa maataloudessa kehuttiin lähes kaikkea: kaikki oli kaunista, siistiä, hienoa ja vaurasta.³⁹¹ Vielä suurempi ihmetyksen aihe suomalaisten menestys oli, kun otettiin huomioon luonnonolot, joissa jouduttiin toimimaan: oli kylmää, karua ja kallioista. Kun Baltiassa luonnon antamat olosuhteet olivat huomattavasti paremmat, pitäisi siellä olla aivan hyvät mahdollisuudet edetä suomalaisten tasolle maataloudessa. Virossakaan leipä ei toki kasvanut valmiina puissa, vaan luonnon anti oli paljon kitsaampaa kuin etelän maissa. Maatalous edistyisi vain kovalla työllä.³⁹² Erityisen huomion kohteena suomalaisessa maataloudessa oli maitotalous, joka oli suomalaisten tuottavin maatalouden haara. Suomalaisessa maitotaloudessa riitti ihmeteltävää maito huoneiden puhtaudesta voin vientiin ja maitotalouskouluihin saakka. Kiinnostus suomalaista maitotaloutta kohtaan oli luonnollista, sillä myös Virossa oltiin 1800-luvun viimeisillä vuosikymmenillä siirtymässä

³⁸⁸EPm 2.6.1881, PK.

³⁸⁹PPm 17.8.1860, PK, 6.12.1861, PK.

³⁹⁰EPm 8.4.1864, 21.10.1870, 22.9.1871, PK, Postimehe teekond, 29.9.1871, 26.9.1873, PK, 21.7.1876, PK; EPm-L 1.9.1876, 20.10.1876, Põllu-Tõnu.

³⁹¹EPm 21.10.1870, 21.7.1871, reisikiri, 26.9.1873, PK, 19.8.1881.

³⁹²EPm 14.7.1871, Reisikiri, 22.9.1871, PK, Postimehe teekond, 26.9.1873, PK, 31.5.1884, PK, Maa Jaak; EPm-L 1.12.1876, Põllu-Tõnu.

yhä enemmän viljanviljelystä maidontuotantoon.³⁹³

Kaikkea hyvää Suomesta kuultuaan ja nähtyään virolaiset olivat ilon- ja surunsekaisissa tunnelmissa, kun ymmärsivät kuinka kaukana Suomi oli edellä Viroa monissa asioissa. Virolaisia opastettiin, ettei missään nimessä pitänyt heittää toivoa vaan toimia mahdollisuuksien mukaan, että päästäisiin mahdollisimman pian samalle tasolle. Ilman kovaa työtä eivät suomalaisetkaan olisi olleet siinä, missä nyt olivat. Nähdessään Suomen menestyksen jokaisen virolaisen pitäisi iloita, ja uskottiin iloitsevanakin, kuten pikkuveli iloitsee vanhemman veljen onnesta. Toisaalta tuli tuntee sydämässä surua ja huolta, koska virolaiset eivät vielä olleet yhtä pitkällä. Tietysti muistettiin jälleen mainita suomalaisten onnellisempi asema, kun he eivät olleet joutuneet kokemaan maaorjuutta.³⁹⁴

6.2. NAISET MUKANA TYÖSSÄ

Vaikka kansallinen herääminen keskittyi miehiin ja heidän toimintaansa, ei naisiakaan jätetty tyystin keskustelun ulkopuolelle. Naisten koulutus ja sen tarpeellisuus sai varsin paljon huomiota. Naisia käsiteltiin lähinnä äiteinä: heillä lasten kasvattajina oli ratkaiseva asema uudenlaista, eettisiltä ihanteiltaan korkeaa kansakuntaa luotaessa. Ilman sivistystä ja koulutusta naiset eivät ehkä ymmärtäisi tehtävänsä äiteinä ja mahdollisuuksiaan vaikuttaa kansan ja yhteiskunnan edullisen kehityksen hyväksi. Naiset nostettiin osaksi valtio-oppia, kun kotia ja äitiyttä ruvettiin pitämään siveellisinä arvoina, ja niiden puutetta syynä aineelliseen ja moraaliseen kurjuuteen. Nimenomaan äitiyden avulla naiset sisällytettiin poliittiseen järjestykseen. Kansallisuuden käsite oli laajennettu koskemaan myös perhettä ja kotia.³⁹⁵

Varsinkin Jakobson puhui paljon tyttöjen koulunkäynnin puolesta. Hänen mielestään (kuten monien muidenkin) oli tärkeää, että äidit ja emännät saivat koulutusta. He antoivat

³⁹³EPm 6.10.1871, PK, Postimehe teekond, 27.11.1874, 23.7.1880; Raun 1989, 93.

³⁹⁴EPm-L 1.9.1876.

³⁹⁵Karkama 1999, 98; Lappalainen 1999, 110–111.

lapsille ensimmäiset opinsiemenet ja loivat talon hengen. Naisia isänmaallisessa hengessä kouluttamalla vietäisiin eteenpäin kansallista asiaa.³⁹⁶ Jakobsonin asennoituminen oli edelleen tyypillisen patriarkaalista. Ainoa naisille ajateltava työskentelypaikka oli koti, jossa he voisivat toimia miestä tukien ja lapsia kasvattaen. Siellä heistä oli taloudellistakin hyötyä, sillä naiset tekivät paljon työtä maatalouden parissa.³⁹⁷ Kreutzwaldkin esitti mielipiteensä, että naisten pitäisi ehdottomasti mennä naimisiin, sillä tyytyväisyys ja onni olisi mahdollista saavuttaa vain omasta kodista ja lapsista. Samoin kouluasioista paljon huolta kantava Hurt oli sitä mieltä, että ensin oli hoidettava poikien koulutus kuntoon ja vasta myöhemmin miettiä mahdollisia uudistuksia naisten koulutuksessa.³⁹⁸ Kun Suomessa perustettiin uusi suomenkielinen lukio tytöille ja näin taattiin heille mahdollisuus päästä yliopistoon, osoitti tämä kuitenkin taas “suomalaisten voimakasta hengensivistystä, ja sitä, kuinka syvällä se on naisissakin”.³⁹⁹

Naisten oma osallistuminen kansalliseen toimintaan oli Koidulaa lukuun ottamatta vähäistä. Koidula valitteli naisten vähäistä osallistumista toimintaan: hänen mielestään naisilta ei juurikaan löytynyt sympatiaa isänmaan kysymyksiä kohtaan. Suomessa asiat sen sijaan olivat toisin.⁴⁰⁰ Aleksanterinkoulu-liikkeessä naisetkin toimivat aktiivisesti. Vuodesta 1880 lähtien Aleksanterinkoulun hyväksi perustettiin erillisiä naisapukomiteoita, jotka keräsivät hankkeeseen rahaa mm. myyjäisten avulla. Eesti Postimehessä naisten apukomitea otettiin hyvillä mielin vastaan. Todettiin naisten ja miesten muodostavan kansan, joka on kuin perhe. Oli hyvä, että molemmat yhdessä tekivät työtä. Vuonna 1881 Lydia Koidula valittiin Tallinnan naiskomitean kunniajäseneksi.⁴⁰¹ Suomalaiset naiset olivat kiinnostuneita

³⁹⁶EPm 15.12.1865, PK 11.5.1866, PK, C.R.J., 17.10.1879, PK, K.K.; Sakala-L 1.3.1880.

³⁹⁷Kivemäe 1995, 124–125; EPm 17.10.1879, PK, K.K., 6.10.1871, PK, Postimehe teekond.

³⁹⁸Kreutzwald-1 12.11.1867, Kreutzwaldi ja Koidula kirjavahetus I, 11; Kõne pedagoogilisel õhtul Tartus 1869, Hurt 1939, 58.

³⁹⁹EPm 15.12.1882.

⁴⁰⁰Koidula 31.5.1870, Koidula ja Almbergi kirjavahetus, 23.

⁴⁰¹EPm 16.7.1880; Kivemäe 1995, 122–123.

virolaisten hankkeista. Sakalassa kerrottiin Suomesta saatavan lahjoituksia Viron naisten Aleksanterinkoulun hyväksi järjestämään kansalliseen juhlaan. Mukana oli esimerkiksi rouva Aspelin.⁴⁰²

6.3. KAUPUNGIT KANSALLISESSA TOIMINNASSA

6.3.1. YLIOPISTON HIDAS MUUTOS

Toisin kuin Suomessa, missä yliopisto oli kansallisen politiikan keskus, Virossa Tarton yliopisto ei vielä ennen 1880-lukua noussut merkittävään osaan virolaisessa kansallisuustoiminnassa. Yliopisto oli saksalainen ja siellä oli vain vähän virolaisia opiskelijoita. Yliopiston johto ja suurin osa sen baltiansaksalaisista opiskelijoista suhtautuivat koko kansalliseen liikkeeseen halveksuen.⁴⁰³ Koidula valitteli Tarton yliopistosta puuttuvan sellainen elämä, liike ja henki, joka Helsingissä oli vallalla: “meie hulkas liigub weel paljo wõerast mielt.” Hän uskoi uudenlaista henkeä olevan liikkeellä Virossa, mutta “Tarto suurkooli ei ole mitte uue elu ase”. Vastauksessaan AlMBERG oli sitä mieltä, etteivät asiat Suomessakaan olleet aivan loistavasti, vaan sielläkin “vierasta mieltä” vielä liikkui kansallisuusaatteen heräämisestä huolimatta. Koidula palasi vielä aiheeseen ja kertoi viron kielen käytön Tarton yliopistossa hiljalleen kasvaneen, vaikkei sitä maan sydämeksi voinutkaan kutsua.⁴⁰⁴

Suomalaiset olivat huomanneet virolaisten surkean tilanteen yliopiston suhteen. Suomalainen nimimerkki b. kirjoitti Eesti Postimeheen Helsingin ja Tarton yliopistoja vertaillen. Molemmissa oli suunnilleen yhtä paljon opiskelijoita, mutta niiden välillä oli hänen mukaansa samanlainen ero kuin kansojen välillä: “Meie yliopisto on Soome maa päralt, teie suurkool Baltia Saksalaste päralt.” Suomen kieli oli osittain opetuskielenä, suurin osa opiskelijoista oli suomenmielisiä ja suomalaisilla ja ruotsalaisilla oli yliopistossa samat oikeudet. Tartossa opiskelijoiden oikeudet sen sijaan olivat saksalaismielisillä

⁴⁰²Sakala 7.1.1881.

⁴⁰³Klinge 1980, 92–93; Tartu Ülikooli ajalugu II, 129, 136.

⁴⁰⁴Koidula 12./24.3.1870, myös 31.5.1870, AlMBERG 9.4.1870, Koidula 19.4.1870 Koidula ja AlMBERGI kirjavahetus, 13–14, 17, 24)

korporaatioilla, joihin vironmielisiä ei otettu värinkantajiksi. Suomessa vastaavaa ei ollut lainkaan, vaan osakunnat muodostettiin kotimaakunnan mukaan, jolloin kaikki olivat samanarvoisia.⁴⁰⁵ Kuitenkin juuri yliopiston takia Tartosta tuli virolaisen liikkeen keskus: Yliopiston ansiosta kaupungin ilmapiiri oli vapaampi ja sinne saapui ajatuksia niin idästä kuin lännestä. Myös maan tärkeimmät lehdet, kirjapainot ja seurat olivat Tartossa ja virolaiset ylioppilaat osallistuiivat niiden toimintaan.⁴⁰⁶

Tarton yliopistossa ei juurikaan virolaisia opiskellut: Vuosina 1843–1862 heitä oli vain 13, seuraavina kahdeksana vuotena 16 enemmän. Vasta 1870-luvulla tapahtui jonkinlaista kasvua virolaisten opiskelijoiden määrässä. Sen jälkeen vuosittainen määrä ei enää jäänyt alle neljän opiskelijan. Vaikka virolaisia Tarton yliopistossa oli vähän, kunnioitettiin heitä oman kansan keskuudessa. Varsinkin sellaisia, jotka eivät olleet kansalleen häpeäksi vaan pysyivät virolaisina koulutusta hankittuaankin. Uskottiin korkeasti koulutetun virolaisväestön voivan hyödyttää omaa kansaa: "Aitko Jummal neid omma suggo rahwa kassuks öppida ja pärrast ellada."⁴⁰⁷

Vuonna 1870 Almberg kyseli Koidulalta, eikö Tarton yliopistossa ollut minkäänlaista virolaista yhteenliittymää. Sellaisen olemassaolo olisi hänen mielestään hyödyllinen ylioppilaiden kansallismielisyyden kohentamiseksi. Vielä tuollaista yhteenliittymää ei ollut, mutta 1870-luvulla yliopiston virolaiset opiskelijat rupesivat perustamaan omaa organisaatiotaan. Se kehittyi aiemmin toimineen Kalevipoegin lukupiirin ympärille. Seura haluttiin samaan asemaan saksalaisten korporatioiden kanssa. Tämä tavoite ei onnistunut, mutta vuonna 1883 Eesti Üliõpilaste Seltsille (Viron ylioppilaiden seura) saatiin lupa toimia tieteellisenä yhdistyksenä. Yhdistyksen toiminnan tavoitteeksi tuli kansankulttuurin kehittäminen: kerättiin ja tutkittiin runoutta sekä levitettiin tietoa puheiden ja kirjojen

⁴⁰⁵Meidän yliopistomme on suomalaisperäinen, teidän baltiansaksalainen. EPm 18.2.1881, b.

⁴⁰⁶Tartu Ülikooli ajalugu II, 136.

⁴⁰⁷Martis 1985, 318; Auttakoon jumala heitä oman sukunsa hyväksi oppimaan ja elämään. PPM 30.5.1862)

julkaisun kautta. Tärkeällä sijalla oli myös suomalais-ugrialaisten kansojen tutkiminen.⁴⁰⁸

Vielä vuonna 1869 Hurt oli sitä mieltä, että vironkielisestä opetuksesta yliopistossa oli turha edes haaveilla.⁴⁰⁹ 1870-luvulla tärkeäksi keskustelun aiheeksi nousi viron kielen professuurin saaminen Tarton yliopistoon. Ensimmäisen kerran asia oli virallisesti esillä vuonna 1878 ja professoriksi ehdotettiin Jakob Hurtia. Minkäänlaisia tuloksia ei saavutettu. Asia nostettiin seuraavan kerran esille ÕES:ssä vuonna 1882 ja jälleen paikalle ajateltiin Hurtia. Todella ihailtiin Suomea, jossa suomen kielen professuuri oli perustettu jo vuonna 1854. Myös Pietarin yliopistoon perustettiin suomen kielen professuuri. Tämä antoi aihetta iloita sukukansan puolesta, mutta samalla tunnettiin surua oman kielen asemaa kohtaan: Tarton yliopistossakin oli vain viron kielen lehtori.⁴¹⁰

6.3.2. MERIMIESTEN LINDA

1880-luvulle tultaessa pelkkä viljelijäväestö ei enää tuntunut riittävän Viron kansan muodostajaksi, vaikka kansa parhaillaan muodostui talonpojista ja muissa säädyissä oli vain vähän virolaiseksi tunnustautuvia. Asialle piti tehdä jotain, sillä kansa, jolla oli vain yksi elinkeino, oli kuin "eläin ilman päätä ja raajoja". Virolaisten kohdalla asia oli ollut näin 600 vuotta, mutta nyt sen olisi muututtava. Maaorjuuden lakkauttamisen jälkeen virolaisten siirtyminen muihin ammatteihin ja säätyihin oli mahdollista, mutta tätä mahdollisuutta oli usein seurannut saksalaistuminen.⁴¹¹ Vähittäisen siirtymisen talonpoikaisyhteiskunnasta kaupunkimaiseen, teollistuneeseen yhteiskuntaan on sanottu edistäneen kansallisuuden kehitystä Virossa. Siirtyminen oli todella hyvin vähittäistä, sillä 1860-luvulla alle kymmenen prosenttia väestöstä asui kaupungeissa ja näistä alle puolet oli virolaisia. 1800-

⁴⁰⁸Almberg 14.10.1870, Koidula ja Almbergi kirjavahetus, 35; Tartu Ülikooli ajalugu II, 137–138; Jansen 1993, 300.; Martis 1985, 320. Ylioppilaiden seura nousi johtavan kulttuurijärjestön asemaan vasta 1880-luvun lopulla. Se peri silloin monia toimintamuotoja Kirjamiesten seuralta. Zetterberg 1995, 081.

⁴⁰⁹Kõne pedagoogilisel õhtul 1869, Hurt 1939, 58.

⁴¹⁰Tartu Ülikooli ajalugu II, 128; Sihvo 1989, 358; EPm 24.3.1882.

⁴¹¹Sakala 29.11.1880, PK, 30.5.1881, PK; EPm 9.5.1884.

luvun loppuun mennessä kaupunkilaisten osuus nousi 19 prosenttiin, josta virolaisia oli noin kaksi kolmannesta. Kun kaupunkien asukkaissa oli aiempaa enemmän virolaisia, sitä laajemmaksi muuttui virolaisen kielen ja kulttuurin asema kaupungeissa. Taloudellisessa elämässä pikkuhiljaa tapahtuneet muutokset, kuten teollisuuden laajeneminen, muuttivat tilannetta toivottuun suuntaan.⁴¹²

Maanviljelysseurojen jälkeen seuraava ammatillinen yhteenliittymä ja ensimmäisiä virolaisia taloudellisia yrityksiä oli merenkulkuosakeyhtiö Linda. Se perustettiin Tallinnassa, jossa oli Viron ainoa merkittävä satama, vuonna 1879. Sen tehtävänä oli lehtikirjoituksen mukaan yhdistää Viron kansaa ja tämän yhdistetyn voiman avulla palauttaa entisaikojen merenkulku ja kauppa.⁴¹³

Lindaa pidettiin todella merkittävänä, mitä osoittaa sen lukeminen niiden tärkeimpien virolaisten yritysten joukkoon, joiden tarkoituksena oli sivistyksen lisääminen ja ulkoisen elämän turvaaminen. Lindan lisäksi muina tällaisina seuroina pidettiin kouluasioiden edistämistä johtavaa Aleksanterinkoulu-hanketta sekä kirjallisuuden alan tärkeintä toimijaa Kirjamiesten seuraa. Lindan tärkeys oli siinä, että sivistyksen hankkimiseksi tarvittiin rahaa. Linda rinnastettiin muihin seuroihin ja sen merkitystä tuotiin esiin useita kertoja Viron seuroista puhuttaessa. Kulttuuriseuroja mukaillen sen nimikin oli peräisin kansallisesta mytologiasta; Linda oli Kalevipoegin äiti. Lindan toiminta loppui vararikkoon vuonna 1893. Syynä oli kokemattomuus ja huono taloudenhoito.⁴¹⁴

⁴¹²Karjahärm 1997, 38; Karjahärm 1995a, 2063; Jansen 1993, 299.

⁴¹³Raun 1989, 95; Epm 24.10.1879.

⁴¹⁴Epm 21.11.1879; Sakala 5.10.1883, PK; Raun 1989, 95.

7. VAPAAN KANSAN OIKEUDET

“Üks sõna läbi ilmas kõlas,
 Et õnnes hõisk’ vad miljonid:
 ’Ma tahan, et p r i i minu rahvas –’
 Ja orjaikked langesid!!
 Prii oma pinnalt jälle leiad
 Nüüd eesti rahva pesakest
 Ja õitsev Eestimaa, sa hüüad:
 ’A u A l e k s a d r i l’ i g a v e s t’!”⁴¹⁵

Hans Kohn on jakanut nationalismiin kahteen ryhmään: länsieurooppalaiseen ja itäiseen. Länsieurooppalaiseen ryhmään hän lukee kuuluviksi vanhat kansallisvaltiot, kuten Englannin, Ranskan, Hollannin ja Sveitsin. Itäinen ryhmä puolestaan koostuu Keski- ja Itä-Euroopasta sekä Aasiasta. Itäisessä ryhmässä nationalismi nousi läntistä myöhemmin ja selvästi takapajuisemmissa sosio-poliittisissa oloissa. Sillä oli lähinnä kulttuurinationalismin piirteitä ja se perustui pitkälti tunteisiin: Kohnin mukaan tärkeää olivat yhteydet menneisyyden myytteihin ja tulevaisuuden unelmiin ilman välitöntä kosketusta nykyhetkeen. Kansan peruselementteinä pidettiin yhteistä polveutumista, kieltä, kansanluonnetta sekä yhteisiä perinteitä ja tapoja.⁴¹⁶

Samoilla linjoilla Kohnin kanssa on Anthony D. Smith, joka on myös jakanut kansakuntakäsitykset ja nationalismiin kahteen ryhmään. Hän tosin kritisoi Kohnin jakoa siitä, ettei rajaa hänen mielestään voi vetää maantieteellisesti. Smithin jaossa nationalismi oli joko alueellista tai etnistä. Etnisen nationalismiin lähtökohta oli etninen ja genealoginen. Se perustui etniseen kansakuntakäsitykseen, jonka mukaan tärkein kansaa yhdistävä tekijä oli yhteinen syntyperä. Näin ollen kansakunta ymmärrettiin ikään kuin suvun laajentumana. Etnisen nationalismiin päämääränä oli suuren poliittisen yhteisön sijaan luoda uusi etninen kansakunta. Etnisen nationalismiin nousu tapahtui useina erillisinä aaltona, joista

⁴¹⁵Yhtä sanaa kaikui maa/nous riemuhuutoon miljoonat: “Tahdon kansain vapauttaa–”/Ja orjaikeet katkesvat!/Vapaan jälleen nähdä saa/nyt Eestin kansan pesäsen./Ja huudat kukkiva Eestimaa:/ “Kunnia Aleksanterille ainiaan!” “Mo isamaa, nad olid matnud” Koidula 1969, 107.

⁴¹⁶Kohn 1958, 329–331.

ensimmäinen oli 1800-luvulla lähinnä Itä-Euroopassa.⁴¹⁷ Virolaisten kansallistietoisuuden nousu liittyi näihin tapahtumiin.

Näiden jakojen mukaan virolaisten kansallista liikettä kuvaillaan yleensä kulttuuriseksi ja etniseksi liikkeeksi. Anthony D. Smithin mukaan kansallisen identiteetin muodostamisessa oli kuitenkin aina kaksi eri puolta: kulttuurinen ja poliittinen. Vaikka kulttuuriset tekijät tuntuivat korostuvan, oli mukana myös poliittista toimintaa ja toiminnalla täten myös poliittisia seurauksia.⁴¹⁸ Virolaisen kansallisen liikkeen poliittinen ja sosiaalinen puoli tuli näkyviin lähinnä vaatimuksena kansojen ja säätyjen oikeudellisesta tasavertaisuudesta.⁴¹⁹ Tavoitteena oli saada virolainen eliitti hallitsevan eliitin joukkoon, mikä voisi onnistua, jos päästäisiin saksalaisen yläluokan veroiseksi. Sen sijaan ainakin ulkoinen lojaalius ja uskollisuus Venäjän hallintoa ja tsaaria kohtaan säilyivät koko kansallisen heräämisen ajan: Virossa, kuten Suomessakaan, ei vielä uskottu mahdollisuuteen erota suurvallasta. Lydia Koidula oli kuitenkin miettinyt itsenäistymistä: hän kirjoitti Almbergille, että vaikka suomalaisilla oli huomattavasti paremmat mahdollisuudet itsenäisyyden saavuttamiseen, eivät virolaiset luovu toivosta.⁴²⁰ Mahdollisen itsenäistymisen esille ottaminen oli perin harvinaista.

Viroa yhtenäisenä hallinnollisena alueena ei vielä 1800-luvun puolivälissä ollut olemassa. Baltia oli jaettu kolmeen kuvernementtiin: Viroon, Liivinmaahan ja Kuurinmaahan. Virolaisten asuttamat alueet kuuluivat näistä kahteen pohjoisimpaan: Viroon ja Liivinmaahan. Virolaiset eivät muodostaneet omaa poliittista yksikköä. Valtiollinen asema toi suurimman eron Suomen ja Viron kansallisuusliikkeiden välille. Virolaisten asuinalueilla tapahtui 1800-luvun jälkipuolella monenlaisia hallinnollisia uudistuksia, mutta niistä huolimatta baltiansaksalainen yläluokka säilytti määräysvallan käsissään. Vuoteen

⁴¹⁷Smith 1991, 9–13, 82–83, 123–124.

⁴¹⁸Smith 1991, 99.

⁴¹⁹Karjahärm 1999, 254; Apals 1995, 126–127; Sevänen 1999, 35–36; Karjahärm 1996, 2562; Karjahärm 1995b, 690.

⁴²⁰Koidula 31.5.1870, Koidula ja Almbergi kirjavahetus, 23.

1876 saakka kaikkia Baltian kuvernementteja hallitsi yksi kenraalikuvernööri. Vuonna 1876 jokaiselle Baltian alueelle nimitettiin oma kuvernööri.⁴²¹

Kuvernementtien hallinnossa, maapäivillä, ritarikunnilla oli lähes yksinvaltainen asema. Vaikka Virossa ja Liivinmaalla vuoden 1866 jälkeen aatelismatrikkeliin kuulumattomatkin aateliset ja aatelittomat suurtilanomistajat saivat oikeuden osallistua maapäiville, jäi tämä uudistus vaille todellista merkitystä, koska nämä ryhmät olivat vain pieni vähemmistö kaikista tilanomistajista. Jakobson vaati virolaisille samanlaisia oikeuksia kuin saksalaisilla. Hänen mielestään kartanon isäntiä oli kahdenlaisia: konservatiiveja ja liberaaleja. Konservatiivit olivat sitä mieltä, että virolaiset eivät voi osallistua hallintoon; liberaalien mielestä kihlakunnan hallintoon, mutta muuhun eivät vielä olleet kypsiä. Saksalaiset väittivät, etteivät virolaiset osaisi hallita. Jakobson ihmetteli tätä väitettä. Virolaiset olivat hallinneet maata jo ennen saksalaisten tuloa, joten he olivat kyllin edistyneitä tällaiseen tehtävään. Hän ihmetteli, miten esimerkiksi turkkilaiset Bulgariassa saattoivat olla edistyneempiä kuin baltiansaksalaiset, sillä hekin olivat tehneet enemmän työtä kansan hyväksi. Maapäiviä hän piti tyhjänä nimenä ilman asiaa, mutta silti sitäkin parempana kuin ei mitään. Jakobson ei todella ymmärtänyt, miksei Virossa virolaisilla ollut samoja poliittisia oikeuksia kuin saksalaisilla. Vanha ”eesti vaim”, virolainen henki, ei antaisi rauhaa, ennen kuin oikeuksia olisi saatu. Henkinen taistelu oli käynnissä.⁴²² Jakobson tuntui uskovan, että uudistuksia tapahtuisi ja virolaiset saisivat myös poliittista valtaa.

Virossa oltiin kaukana Suomen autonomisesta hallinnollisesta tilanteesta. Suomesta kehittyi virolaisille esimerkkimaa myös poliittisesti, ei vain kulttuurisesti. Ehkä ylistävimpiä lausuntoja suomalaisesta hallinnosta antoi Jakobson, joka puheessaan Pärnun ja Viljandin maamiessseuroissa totesi, ettei tiedä kauniimpaa ja vapaamielisempää hallitusta kuin Suomessa olevan missään Euroopan kuningaskunnissa. Tähän tilanteeseen suomalaiset olivat hänen mukaansa päässeet paljon työn kautta: kansaa sivistäen, kirjallisuutta edistäen

⁴²¹Raun 1989, 81, 84; Karjahärm 1999, 254.

⁴²²Raun 1989, 81–82; Sakala 9.12.1878, PK; 29.11.1880, PK.

ja kouluoloja kehittäen.⁴²³ Lehdissä kerrottiin Suomen valtiopäivien kokoon kutsumisen odottelusta. Samoin uutisoitiin suomalaisten osoittamasta innostuksesta keisarin maassa vierailua kohtaan. Innostusta ei ihmetelty, sillä niin paljon hyvää oli tapahtunut keisarin hallitusajalla koko Venäjän valtakunnassa.⁴²⁴

Huomattavimmat muutokset tapahtuivat paikallishallinnon alimmalla tasolla. Talonpoikien kunnallishallinto tuli huomattavasti aikaisempaa riippumattommaksi aateliston holhouksesta. Tilanomistajien oikeus talollisten ja vuokraviljelijöiden ruumiilliseen kuritukseen poistettiin vuonna 1865. Seuraavana vuonna tehtiin kunnallishallintouudistus, jonka toteutumista oli vauhdittanut Pohjois-Liivinmaan talonpoikien suuri anomuskampanja. Uusi laki antoi äänestysoikeuden kaikille veroa maksaville talollisille ja vuokraviljelijöille sekä näiden lisäksi yhdelle edustajalle jokaista kymmentä tilatonta miestä kohden. Nämä äänivaltaiset jäsenet valitsivat kunnan virkamiehet ja ensimmäistä kertaa myös kuntakokouksen, joka oli kunnan päättävä hallintoelin.⁴²⁵

Etelä-Viron kuntien suuressa anomuskirjeessä vuonna 1864 tulivat näkyviin virolaisten haaveet poliittisista oikeuksista. Tavoiteltiin kyläkokousten (külakogukond) ja kunnanoikeuksien (vallakoht) vapauttamista kartanoiden alta ja talonpoikaistolle haluttiin toisten säätyjen kanssa yhtäläisiä oikeuksia tuomitsemisasiassa. Keskeisellä sijalla olivat agraariasiat, viron kielen oikeuksien laajentaminen sekä kansakoulun aseman parantaminen. Virolaisten reformitavoittelut kulmineituiivat seurojen lähettiläiden käyntiin tsaarin puheilla vuonna 1881. Kirjeen oli inspiroinut Jakobson. Sen keskeisimmät kohdat käsittelivät vaatimuksia saada virolaisille ja saksalaisille tasavertainen edustus paikallistason hallinnossa ja pappien valintatavan muutoksia.⁴²⁶

Poliittisista oikeuksista ei juurikaan lehdissä kirjoitettu. Tähän oli syynä varsinkin sensuuri,

⁴²³Jansen 1994, 2251; Sakala-L 25.3.1878.

⁴²⁴EPm 3.11.1871, 21.7.1876.

⁴²⁵Raun 1989, 83–84.

⁴²⁶Karjahärm 1995a, 2065; Jansen 1992, 15; Jansen 1994, 2255.

joka rajasi aihepiirin, josta oli sallittua kirjoittaa. Lehtimiehet eivät olleet tyytyväisiä sensuurioloihin. Tästä kertoo esimerkiksi tapa, jolla Suomen uutta painolakia kuvailtiin: siinä kerrottiin kaikki, mitä saa tehdä ja mitä ei. Virossa tällainen selvyys asioista puuttui. Vuoteen 1863 asti ylin sensuuriorganisaatio oli kansanvalistusministeriö, jonka alaiset sensuurikomiteat toimivat yliopistojen alaisuudessa, myös Tartossa. Tämän jälkeen sensuuriasioiden hoito siirrettiin sisäministeriöön, jossa sensuurijärjestelmä oli hyvin monimutkainen. 1860–1870-luvuilla sensuuri oli varsin liberaalia, mutta ote koveni 1880-luvulla kuljettaessa kohti venäläistämiskautta.⁴²⁷

⁴²⁷EPm 11.3.1864; Eesti ajakirjanduse teed ja ristteed 1994, 38; Lauk 1986, 284–285.

8. PIENEN KANSAN SUURET TAVOITTEET

Virolaisten kansallisen identiteetin lumisprosessi oli kiihkeässä vaiheessa 1860–1880-lukujen kansallisen heräämisen ajanjaksolla. Kansallinen sivistyneistö, joka koostui lähinnä varsin matalasti koulutetuista maalaisopettajista ja kunnankirjureista, rakensi identiteettiä etnillis-kulttuuriselle pojalle. Tärkeimpinä kansaa määrittävinä tekijöinä nähtiin kieli, perinnäiset tavat ja etninen alkuperä. Kansallisen toiminnan tärkeimmäksi ulottuvuudeksi nousi taistelu hallitsevaa baltiansaksalaista luokkaa vastaan. Vaikka päähuomio toiminnassa keskittyikin kulttuuriin seikkoihin, ei virolaisten toiminnasta voi rajata pois sosiaalista ja poliittista ulottuvuutta.

Kansallisen eliitin tehtävänä oli oman ideologiansa levittäminen laajoille kansankerroksille. Tämän tehtävän täyttämiseen paras apuväline oli sanomalehti. Kansallisen heräämisen aika olikin virolaisen lehdistön nousukautta. Lähes kaikki kansallisen heräämisen ajan johtohahmot olivat mukana sanomalehtityössä. Laaja opettajajoukko osallistui vilkkaasti lehtikirjoitteluun. Myös erilaisten seurojen avulla toimittiin: niiden puitteissa pidettiin puheita ja esitelmiä, esitettiin kantaaottavia näytelmiä ja järjestettiin laulujuhlia. Voi sanoa, että kaikki kulttuuritoiminta oli sidottu kansallisen tehtävän edistämiseen.

Suomen rooli virolaisten kansallisen identiteetin muodostamisprosessissa oli oleellinen. Suomen ja Viron väliset suhteet olivat varsin vilkkaat; Suomi oli läheisin ulkomaan virolaisille niin maantieteellisen sijainnin kuin kielisukulaisuutensa takia. Suomi oli selvässä esimerkin asemassa virolaisille: Suomen tapahtumia ja kehitystä eri aloilla seurattiin ihailen ja pyrittiin toimimaan samansuuntaisesti. Lähes asiassa kuin asiassa Suomi tuntui olevan Viroa edellä. Suomalaisten ja virolaisten sukulaisuussuhteen takia Suomeen oli helppo samastua; jos sukukansalle oli mahdollista edetä niin pitkälle, missä Suomi oli, ei vastaava voinut olla mahdotonta virolaisillekaan.

Mielestäni keskeisimpään asemaan virolaisten kansallisessa identiteetissä nousi ajatus Viron historian kolmijaosta valkeuden, pimeän ja sarastuksen aikaan. C.R. Jakobson varsinaisesti nosti tämän historiakäsityksen esiin ensimmäisessä isänmaallisessa puheessaan

vuonna 1868, mutta sem mukaiset ajatukset tuntuivat levinneen hallitsemaan kaikkea kansallista toimintaa. Nykyaika nähtiin jonkinlaisena välitilana ja ajatukset oli suunnattu tulevaisuuteen, jolloin kaikki muuttuisi paremmaksi. Edessä nähtiin loistava tulevaisuus – tilanne, jossa Viro olisi samanlaisessa asemassa kuin Suomi – mutta tämän haaveen saavuttaminen vaati paljon työtä koko kansalta. Kaikki haluttiin innostaa mukaan toimimaan paremman tulevaisuuden puolesta.

Virolaisilla uskottiin olevan hieno menneisyys. Tämän vanhan valkeuden ajan olemassaoloa todisti kansanperinne, varsinkin sankarillisesta historiasta kertova kansanrunous. Historiaa tuli tutkia ja perehtyä omaan menneisyyteen. Tähän antoivat mahdollisuuden juuri kansanrunot ja -tarinat. Niiden avulla oli mahdollista oppia tuntemaan kansan historiaa. Paras osoitus virolaisten kunniakkaasta historiasta oli Kreutzwaldin Suomen Kalevalan esimerkin mukaan laatima Kalevipoeg-eepos. Tämä sankaritarina kuvasteli kansan elämää vapaudessa ennen saksalaisten sortajien tuloa maahan. Kansanrunot ja Kalevipoeg kertoivat myös suomalaisten ja virolaisten yhteyksistä: niissäkin naapurit olivat kosketuksissa toisiinsa. Yhteys suomalaisiin oli vielä vanhempi. Kansojen uskottiin olleen aikoinaan yhtä, mistä edelleen kertoi kielen, tapojen ja runouden samankaltaisuus. Suomi antoi mallin perinteen tutkimiselle sekä historian arvostukselle.

Runojen lisäksi kansan ikuisia muistoja kantoi mukanaan myös kotimaa. Yhteinen isänmaa tai kotimaa oli kansallisen identiteetin keskeisiä rakennuspuita. Kansan asuinalue ei ollut mikä tahansa paikka, vaan esivanhempien asuminen samalla alueella oli muuttanut isänmaan pyhäksi ja vain omalle kansalle kuuluvaksi. Virossa puhuttiin kaiken aikaa yhdestä, yhteisestä isänmaasta, vaikka virolaisten asumat alueet oli jaettu kahteen hallinnolliseen yksikköön. Isänmaaksi rajattiin oman kansan asuma-alue. Lydia Koidula käsitteli isänmaa-aihe runsaasti runoissaan. Niissä isänmaa sai inhimillisiä piirteitä: se kuvattiin yleensä kärsivänä ja köyhänä. Kaikesta huolimatta isänmaata tuli rakastaa ja arvostaa. Samoja teemoja esiintyi paljon myös lehdistössä. Koidula oli myös suuri Suomen ystävä. Hänen ajatuksissaan oli jopa jonkinlaisen yhteisisänmaan muodostaminen Suomesta ja Virosta. Hän uskoi olevan mahdollista palata muinaiseen aikaan ennen kansojen eroamista. Oma kotimaata verrattiin muutenkin usein Suomeen. Vaikka Suomi oli lähinaapuri, oli sen luonto varsin erilainen kuin Viron. Suomea pidettiin pohjoisena,

kylmänä, karuna ja kallioisena maana. Vaikka oltiin läheisiä, haluttiin silti korostaa Suomen ja suomalaisten eroja omaan maahan. Nostamalla esiin toisten erilaisuutta nähtiin oman maan yhtenäisyys, kotoisuus ja omaleimaisuus. Suomen luonnonolojen ankaruus antoi aiheen ihmetellä sen kehittyntä maataloutta. Toisaalta se toi helpotuksen tunteen virolaisten mieleen: jos Suomessa oli pystytty maatalous nostamaan noin korkealle tasolle, ei se voinut olla kovin vaikeaa Virossa, missä olosuhteet olivat huomattavasti suotuisimmat.

Saksalaisten tultua maahan ja valloitettua sen 1200-luvulla alkoi virolaisten synkkä ja pimeä maaorjuuden aika. Tämän väkivaltaisen puuttumisen virolaisten historiaan uskottiin katkaiseen kansan luonnollisen kehityksen. Kun Viron oloja verrattiin Suomeen, päädyttiin lähes aina siihen, että nimenomaan maaorjuuden takia virolaiset olivat suomalaisten kehitystä jäljessä. Maaorjuudesta tulikin tärkeä osa virolaisten identiteettiä. Samalla siitä saatiin hyvä lyömäase taisteluun baltiansaksalaista yläluokkaa vastaan. Julmat kokemukset maaorjuuden ajalta antoivat aiheen pitää näitä maahantunkeutujia raakalaisina ja virolaisten onnen hävittäjinä.

Maaorjuus oli lakkautettu jo useita kymmeniä vuosia sitten, mutta edelleen virolaiset tunsivat elävänsä jollain tavalla pimeyden otteessa. Huomattiin kyllä jonkinlaista "valon kajoa" ja edistystä, mutta oltiin vielä kaukana siitä, mitä haluttiin. Toiveena oli saavuttaa uudelleen ennen maaorjuutta vallinnut loiston aika. Pitäisi päästä eroon vanhan pimeyden ajan virolaisuutta häpeilevästä asenteesta ja olla ylpeä omasta kansasta. Toivotunlaisen käyttäytymisen malliksi saatettiin ottaa suomalaisten kansallisia suurmiehiä ja merkkipäiviä kohtaan tuntema arvostus. Myös virolaisille löydettiin 1880-luvulla omat sankarit, joiden kunnioittamisen toivottiin muodostuvan kansaa yhdistäväksi ja sen arvostusta lisääviksi rituaaleiksi, jotka olisivat omiaan vahvistamaan kansallista identiteettiä.

Tulevaisuus oli kaiken toiminnan keskiössä. Tavoitteena oli pitkän pimeän kauden jälkeen saada jälleen valoa virolaisten elämään. Haluttiin ikään kuin muuttaa menneisyys tulevaisuudeksi, saada takaisin aika, jolloin virolainen kulttuuri kukki ja virolaiset olivat oman kansansa herroja. Suurin mielenkiinto kohdistui kulttuuriin ja kansan sivistykseen. Hurtin sanojen mukaisesti virolaisista piti tehdä henkisesti suuri kansa, koska fyysisen

suuruuden ja voiman saavuttamista pidettiin mahdottomana. Viro haluttiin nostaa eurooppalaisten sivistyskansojen joukkoon. Tavoitteisiin pyrittiin Suomen, lähimmän ja sopivimman sivistyskansan, esikuvan mukaan: perustettiin erilaisia seuroja, kehitettiin kirjakieltä, kirjallisuutta ja kouluja. Suomen antama malli ei vaikuttanut ainoastaan näin, tavoitteita asettavasti. Jatkuva vertailu virolaisten ja suomalaisten välillä varmasti myös korosti virolaisten huonoa tilannetta: tunne omasta mitättömyydestä ja huonoudesta tuli osaksi virolaisten identiteettiä. Tämä puolestaan edelleen korosti identiteetin tulevaisuussuuntautuneisuutta: kun nykyisyydessä ei juuri hyvää nähty, suunnattiin toiminta yhä voimakkaammin ja tietoisemmin paremman tulevaisuuden rakentamiseen.

Oikeastaan ainoa asia, jossa virolaiset pääsivät tuntemaan ylpeyttä suomalaisten rinnalla, oli laulu. Lauluharrastus oli vilkasta ja virolaiset uskoivat olevansa todellinen laulajakansa. Suurten, kansallishenkisten laulujuhlien järjestäminen oli merkittävä tapahtuma. Oman lisänsä juhlien merkitykseen tuo se, että ne olivat esimerkkinä suomalaisille vastaavan toiminnan aloittamisesta. Kerrankin Viro oli antavana osapuolena naapurusten kanssakäymisessä!

Samalla tavalla kuin kulttuurin saralla oli Suomi selkeä esikuva oikeudellisissa ja taloudellisissa asioissa. Kansan oikeuksien puolesta toimiminen oli hallinnon takia huomattavasti hankalampaa kuin kulttuuriasioiden edistäminen. Virolaisten haaveet suuremmista oikeuksista kanavoituivat lähinnä kielellisiin oikeuksiin. Tämä korosti kielen merkitystä virolaisten kansallisessa identiteetissä. Suomi sukukielenä oli helppo ottaa esikuvaksi kielen kehittämiseksi. Virolaisten talous oli koko kansallisen heräämisen ajan keskittynyt maatalouteen. Talonpoikainen elämä oli virolaisuuden luonteva ilmentäjä. Samanlainen tilanne oli myös Suomessa. Maataloudessa oleva suuri ero oli helposti selitettävissä maaorjuuden vaikutuksilla, mutta kaikesta ei niitäkään syytetty. Suomen vaikeissa olosuhteissa tapahtuva menestyksekkäs maanviljely kertoi suomalaisten hyvistä kansallisista ominaisuuksista, ahkeruudesta ja työteliäisyydestä. Jälleen virolaiset asettivat itsensä huonomman asemaan.

LÄHTEET

1. ALKUPERÄISLÄHTEET

a) SANOMALEHDEET

Perno Postimees 1857–1863 (PPm)

Eesti Postimees 1863–1885 (Epm; lisälehti Epm-L; Jututuba EPm-J)

Sakala 1878–1885 (Lisälehti Sakala-L)

b) PAINETUT ALKUPERÄISLÄHTEET

Fr.R. Kreutzwaldi kirjavahetus IV. Kirjad G. Schultz-Bertramile ja teistele 1859–1874. Toimetuse kolleegium E. Ertis, M. Lepik, L. Raud, A. Vinkel. Eesti Riiklik kirjastus. Tallinn 1959.

Fr.R. Kreutzwaldi kirjavahetus VI. Kirjad J. Hurdale, J. Kölerile, C.R. Jakobsonile ja teistele 1862–1882. Toimetuse kolleegium E. Ertis, R. Põldmäe, L. Raud, A. Vinkel. Eesti raamat, Tallinn 1979.

HURT, Jakob 1939: Jakob Hurda kõned ja avalikud kirjad. Toim. Hans Kruus. Eesti Kirjanduse Selts, Tartu.

KOIDULA, Lydia 1969: Luuletused. Koostanud E.Aaver. Eesti raamat, Tallinn.

KREUTZWALD, Friedrich Reinhold, 1998, Kalevipoeg. 17.painos. Ensimmäinen painos ilmestynyt 1857–1861. SE&JS, Tampere.

JAKOBSON, C.R. 1999: Kolm isamaa kõnet. Kriitiline väljaanne käsikirjast kommenteeride ja järelsõnaga. Teksti ettevalmistanud R. Põldmäe. Eesti raamat, Tallinn 1999.

Koidula ja Almbergi kirjavahetus. Toim. Aug. Anni. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus. Tartu 1925.

Kreutzwaldi ja Koidula kirjavahetus I. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus. Tartu 1910.

Kreutzwaldi ja Koidula kirjavahetus II. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus. Tartu 1911.

SZINNYEI, J 1883: Suomen kielen heimolaiset. Porvoo. KIRJALLISUUTTA

2. KIRJALLISUUS

AARELAID, Aili – JANNSEN, Ea 1982, Rahva kultuurielust minevikus ja tänapäeval. Eesti Raamat, Tallinn.

ALASUUTARI, Pertti 1998: Älymystö ja kansakunta. – Elävänä Euroopassa.

ALASUUTARI, Pertti 1999: Taidepolitiikka ja kansakuva. – Kaksi tietä nykyisyyteen.

ALENIUS, Kari 1996: Ahkeruus, edistys, ylimielisyys. Virolaisten Suomi-kuva kansallisen heräämisen ajasta tsaarinvallan päättymiseen (n. 1850–1917). Gummerus, Jyväskylä.

——— 1997: Perheriitojen perinne? Suomen ja Viron suhteet historiallisessa perspektiivissä. – Kulttuurien kosketus, törmäys ja yhteys. Historian ja yhteiskuntaopin opettajien vuosikirja XXIV. Historian ja yhteiskuntaopin opettajien liitto HYOL ry. Oulu.

ANDERSEN, Lembit 1995: Eesti kooli ajalugu. Algusest kuni 1940. aastani. Kirjastus Avita. Tallinn.

ANDERSON, Benedict 1991: Imagined Communities. 2 edition. Verso, London, New York.

ANNUS, Epp 2000: Kiigelaual mineviku ja tuleviku vahel: rahvuslikust mütoloogiast. – Looming. Eesti kirjaniko liidu ajakiri 1/2000.

APALS, Gints 1995: The Influence of Western Liberal Thought on the 19th Century Baltic Nationalist Movements. – “Liberalism”. Seminars on Historical and Political Keywords in Northern Europe. Ed. Ilkka K. Lakaniemi, Anna Rotkirch, Henrik Stenius. The Renvall Institute, University of Helsinki.

ARUKAEVU, Jaanus 1994: Seltsiliikumise üldolustik 1880. aastatel. Võim ja organiseerumine. – Kleio 10/1994.

BRANCH, Michael 1991: Mietteitä uralilaisten kielten yhteisestä historiasta. – Elias. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran jäsenlehti 3/1991.

EESTI AJAKIRJANDUSE TEED JA RISTTEED 1994. Eesti ajakirjanduse arengust (XVII sajandist XX sajandini). Põhiautor, koostaja Juhan Peegel. Tartu Ülikooli ajakirjandusosakond, Eesti Akadeemiline Ajakirjandus Selts. Tallinn.

EESTI AJALUGU ELULUGUDES 1997. 101 tähtsad eestlast. Koostanud Sulev Vahtre. Tallinn.

Eestlane ja tema maa. Konverentsi "Kodumaa ja kodupaik: eestlase territoriaalne identiteet" (16.–17. november 1999) materjale. Koostanud ja toimetanud Aivar Jürgenson. Ajaloo Instituut Scripta ethnologica 4. Tallinn.

Elävänä Euroopassa. Muuttuva suomalainen identiteetti. Toim. Pertti Alasuutari ja Petri Ruuska. Osuuskunta Vastapaino, Tampere 1998.

GELLNER, Ernest 1986: Nations and Nationalism. Oxford.

GERHOLM, Tor – Magnusson, Sigvard 1983: Ajatus, aate ja yhteiskunta. 2. painos. WSOY Porvoo.

HALMESVIRTA, Anssi 1993: Turanilaisia ja herrasneekereitä. Aatehistoriallisia tutkimuksia brittiläisestä rotuajattelusta. Historiallinen Arkisto 103. SHS, Helsinki.

HARVILAHTI, Lauri 1996: Epos and National Identity: Transformations and Incarnations. – Epics along the Silk Roads. A Unesco Workshop in Turku, Finland. Ed. Lauri Honko. Oral Tradition vol 11:1(1996).

Herää Suomi. Suomalaisuusliikkeen historia. Päätoim. Päiviö Tommila, Gummerus, Jyväskylä 1989.

HEINO, Iiris 1996: Carl Robert Jakobson. Viron kansallisuusliikkeen (1860–1882) radikaalin siiven johtaja. Jyväskylän yliopisto, yleisen historian pro gradu -tutkielma.

HONKO, Lauri 1999: Traditions in the Construction of Cultural Identity. – National History and Identity. Approaches to the Writing of National History in the North-East Baltic Region Nineteenth and Twentieth Centuries. Ed. Michael Branch. SKS, Studia Fennica Ethnologica 6. Tampere.

HROCH, Miroslav 1985: Social Preconditions of National Revival in Europe. A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups among the Smaller European Nations. Cambridge University Press.

———1999: Historical belles-lettres as a vehicle of the image of national history. – National History and Identity.

HVOSTOV, Andrei 1999: Mõtteline Eesti. Vagabond.

JANSEN, Ea 1985: On the Economic and Social Determination of the Estonian National Movement. – National Movements in the Baltic Countries during the 19th Century

- 1989: Isamaakõnede ajast. – C.R.Jakobsoni “Kolm isamaa kõnet”.
- 1992: Virolaisten kansallinen herääminen. – Me olemme kansakunta. Viron kansallinen herääminen 1800-luvun jälkipuoliskolla. Helsingin yliopiston kirjasto. Yhtyneet Kirjapainot Oy, Helsinki.
- 1993: Veel kord ärkamisaja kultuurimurnagust – Keel ja kirjandus 5–6/1993.
- 1994: Rahvuslusest ja rahvusriikidest Baltimail. – Akadeemia 11/1994.
- 1995: Selts ja seisus 19.sajandi teise poole eesti ühiskonnas. – Seltsid ja ühiskonna muutumine talupojaühiskonnast rahvusriikini. Toim. Ea Jansen ja Jaanus Arukaevu. Eesti ajalooarhiiv TA ajaloo instituut. Tartu.
- 1998: Maamme-laulun tulo Viroon. – Soi sana kultainen, Vårt land. Maamme-laulun viisitoista vuosikymmentä, vår nationalsång 150 år. Toim. Laura Kolbe, Risto Valjus, Johan Wrede. Yliopistopaino, Helsinki.
- 2000: Kodu ja isamaa. – Eestlane ja tema maa.
- JÜRGENSON, Aivar 2000: Väljarändamisest kodumaa mõiste taustal. – Eestlane ja tema maa.
- KAHK, Juhan 1985: Peasant Movements and National Movements in the History of Europe. – National Movements in the Baltic Countries during the 19th Century. Kaksi tietä nykyisyyteen. Tutkimuksia kirjallisuuden, kansallisuuden ja kansallisten liikkeiden suhteista Suomessa ja Virossa. Toim. Tero Koistinen, Piret Kruuspere, Erkki Sevänen, Risto Turunen. SKS:n toimituksia 755, Helsinki 1999.
- KARJAHÄRM, Toomas 1994: Eurooplus, eestlus ja “Noor-Eesti”. – Akadeemia 9/1994.
- 1995a: Eesti rahvusluse ideed. – Akadeemia 10/1995.
- 1995b: Eestlaste regionaalse identsuse ajaloost. – Looming 5/1995.
- 1996: Eesti vaimse eliidi identsusest ärkamisajal. – Akadeemia 12/1996.
- 1997: Venäjän varjossa. Suomi ja Viro Venäjän naapureina. – Virallista politiikkaa – epävirallista kanssakäymistä. Suomen ja Viron suhteiden käännekohtia 1860–1991. Toim. Heikki Roiko-Jokela. Atena, Jyväskylä.
- 1998: Ida ja lääne vahel. Eesti–Vene suhted 1850–1917. Eesti entsüklopeediakirjandus. Tallinn.
- 1999: Virolaisten kansallisuusliikkeen kulttuuriset ja poliittiset tavoitteet. – Kaksi tietä nykyisyyteen.

- KARJAHÄRM, Toomas – SIRK, Väinö 1997: Eesti haritlaskonna kujunemine ja ideed 1850–1917. Eesti entsüklopeediakirjandus. Tallinn.
- KARKAMA, Pertti 1999: 1840-luku suomalaisen nykykulttuurin kohtuna. – Kaksi tietä nykyisyyteen.
- KARU, Ellen 1985: Maaseltside osa talurahva kultuurielu ümberkujunemisel 19. sajandi lõpul ja 20. sajandi algul. – Eesti külaelu arengujooni. Toim. Ants Viires. Eesti NSV teaduse agadeemia ajaloo instituut. Tallinn.
- KASK, Karin 1985: Das estnische Theater und die Zeit des nationalen Erwachens. – National Movements in the Baltic Countries during the 19th Century.
- KAUNISMAA, Pekka 1995: Mennyt ja me. Historialliset kertomukset ja kansallinen identiteetti. – Kulttuuritutkimus 3/1995.
- KEMILÄINEN, Aira 1964: Nationalism. Problems concerning the word, the concept and classification. *Studia Historica Jyväskyläensia III*. Jyväskylän kasvatusopillinen korkeakoulu, Jyväskylä.
- 1985: Nation, Nationality (Volkstum) and the Factors of National Consciousness in Modern Europe. – National Movements in the Baltic Countries during the 19th Century.
- 1993: Suomalaiset, outo pohjoisen kansa. Rotuteoriat ja kansallinen identiteetti. *Hist.Tutk.* 177. SHS Helsinki.
- KEPP, Õne 1999: Kaksi kansallista nousukautta. Virolainen lyriikka 1840–1870-luvuilla ja 1980-luvulla. – Kaksi tietä nykyisyyteen.
- KIVEMÄE, Sirje 1995: Esimesed naisseltsid Eestis ja nende tegelased. – Seltsid ja ühiskonna muutumine talupojaühiskonnast rahvusriikini. Toim. Ea Jansen ja Jaanus Arukaevu. Eesti ajalooarhiiv TA ajaloo instituut. Tartu.
- KLINGE, Matti 1980: Bernadotten ja Leninin välissä. Tutkielmia kansallisista aiheista. WSOY Juva.
- 1982: Suomen sinivalkeiset värit. 2. painos, Otava Keuruu.
- KNUUTTILA, Seppo 1994: Tyhmän kansan teoria. Näkökulmia menneestä tulevaan. *Tietolipas* 129. SKS Tampere.
- KOHN, Hans 1958: The Idea of Nationalism. A study in its origins and background. 7 printing. New York.

C.R.Jakobsoni "Kolm isamaa kõnet". Kriitiline väljaanne käsikirjast kommenteeride ja järelsõnaga Eesti Raamat, Tallinn 1991.

KUUSELA, Jorma 1980: Kulttuuri-identiteetti ja kieli. Suomen kieli Ruotsissa. Norden-yhdistys, suomalais-ruotsalainen kulttuurirahasto. Tukholma.

LAAS, Kaljo 2000: Sotsiaalmajanduslikud tegurid kodupaiga mõiste ja identiteedi kujundamisel. – Eestlane ja tema maa.

LAITINEN, Kai 1978: Aino Kallaksen maailma. Kuusi tutkielmaa Aino Kallaksen vaiheilta. Otava, Helsinki, Keuruu.

——— 1995: Kirjallisuus vuoteen 1940. – Viro: Historia, kansa, kulttuuri.

LAPPALAINEN, Päivi 1999: "Äiti-ilon himo". Naiset ja kansakunnan rakentaminen 1800-luvulla. – Kaksi tietä nykyisyyteen.

LAUGASTE, Eduard 1990: The Kalevala and Kalevipoege. – Religion, Myth, and Folklore in the World's Epics. The Kalevala and its Predecessors. Ed. Lauri Honko. Religion and Society 30. Berlin.

LAUK, Epp 1986: Eestin sanomalehdistõn historiasta 1766–1940 ja sen tutkimisesta Neuvosto-Eestissã. – HaiK 4/1986.

LEETBERG, K. 1910: Seletuseks, X. – Kreutzwaldi ja Koidula kirjawahetus I. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus. Tartu.

LEHTI, Marko 1993: Suomen sillan synty. Suomen ja Viron kansallisuusliikkeiden suhteet vuosina 1866–1880. Turun yliopisto. Suomen historian sivulaudaturtyõ.

———1998: Suomi Viron isoveljenã. Suomalais-virolaisten suhteiden kããntõpuoli.– Suomi ja Viro. Yhdessã ja erikseen. Toim. Kari Immonen, Tapio Onnela. Turun yliopisto, historian laitos, julkaisuja 44.

——— 1995: Fennomania ja kansa. Joukkojãrjestãytymisen lãpimurto ja suomalaisen puolueen synty. Hist.Tutk. 191, SHS Helsinki.

LIIKANEN, Ilkka 1999: Kansallinen liike ja jãrjestãytyminen Suomessa ja Virossa. – Kaksi tietã nykyisyyteen.

MARTIS, Ela 1985: The Role of Tartu University in the National Movement. – National Movements in the Baltic Countries during the 19th Century.

MILLER, Voldemar 2000: Loodusliku keskkonna osa rahvusliku identiteedi kujunemisel. – Eestlane ja tema maa.

- MOLARIUS, Päivi 1999: Fennomaanisen merkitysjärjestelmän muotoutuminen 1800-luvun Suomessa. – Kaksi tietä nykyisyyteen.
- National History and Identity. Approaches to the Writing of National History in the North-East Baltic Region Nineteenth and Twentieth Century. Ed. Michale Branch. SKS, Studia Fennica ethnologica 6, Tampere 1999.
- National Movements in the Baltic Countries during the 19th Century. Acta universitatis Stockholmiensis. Studia Baltica Stockholmiensia. The 7th Conference on Baltic Studies in scandinavia, Srockholm, June 10–13, 1983. Edit. Aleksander Loit. Sweden.
- NIRK, Endel 1983: Eesti kirjandus. Perioodika, Tallinn.
- NISBET, H.B 1999: Herder: the nation in history. – National History and Identity.
- NYGÅRD, Toivo 1978: Suur-Suomi vai lähiheimolaisten auttaminen. Aatteellinen heimotyö itsenäisessä Suomessa. Otava, Keuruu.
- PALM, A 1964: C.R.Jakobsoni “Kolme isamaa kõne” tekkest, levikust ja vastuvõttust.– C.R.Jakobsoni “Kolm isamaa kõnet”.
- PELTONEN, Matti 1998: Omakuvamme murroskohdat. Maisema ja kieli suomalaisuuskäsitysten perusaineksena. – Elävänä Euroopassa.
- PÕLDMÄE, Mare 1999: Laulujuhlien ja laululiikkeen merkitys Viron kansallisessa liikkeessä. – Kaksi tietä nykyisyyteen.
- PÕLDMÄE, Rudolf 1969: Esimene Eesti üldlaulupidu 1869. Kirjastus Eesti Raamat. Tallinn.
- 1978: Vanemuise selts ja teater 1865–1880. Kirjastus Eesti Raamat. Tallinn.
- 1985, C.R.Jakobsoni teedest ja töödest. Eesti Raamat. Tallinn.
- 1988: Noor Jakob Hurt. Eesti Raamat. Tallinn.
- 1991: Saateks.– C.R.Jakobsoni “Kolm isamaa kõnet.
- RAAG, Raimo 1995: Virolaiset Viron ulkopuolella. – Viro: historia, kansa, kulttuuri.
- RANNUT, Mart 1994: Traces of Totalitarianism in the Estonian Mind. – Oral Memory & National Identity. Papers of the Internetal Conference held in Tallinn, September 18–19, 1993. Tallinn.
- RAUN, Toivo U. 1985a: The Role of Journalism in the Estonian National Awakening. – National Movements in the Baltic Countries during the 19th Century.

- 1985b: Die Rolle Finnlands für das nationale Erwachen der Esten. – Zeitschrift für Ostforschung 4/1985.
- 1986: The Latvian and Estonian National Movements, 1860–1914. – The Slavonic and East European Review 1/1986.
- 1989: Viron historia. Otava, Keuruu.
- RYTKÖLÄ, Heikki 1998: Kainuun ja Karjalan parantaja. Elias Lönnrotin Kajaanin-aika. Joensuun yliopisto, humanistinen tiedekunta, Historian tutkimuksia 18.
- RÄSÄNEN, Riitta 1989: Kotiseutuaate ja kotiseutuliike suomalais-kansallisessa prosessissa. – Kansa kuvastimessa. Etnisyys ja identiteetti. Toim. Teppo Korhonen ja Matti Räsänen. SKS, Helsinki.
- SAUKKONEN, Pasi 1992: Viestintäkulttuurin muutos – tyylilajiston muutos. – Yhteiskunta muuttuu, kieli muuttuu. Nykysuomen Seuran 10-vuotisjuhlakirja. Toim. Valma Yli-Vakkuri, Maija Länsimäki ja Aarre Nyman. WSOY, Juva.
- 1996: Identiteetti ja kansallinen identiteetti. – Kosmopolis 4/1996.
- 1998. Porvari ja talonpoika. Kansanluonteen “kansa” Zachris Topeliuksella ja Robert Fruinilla. – Kansallisvaltion kielioppi. Toim. Marja Keränen. SoPhi 28. Jyväskylän yliopisto.
- SEVÄNEN, Erkki 1999: Nationalismi ja kansakuntien muodostuminen luokittelevasta, vertailevasta ja historiallisesta näkökulmasta. – Kaksi tietä nykyisyyteen.
- SIHVO, Hannes 1989: Suomalaisuuden pyhä tuli. – Herää Suomi.
- SMITH, Anthony D 1991: National Identity. England.
- SUHONEN, Seppo 1995: Viron kieli. – Viro: Historia, kansa, kulttuuri.
- SÜVALEP, Ele 1994: Suomen silta Koidulan runoudessa. – Itä ja länsi. Suomen, Viron ja Unkarin kirjallisuus idän ja lännen vaikutuskentässä. Toim. Pekka Lilja. Jyväskylän yliopisto, Kirjallisuuden laitos, julkaisija 6. Jyväskylä.
- SÄRKKÄ, Irma-Liisa 1973: Laulu- ja soittojuhlat Suomessa autonomian aikana v. 1881–1917. Jyväskylän yliopiston historian laitos. Suomen historian julkaisuja 1.
- TALL, Johannes 1985: Estonian Song Festival and Nationalism in Music toward the End of the Nineteenth Century. – National Movements in the Baltic Countries during the 19th Century.

- TALLGREN, Vappu 1985: Rotuopeista roduntutkinukseen Suomen "älymystön" aikakauslehdissä (Arvi Grotenfeltin, Tor Kastrenin ja Kaarlo Hildénin käsityksiä). – Mongoleja vai germaaneja? Rotuteorioiden suomalaiset. Toim. Aira Kemiläinen. Historiallinen Arkisto 86, SHS 1985.
- TARTU ÜLIKOOLI AJALUGU II. 1798–1918. Koostanud Karl Sülivask. Eesti Raamat. Tallinn 1982.
- THADEN, Edward C. 1984: Finland and the Baltic Provinces: Elite Roles and Social and Economic Conditions and Structures. – Journal of Baltic Studies 2–3/1984.
- TOMMILA, Päiviö 1989: Mitä oli olla suomalainen 1800-luvun alkupuolella. – Herää Suomi.
- 1998: Kansallinen herääminen ja museolaitoksen synty. – Suomen museoliiton 75-vuotisjuhlaseminaari Helsingissä 30.9.1998. Toim. Jaana af Hällström. Suomen museoliiton julkaisuja 45.
- TUGLAS, Friedebert 1932: Eesti Kirjameeste Selts: tegevusolud, tegelased, tegelus. Eesti Kirjanduse Seltsi kirjastus. Tartu.
- UNDUSK, Jaan 1995: Hamanni ja Herderi vaim eesti kirjanduse edendajana: sünekdoohhi printsiip. – Keel ja kirjandus 9–11/1995.
- 1999: Virolaisten historia ja filosofiset metaforat. – Kaksi tietä nykyisyyteen.
- VEIDEMAN, Rein 1998: Valkoinen kääpiö loitontuvassa ikuisuudessa. Viro-myytin jäljillä. – Hiidenkivi 2/1998.
- 1999: Viron älymystö ja kansanliike. – Kaksi tietä nykyisyyteen.
- VIRES, Ants 1995: Viron kansankulttuuri. – Viro: Historia, kansa, kulttuuri.
- 1997: Tutkimuksen historiaa. – Viron perinnekulttuuri. Toim. Ilmari Vesterinen. Gaudeamus, Jyväskylä.
- Viro: Historia, kansa, kulttuuri. Toim. Seppo Zetterberg. SKS:n toimituksia 610. Jyväskylä.
- VIRTANEN, Leea 1987: Suomalaisen ja virolaisen kansanrunouden suhteista. – Viron veräjät. Näkökulmia folkloreen. Toim. Leea Virtanen. SKS Hämeenlinna.
- 1995: Kansanrunous. – Viro: Historia, kansa, kulttuuri.
- ZETTERBERG, Seppo 1974: Suomi ja Viron ensimmäiset yleiset laulujuhlat 1869. HaiK 4/1974.

——— 1977: Suomi ja Viro 1917– 1919. Poliittiset suhteet syksystä 1917 reunavaltionpolitiikan alkuun. Otava, Helsinki.

——— 1995: Historian jänneväli. – Viro: historia, kansa, kulttuuri.

LIITE

KANSALLISEN LIIKKEEN JOHTOHAHMOJA

Jakob Hurt (1839–1907)

Jakob Hurt syntyi Himmasten kylässä paikallisen koulumestarin perheeseen. Hän sai hyvän koulutuksen niukoista taloudellisista resurssista huolimatta. Hän opiskeli Tarton yliopistossa teologiaa ja valmistui sieltä vuonna 1865. Hurt toimi jonkin aikaa pappina mutta myös kymnaasin opettajana. Jo opiskeluaikana hän toimi Perno Postimees - sanomalehdessä avustajana. Hän oli myös aktiivisesti mukana Viron oppineiden seuran toiminnassa, jossa häntä kiinnosti varsinkin viron kielen ja kansanrunouden tutkiminen. Hän toimi aktiivisesti myös Aleksanterinkoulu-liikkeessä ja oli sen perustavia ja kantavia voimia. Koulun pääkomitean puheenjohtajaksi hänet valittiin vuonna 1871. Hän toimi myös Tarton peltomiesten seuran ja Viron kirjamiesten seuran puheenjohtajana. Lisäksi hän kirjoitti aktiivisesti sanomalehtiin sekä osallistui Viron kansallisen historian kirjoittamiseen. Vaikka Hurt kuului kansallisen liikkeen maltilliseen siipeen, aiheutti hänen virolaisten historiasta kertova juttusarjansa *Mõni pilt isamaa sündinud asjost* (1879) niin paljon ärtymystä baltiansaksalaisten keskuudessa, että Jannsen erotti hänet Eesti Postimees -lehden palveluksesta.

Hurt siirtyi vuonna 1878 ilmestymään ruvenneen Jakobsonin Sakala-lehden avustajaksi. Pian hänen ja Jakobsonin näkemuserot kasvoivat niin suuriksi, ettei yhteistyö enää onnistunut. Varsinkin Jakobsonin kirkonvastaisuus erotti Hurtia ja häntä toisistaan. Hurt päätti lähteä Pietariin ja sinne virolaisen seurakunnan pastoriksi vuonna 1880. Hurtin lähtö heikensi selvästi kansallisen liikkeen maltillista siipeä ja pian Jakobsonin kannattajat saivat johtopaikat liikkeen merkittävimmissä yrityksissä, Viron kirjamiesten seurassa ja Aleksanterinkoulun pääkomiteassa.

Vuonna 1886 Hurt väitteli tohtoriksi Helsingin yliopistossa. Hän suuntautui yhä enemmän kansanrunouden tutkimukseen ja järjesti virolaisen kansanrunouden massakeruun vuodesta 1888 lähtien. (Eesti ajalugu elulugudes 1997, 78–79.)

Carl Robert Jakobson (1841–1882)

Jakobson syntyi vuonna 1841 Tartossa. Hänen isänsä työskenteli Tarton yliopistossa. Jakobsonin isä kuoli tämän ollessa nuori ja hän työskenteli pappina sekä opettajana. Hän muutti Pietariin ja toimi siellä saksan kielen ja kirjallisuuden opettajana. Pietarissa hän tutustui niin sanottujen Pietarin patrioottien johtajaan Johann Köleriin ja innostui virolaiskansallisesta toiminnasta. Vuonna 1865 hän ryhtyi kirjoittamaan Eesti Postimeheen. Oman sanomalehtensä, Sakalan, Jakobson perusti vuonna 1878. Siitä tuli pian kansallisen liikkeen johtava sanomalehti, jonka ympärille kokoontuivat liikkeen radikaalin siiven kannattajat.

Jakobson kiinnitti paljon huomiota kansankoulutukseen ja julkaisi ensimmäisen osan koulukirjasarjaansa, lukukirjan (Kooli lugemise raamat) vuonna 1867. Lisäksi hän kirjoitti runoja sekä näytelmän Artur ja Anna. Vuosina 1867–1870 Vanemuine-seurassa pidetyt kolme isänmaallista puhetta, joissa Jakobson kritisoi baltiansaksalaisia ja kehui virolaisten mennyttä suuruuden aikaa, kohosivat kansallisen liikkeen ideologiseksi ohjenuoraksi. (Eesti ajalugu elulugudes 1997, 82–83.)

Johann Voldemar Jannsen (1819–1890)

Jannsen syntyi Vana-Vändran kartanon myllärin pojaksi vuonna 1819. Hänen isänsä kuoli pojan ollessa vasta 7-vuotias ja pojasta tehtiin karjapaimen. Hän kävi kihlakunnankoulua ja sai jonkin verran opetusta Vändran pastorilta. Jannsen toimi lukkarina, mutta oli kaiken aikaa kiinnostunut myös vironkielisen kirjallisuuden julkaisemisesta. Hän julkaisikin hengellisen laulukirjan.

Vuonna 1850 Jannsen muutti Pärnuun opettajaksi. Hän piti kansan sivistämistä tärkeänä tehtävänä. Vuonna 1857 hän alkoi julkaista sanomalehteä Perno Postimees. Tässä lehdessä hän ensimmäisen kerran käytti sanontaa Eesti rahvas (Viron kansa) aiemman maarahvas-nimityksen sijaan. Lehti keräsi suuren suosion. Vuonna 1863 Jannsen päätti muuttaa Tarttoon, joka oli Viron henkisen elämän keskus. Siellä hän rupesi julkaisemaan Eesti Postimees -lehteä. Jannsenin koti Tartossa nousi varsinaiseksi kansallisen liikkumisen keskuksiksi.

Jannsenin suuria saavutuksia oli Vanemuine-seuran perustaminen vuonna 1865 sekä varsinkin laulujuhlaperinteen aloittaminen. Ensimmäiset laulujuhlat vuonna 1869 olivat nimenomaan Jannsenin yritys. Kansallisen liikkeen radikaali siipi syytti Eesti Postimeestä liiallisesta saksalaismielisyydestä sekä Jannsenia saksalaisten lahjuksen ottamisesta. Syytteitä pidetään vahvasti liioiteltuina. Viimeistä kertaa ennen halvaantumistaan Jannsen esiintyi julkisesti Tartossa toisilla yleisillä laulujuhlilla vuonna 1879. (Eesti ajalugu elulugudes 1997, 64–65.)

Lydia Koidula (1843–1886)

Johann Voldemar Jannsenin tytär Lydia syntyi Väldrassa vuonna 1843. Perhe muutti pian Pärnuun, jossa isä antoi tyttärelleen alkuopetuksen ja tämän jälkeen hän siirtyi saksalaiseen tyttökouluun. Hän kirjoitti ensimmäiset runonsa saksaksi kouluaikana. Vuodesta 1861 lähtien hän oli isänsä apuna lehtityössä, lähinnä hän käänsi saksankielisiä tarinoita viroksi. Perheen muutettua Tarttoon vuonna 1863 hän keskittyi täysin sanomalehtityöhön ja kirjoittamiseen. Isänsä lehdessä ilmestyivät hänen ensimmäiset runonsa. Vuonna 1866 ilmestyi ensimmäinen runokokoelma Vainulilled (Niittykukat). C.R.Jakobsonin kehotuksesta hän oli ottanut taiteilijanimekseen Koidula. Runojen lisäksi Koidula kirjoitti näytelmiä sekä erilaisia tarinoita ja juttuja lehteen. Hän toimi myös aktiivisesti ensimmäisen laulujuhlan järjestämisen hyväksi.

Koidulaan teki suuren vaikutuksen hänen isänsä ja veljensä kanssa Suomeen tekemänsä matka vuonna 1871. Tällöin (kuten myös laulujuhlien aikaan) hän tapasi monia suomalaisia yhteiskunnallisesti ja kulttuurisesti vaikuttavia henkilöitä. Koidula olikin virolais-suomalaisten suhteiden uranuurtajia ja ylläpitäjiä sekä suurin Suomen ystävä Virossa.

Vuonna 1873 Koidula meni naimisiin latvialaisen lääkärin Eduard Michelsonin kanssa ja muutti Pähkinälinnaan. Koidula ikävöi suuresti kotimaataan ja kirjoitti isänmaankaipuuta henkiviä runoja. (Eesti ajalugu elulugudes 1997, 84–85.)

Friedrich Reinhold Kreutzwald (1803–1882)

Kreutzwald syntyi Jõeperen kartanon maaorjan pojaksi vuonna 1803. Hänen isänsä toiveena oli kouluttaa poika mahdollisimman hyvin ja hän pääsikin Tarton yliopistoon opiskelemaan lääketiedettä. Kreutzwald toimi lääkärinä Vörossa.

Kreutzwald kuului jo ennen varsinaista kansallisen heräämisen kautta vaikuttaneisiin estofiileihin. Hän arvosti virolaista kansankulttuuria ja kirjoitti itsekin runoja, joissa nosti esiin virolaisille tärkeitä yhteiskunnallisia aiheita. Kreutzwaldin tärkeimpänä työnä pidetään kansalliseepoksen Kalevipoegin kirjoittamista. Hänen ystävänsä, myös lääkäri, Friedrich Robert Faehlmann oli aloittanut eepoksen kirjoittamista, mutta se jäi häneltä kesken, kun hän kuoli vuonna 1850. Kreutzwald teki työn loppuun ja eepos ilmestyi vuosina 1857–1862.

Kreutzwald jäi monien heräämisajan yritysten ulkopuolelle, mutta toimi taustavaikuttajana monissa asioissa. Hän kävi laajaa kirjeenvaihtoa monien johtohenkilöiden kanssa (mm. Jakobson, Hurt, Köler). Lämpimät suhteet hänellä oli varsinkin runoilija Lydia Koidulaan. Kreutzwaldin kansallisessa ajattelussa keskeisellä sijalla olivat korkeamman kansallisen opetuksen järjestäminen ja uuden kirjoitustavan käyttöön ottaminen. Hän suhtautui hyvin kriittisesti kirkkoon sekä venäläisiin kulttuurivaikutuksiin. (Eesti ajalugu elulugudes 1997, 54–55.)